

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»**

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

ΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ

(Α.Μ.: 1012202003036)

Θέμα: «Η διαμόρφωση και η λειτουργία της Ελληνικής Οικονομίας κατά τη διάρκεια της Κατοχής και της Αντίστασης (1941-1944)»

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Χρυσάνθη Παπαδοπούλου

Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου

Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2023

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	3
Εισαγωγή.....	5

Α΄ Κεφάλαιο

Η είσοδος των κατακτητών και η οικονομική κατάσταση.....	8
1.1. Η οικονομική πολιτική του Ι. Μεταξά.....	8
1.2. Τα χαρτονομίσματα Ράιχσμαρκ.....	10
1.3. Η επίλυση του ζητήματος.....	13

Β΄ Κεφάλαιο

Πολιτική Γερμανίας.....	15
2.1. Πολεμική προπαγάνδα.....	15
2.2. Εγκλήματα ηθικής και δικαίου.....	21
2.3. Οι κυριότερες εγκληματικές δράσεις των Γερμανών.....	24
2.4. Η μάχη της Κρήτης.....	29
2.5. Η διείσδυση των Γερμανών στις Τράπεζες.....	32

Γ΄ Κεφάλαιο

Πολιτική Ιταλίας.....	34
3.1. Η Πολιτική διάσταση των εγκλημάτων.....	34
3.2. Η οικονομική κατάρρευση της Ελλάδας.....	38
3.3. Η κοινωνική εξαθλίωση της χώρας.....	39

Δ΄ Κεφάλαιο

Τα κατοχικά δάνεια.....	43
4.1. Ιστορική αναδρομή.....	43
4.2. Οι κατοχικές Κυβερνήσεις.....	48
4.3. Τα έξοδα Κατοχής.....	51

Ε΄ Κεφάλαιο

Το σύστημα της οικονομικής πολιτικής στην κατεχόμενη Ελλάδα.....	55
5.1. Πρωτογενής τομέας.....	55
5.2. Δευτερογενής τομέας.....	57
5.3. Το εργασιακό καθεστώς.....	60

ΣΤ΄ Κεφάλαιο

Η διαμόρφωση Ελληνικών Εταιριών παραγωγής πολεμικών αγαθών.....	62
6.1. Η εταιρεία Ελληνικού Πυριτιδοποιείου και Καλυκοποιείου.....	62
6.2. Το εργοστάσιο ΚΕΑ και η ΕΕΕΣ.....	66
6.3. Το Γερμανικό ναυτικό στην Ελλάδα.....	68

Επίλογος.....	71
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	73
Περίληψη.....	77

Πρόλογος

Η παρούσα διπλωματική εργασία περιστρέφεται γύρω από την διαμόρφωση της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο της Κατοχής και της Αντίστασης 1941-1944. Πιο αναλυτικά, την περίοδο εκείνη ο ελληνικός λαός υπέστη σοβαρά εγκλήματα οικονομικής και ανθρωπιστικής φύσεως από τον Άξονα κατοχής. Εγκλήματα, τα οποία στηρίζονταν στην βία, την τρομοκρατία και κάθε είδους απάνθρωπο έγκλημα. Παρ' όλα αυτά, ο ελληνικός πολιτισμός με το ηρωικό πνεύμα, την αυτοθυσία, την εθνική ανεξαρτησία και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια που ανέδειξε, δεν κατάφερε ποτέ να υποταχθεί.

Από την περίοδο εκείνη έχουν συγγραφεί πολλά βιβλία για να περιγράψουν την φοβερή τραγωδία που συνέβη στην χώρα μας. Περιεχόμενο των βιβλίων αυτών αποτέλεσαν τα δεινοπαθήματα που αντιμετώπισε ο ελληνικός πολιτισμός, αλλά και η διερεύνηση διαφόρων άγνωστων πηγών για την ιστορική περίοδο της κατοχής. Ωστόσο, η έρευνα και η συγγραφή δεν σταματά εδώ, διότι είναι ένα θέμα ανεξάντλητο και πολυσύνθετο.

Έτσι, πηγή έμπνευσης της συγκεκριμένης εργασίας στάθηκε η αντικειμενική περιγραφή της εχθρικής κατοχής στην χώρα μας. Σύμφωνα με αυτό, με την παρούσα εργασία επιδιώκεται να δοθεί μια εικόνα για τα διαπραχθέντα εγκλήματα κατά του ελληνικού λαού, αλλά και την εθνική αντίσταση που επέδειξε. Βέβαια, τα γεγονότα που εξετάζονται δεν δίνουν μια λεπτομερή περιγραφή των όσων συνέβησαν, διότι αυτό θα απαιτούσε την συγγραφή περισσότερων σελίδων.

Βασικό, όμως γνώρισμα της παρούσας εργασίας είναι, ότι τα δραματικά γεγονότα της εποχής αυτής στηρίζονται σε ακριβή στοιχεία και έτσι, θεωρήθηκε σκόπιμο να χωριστεί το παρόν σε διάφορα κεφάλαια. Καθένα από τα κεφάλαια αυτά, πραγματεύεται το δικό του θέμα, ξεκινώντας με μια ιστορική αναδρομή για την οικονομία της χώρας πριν από το έτος 1941 και καταλήγει μέχρι και στην συμβολή διαφόρων εταιρειών που δημιουργήθηκαν την εποχή εκείνη.

Ερευνώντας την δραματική κατάσταση που επικρατούσε επί Κατοχής στην Ελλάδα, παρατηρήθηκε, ότι δεν υπήρξε ουδεμία στιγμή από το μέρος του ελληνικού λαού αισθήματα μίσους ή εκδίκησης εναντίον των Γερμανικών και των Ιταλικών Δυνάμεων, διότι αυτό ερχόταν σε αντιπαράθεση με την ψυχοσύνθεση, τις χριστιανικές αρχές και την γενναιοψυχία των πατριωτών του έθνους μας. Έτσι, διαπιστώνεται για ακόμη μια φορά το μέγεθος του Ελληνικού Ιδεώδους και της Ελευθερίας.

Επιπλέον, δίνεται η ευκαιρία να εξεταστεί η γενναιοφροσύνη και η χριστιανική στάση των Ελλήνων που υπέδειξαν μετά την καταπιεστική και τυραννική συμπεριφορά των Δυνάμεων Κατοχής. Τα φοβερά δεινοπήματα που υπέστη ο ελληνικός λαός σε οικονομικό και ανθρωπιστικό επίπεδο, αποτέλεσε παράδειγμα προς μίμηση για πολλούς λαούς με το πέρασμα των χρόνων. Υπέμειναν τα πάντα με υπομονή, εγκαρτέρηση και αυταπάρνηση και όλα τα πλήγματα τα αντιμετώπισαν με νικηφόρο θέληση και με την πίστη που είχαν στην νίκη του Δικαίου και της Ελευθερίας.

Εν κατακλείδι, ο ελληνικός λαός με το ηρωικό σθένος του και τους χιλιάδες νεκρούς ήρθε πρώτος στις θυσίες έμψυχου και άψυχου υλικού και συνέβαλε στην νίκη των Δυνάμεων του Άξονα, με σκοπό την εθνική ελευθερία. Ωστόσο, ο πόλεμος αυτός αποτελεί σημαντικό σταθμό για την πρόσφατη Ιστορία της Ελλάδος. Για αυτό, η γνώση του, τόσο από την ανθρωπιστική μεριά, όσο και από πολεμική, κρίνεται ιδιαίτερα διδακτική και απαραίτητη.

Εισαγωγή

Από το 1935 ξεκινά να πυκνώνουν τα νέφη κινδύνου για τον διεθνή ορίζοντα. Περί το έτος 1938 εμφανίζεται στο παρασκήνιο η απειλή του πολέμου και όλες σχεδόν οι χώρες αρχίζουν να εξοπλίζονται και να λειτουργούν διπλωματικά, ώστε να εξασφαλίσουν ευνοϊκές θέσεις. Η Ιταλία λοιπόν, τον Απρίλιο του 1939 καταλαμβάνει την Αλβανία και ετοιμάζει πεδίο βολής προς τον ελληνικό χώρο. Από την μεριά της, η Ελλάδα, για να αντιμετωπίσει τον εχθρό, κινητοποιεί τις εθνικές της Δυνάμεις. Έτσι, το Γενικό Επιτελείο του Στρατού καταστρώνει σχέδιο, το οποίο και χαρακτηρίστηκε ως προϊόν ηττοπάθειας.

Μόλις ο ελληνικός λαός πληροφορήθηκε την αιφνιδιαστική εισβολή των Γερμανικών στρατευμάτων, ξεχύθηκε στους δρόμους και γεμάτος ενθουσιασμό πραγματοποιεί πατριωτικές διαδηλώσεις. Παρά την απειλή του κινδύνου ο ελληνικός πληθυσμός δεν επέτρεπε να παραδώσει τα εδάφη του αμαχητί και με αγάπη και πίστη προς την πατρίδα ήταν αποφασισμένος να υπεραμυνθεί.

Η παρούσα λοιπόν εργασία, εξετάζει το πώς οι Γερμανικές και οι Ιταλικές Δυνάμεις της Κατοχής εισέβαλλαν στον ελληνικό χώρο και με την σειρά τους διαμόρφωσαν μια οικονομική πολιτική, με απώτερο σκοπό να αποκομίσει οφέλη. Μπροστά λοιπόν, στο προσωπικό όφελος δεν δίστασαν να διαπράξουν ωμότητες και αγριότητες σε βάρος του ελληνικού λαού. Ήταν τόσο μεγάλο το μέγεθος της καταστροφής που άγγιζε, όχι μόνο την οικονομική κατάρρευση της χώρας, αλλά και την κοινωνική εξαθλίωση της. Χιλιάδες άνθρωποι έχασαν την ζωή τους από την πείνα και από φοβερές ασθένειες, στην προσπάθεια τους να υπερασπίσουν την εθνική τους ταυτότητα.

Έτσι, το παρόν έργο αποτελείται από έξι κεφάλαια, το καθένα από τα οποία αναλύει διεξοδικά την διαμόρφωση της Ελληνικής Οικονομίας κατά τα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης. Πιο αναλυτικά, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια μικρή εισαγωγή για το πώς ήταν διαμορφωμένη η ελληνική οικονομία πριν από το 1940, όταν πολιτικός της χώρας, υπήρξε ο Ι. Μεταξάς. Σύμφωνα με αυτό, το καθεστώς του Ι. Μεταξά αποτέλεσε ένα κοινωνικό όραμα και ευνόησε περισσότερο τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, με απώτερο σκοπό να δοθεί ανάπτυξη στην αγροτική οικονομία.

Έπειτα, στο δεύτερο και τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η πολιτική της Γερμανίας και της Ιταλίας αντίστοιχα. Με την είσοδο των κατακτητών, ο ελληνικός λαός είχε αρχίσει να αντιλαμβάνεται τον κίνδυνο, όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε παραπάνω.

Η στρατηγική των δύο Δυνάμεων ήταν τόσο ισχυρή που σε συνδυασμό με τους χιλιάδες Γερμανούς και Ιταλούς στρατιώτες κατάφεραν να εξοντώσουν μεγάλο μέρος του ελληνικού πληθυσμού. Σκοπός λοιπόν, των Γερμανικών και Ιταλικών επιθέσεων δεν ήταν μόνο τα υλικά αγαθά και τα λάφυρα του πολέμου, αλλά η δαιμονική κυριαρχία που τους ενέπνεε να κατακτήσουν τα πάντα και να διαμορφώσουν ένα σύστημα επεκτατικής οικονομικής πολιτικής.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά για τα κατοχικά δάνεια και τον ρόλο που διαδραμάτισαν σε αυτά οι Δυνάμεις Κατοχής. Δηλαδή, στόχος μελέτης στο κεφάλαιο αυτό, είναι να γίνει ξεκάθαρο ποιες είναι οι πολεμικές οφειλές που καταβλήθηκαν στην Ελλάδα και πως αντιμετωπίστηκαν οι διεκδικήσεις τους από το ελληνικό κράτος και από τις δυνάμεις κατοχής. Έτσι, έγινε ανάλυση σε ζητήματα που αφορούσαν τις επανόρθωσες, τις αποζημιώσεις και τις γενικότερες οφειλές, για να μπορέσει ο αναγνώστης να σχηματίσει καλύτερη εικόνα.

Αμέσως επόμενο κεφάλαιο αποτέλεσε το σύστημα της οικονομικής πολιτικής στην κατεχόμενη Ελλάδα. Στο κεφάλαιο αυτό, εξετάζεται το σύστημα χρηματοδότησης, ο τρόπος λειτουργίας του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα, καθώς, επίσης και το εργασιακό καθεστώς. Συγκεκριμένα, την περίοδο της Κατοχής η οικονομία της χώρας βασιζόταν στην αγροτική παραγωγή και το εμπόριο. Τις εργασίες εκτελούσε ανθρώπινο δυναμικό προερχόμενο τόσο από την Ελλάδα, όσο και από το εξωτερικό. Αντίκτυπος στην όλη διαχείριση των οικονομικών πραγμάτων από τις Δυνάμεις της Κατοχής, αποτέλεσε η οικονομική κατάρρευση.

Στο τελευταίο και πέμπτο κεφάλαιο του παρόντος έργου γίνεται περιγραφή στο πως διαμορφώθηκαν ελληνικές πολεμικές εταιρείες. Γίνεται λοιπόν, αναφορά σε εταιρείες που σχηματίστηκαν κατά τα χρόνια της Κατοχής, για να εφοδιάσουν με πολεμικό υλικό τις Δυνάμεις του Άξονα, ώστε να καταφέρουν να πραγματοποιήσουν πολεμικές επιχειρήσεις και εκστρατείες στην Ελλάδα, αλλά και σε χώρες εκτός. Μέσα από αυτήν την κίνηση διαμόρφωσης ελληνικών πολεμικών εταιρειών, οι Γερμανοί και οι Ιταλοί επεκτάθηκαν πολιτικά και οικονομικά, αφού δεν ήταν και λίγα τα οφέλη που προσκόμισαν από τις εταιρείες αυτές.

Στα παραπάνω λοιπόν, κεφάλαια περιγράφεται λεπτομερώς η ολοκληρωτική κυριαρχία των Δυνάμεων του Άξονα στον ελληνικό λαό. Η Ελλάδα, ωστόσο έπαιξε και πάλι σημαντικό ρόλο. Ρόλος που αφορούσε το καθήκον της απέναντι στην Ιστορία και την Ελευθερία ολόκληρου του πολιτισμού. Μια Ιστορία που διαβάζεται ακόμη και

σήμερα και αναπλάθει ανθρώπους και συνειδήσεις. Η εθνική ταυτότητα της Ελλάδος παραμένει ακμαία και απαθανατίζει λαούς και πολιτισμούς εις το πέρασ της.

Α' Κεφάλαιο

Η είσοδος των κατακτητών και η οικονομική κατάσταση

1.1. Η οικονομική πολιτική του Ι. Μεταξά

Ο Ιωάννης Μεταξάς γεννήθηκε στην Αθήνα και σπούδασε στην Σχολή Ευελπίδων. Στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο πήρε μέρος ως ανθυπολοχαγός μηχανικού. Την περίοδο 1899-1903 μετεκπαιδεύτηκε στην Γερμανία και μετά την επιστροφή του τοποθετήθηκε στην Γενική Διοίκηση Στρατού. Το 1941 ο Ελευθέριος Βενιζέλος ως πρωθυπουργός τότε της χώρας τον επέλεξε ως υπασπιστή του. Με την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου είχε πάρει την απόφαση να ταχθεί στο πλευρό των Συμμάχων. Έτσι, στις 28 Οκτωβρίου 1940 λέει το "ΟΧΙ" στην Ιταλία και κράτησε σταθερή στάση μέχρι και τον θάνατό του¹.

Στις 21 Σεπτεμβρίου του 1896 ξεκινά να γράφει ημερολόγιο στο Ναύπλιο και το συνέχισε για το υπόλοιπο της ζωής του. Στο ημερολόγιο αυτό αποτυπώνονται οι σκέψεις του για την ιστορία της Ελλάδας με ειλικρίνεια και τιμιότητα. Απέφευγε να περιγράφει τις μάχες και τις αναφορές σε πολιτικό επίπεδο. Έτσι, το ημερολόγιο του έγινε ένας συνεχής σχολιασμός της σύγχρονης ιστορίας της Ελλάδας, επειδή κύριο μέλημα του ήταν οι δημόσιες υποθέσεις².

Η Ελλάδα πριν την ιταλική επίθεση της 28ης Οκτωβρίου 1940 υπήρξε αρκετά έτοιμη στον οικονομικό τομέα. Αυτό επιβεβαιώνεται από την κυβέρνηση Μεταξά, ο οποίος είχε πραγματοποιήσει πολλές ενέργειες για τον εξοπλισμό της και τον επισιτισμό της πριν από τον πόλεμο, καθώς ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίαζε για τις κατώτερες και φτωχότερες κοινωνικές τάξεις, δηλαδή τους εργάτες και τους αγρότες³. Στον τομέα λοιπόν τον οικονομικό, έλαβε πρωτίστως υπόψιν του τις δυσχέρειες σε διεθνή και ευρωπαϊκό επίπεδο, για να επιλύσει το ζήτημα των δανείων στους

¹ Δ. Κούκουνας, *Οι Έλληνες Πολιτικοί- Ιστορικό Βιογραφικό Λεξικό*, τ. 2, 1926-1949, σ. 129-130. Μεταπολεμικά εκδόθηκε το ημερολόγιο του, το οποίο φωτίζει πολλά γεγονότα. Επιπλέον, ο ίδιος είχε γράψει την "Ιστορία του Εθνικού Διχασμού", η οποία αποτελούσε συγκεντρωτική έκδοση των άρθρων που είχε δημοσιεύσει το 1934.

² Ιωακείμ Γ. Ιωακείμ, *Ιωάννης Μεταξάς, Η Ανοδική πορεία του από την στρατιωτική στην πολιτική δράση*, Αθήνα 2005, σ. 18. Τον Ιούνιο του 1940, όταν η Ελλάδα δεν θα απέφευγε τον πόλεμο, ο Μεταξάς κατέστρεψε πολλά από τα έγγραφα του, αλλά κράτησε το ημερολόγιο του, γιατί προφανώς σκέφτηκε, ότι έπρεπε να περισωθεί. Την ιδέα αυτή φαίνεται, πως την αποκόμισε πολύ πριν, όταν άρχισε να διαφοροποιεί τον γραφικό του χαρακτήρα σε πιο συμμετρικό και πιο ευδιάκριτο.

³ Γ. Σ. Πλουμίδης, *Το καθεστώς Ιωάννη Μεταξά (1936-1941)*, Βασική Ιστορική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σ. 103. Όπως ο ίδιος αναφέρει δύο μέρες μετά την κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος, πρώτο μέλημα του είναι η εφαρμογή μια κοινωνικής πολιτικής, η οποία θα απέβλεπε στην ηθική και υλική ενίσχυση της εργατικής και αγροτικής τάξεως.

Βρετανούς τραπεζίτες με το να αποδεχθεί τους όρους τους⁴. Με αυτό βέβαια, αναδιέταξε τις κυβερνητικές του προτεραιότητες, με το να ανεχθεί την επάνοδο του Τζέραλντ Τάλμπον, ο οποίος εκπροσωπούσε ιδιωτικά επενδυτικά κεφάλαια, τα οποία είχαν δημιουργήσει προβλήματα στους τομείς της ελληνικής οικονομίας.

Από το φθινόπωρο του 1936 ο Ιωάννης Μεταξάς είχε χαράξει τις βλέψεις του στην αναδιοργάνωση των πολεμικών δυνάμεων της χώρας. Ο ακούραστος αυτός Πρωθυπουργός, δεν σταμάτησε να εργάζεται για τον σκοπό αυτό. Οι συνεργασίες που είχε με τους αρμόδιους Υπουργούς και τα Πολεμικά συμβούλια, διαδεχόταν το ένα το άλλο και ο εξοπλισμός του Στρατού, του Ναυτικού και της Αεροπορίας συντέλεσαν για την Παρασκευή του πολέμου με ταχύτερο ρυθμό⁵.

Ο Ιωάννης Μεταξάς λοιπόν, ως μια ρεαλιστική πολιτική φυσιογνωμία προσάρμοσε την οικονομία της τότε χώρας με τις πραγματικές δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας και έδωσε μεγάλη έμφαση στο να υπάρχει αυτάρκεια στον επισιτισμό και στην ανάπτυξη του ελληνογερμανικού κλήρινγκ. Δηλαδή, στα τέλη του Αυγούστου 1939 υλοποιήθηκαν δύο ελληνογερμανικές οικονομικές συμφωνίες, όπου στην πρώτη θέμα ήταν η έναρξη του δεύτερου Παγκοσμίου πολέμου και η δεύτερη αφορούσε την κορύφωση της ιταλικής προκλητικότητας. Έτσι, ο διάχυτος λαϊκισμός του δημιούργησε μια σοσιαλιάζουσα κοινότητα αλληλεγγύης⁶, όπου δεν θα ασχολούνταν με τις αστικές συνήθειες, αλλά θα είχε ως επίκεντρό της τον λαό, δηλαδή τους αγρότες και τους εργάτες της βιομηχανίας⁷.

Στόχος του Ιωάννη Μεταξά ήταν να δημιουργήσει ένα κοινωνικό πρόγραμμα, στο οποίο θα υπάρχει αρμονική συνεργασία μεταξύ εργασίας και κεφαλαίου, μια κοινωνική αρμονία στις εθνικές συλλογικές συμβάσεις⁸. Στις 24 Σεπτεμβρίου του 1936

⁴ Δ. Κούκουνας, *Η Ελληνική οικονομία κατά την Κατοχή και η αλήθεια για τα κατοχικά δάνεια*, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 23.

⁵ Π. Οικονομάκου, *Η Ελληνική Αεροπορία (Μέχρι του 1941)*, Αθήνα 1970, σ. 181. Στρατός του πολέμου δεν εννοείται μόνο ο στρατός της θητείας, αλλά ολόκληρος ο στρατευμένος Ελληνικός λαός. Και έτσι, έπρεπε να τον προετοιμάσει ηθικά και να ανυψώσει το φρόνημα του, για να αντιμετωπίσει τους κατακτητές.

⁶ Στεφανίδης Σ. Δημοσθένης, *Το κοινωνικό ζήτημα υπό το φως του γερμανικού εθνικοσοσιαλισμού*, Αθήνα 1939, σ. 40. Η εργασία είναι κοινωνική υποχρέωση και δεν πρέπει να διακόπτεται από τον εκβιασμό των εργοδοτών και τον εξαναγκασμό των υπαλλήλων προς αποχώρηση. Η νέα διαμόρφωση των εργατικών σχέσεων θα εξαφάνιζε τα παλιά εργατικά σωματεία. Όλοι οι εργαζόμενοι σε παραγωγικούς κλάδους θα εργάζονται με πνεύμα ισοτιμίας και συνεργατικής αλληλεγγύης.

⁷ Γ. Σ. Πλουμίδης, *Το καθεστώς Ιωάννη Μεταξά (1936-1941)*, Βασική Ιστορική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σ. 105. Το κράτος της 4^{ης} Αυγούστου, εμπνεόμενο από τις αρχές της λαϊκότητας και της αγάπης, προτίθετο να είναι το κράτος των εργαζομένων.

⁸ Γ. Σ. Πλουμίδης, *Το καθεστώς Ιωάννη Μεταξά (1936-1941)*, Βασική Ιστορική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σ. 110. Στην ομιλία του στα εγκαίνια της ΙΑ' Εκθέσεως Θεσσαλονίκης ο Μεταξάς τόνισε την παρακμή του φιλελεύθερου καπιταλισμού και υπογράμμισε, ότι το κράτος αναλαμβάνει πλέον την διαχείριση των οικονομικών της χώρας.

σε συνέντευξή του στο Βερολίνο ανέφερε, ότι το νέο κράτος θα είναι συντεχνιακό και ότι θα δημιουργούσε οργανώσεις εργοδοτών και εργοληπτών. Ο κορπορατισμός που υπήρχε στην Ελλάδα, ακολούθησε το αυταρχικό εθνικιστικό μοντέλο, όπου νομιμοποιό στοιχείο της συντεχνιακής οργάνωσης της παραγωγής και των εργασιακών σχέσεων είναι το έθνος.

Ως πρωθυπουργός ο Ιωάννης Μεταξάς διατηρούσε και χαρτοφυλάκιο του υπουργού Εξωτερικών και με αυτό τον τρόπο παρακολουθούσε τις διεθνείς εξελίξεις. Έτσι, λοιπόν, τον Σεπτέμβριο του 1940 πραγματοποίησε εσπευσμένες παραγγελίες σίτου και δημητριακών για να στηριχτεί η βοήθεια επισιτισμού, όταν σταμάτησε ο συμμαχικός αποκλεισμός το 1942. Ακόμα, έλαβε ορισμένες προστατευτικές απαγορευτικές διατάξεις, οι οποίες ήταν κατά της μαύρης αγοράς και της τεχνικής έλλειψης τροφίμων και ειδών πρώτης ανάγκης.

Όταν άρχισε η κατοχή, η κυβέρνηση του στρατηγού Τσολάκογλου είχε ξεκινήσει να αλλάζει πολλά από τα δεδομένα, με αποτέλεσμα να πλήξει την οικονομία της χώρας. Επιπλέον, τα γεωγραφικά όρια της εξουσίας είχαν περιορισθεί, συνάμα και τα δημοσιονομικά έσοδά της. Η γεωργική δραστηριότητα και η παραγωγή σε μεγάλες εκτάσεις στις περιφέρειες είχαν αποξενωθεί. Η κυβέρνηση των Αθηνών είχε χάσει επαφή με τον εμπορικό στόλο και η κυβέρνηση Τσουδερού είχε αποχωρήσει από την ηπειρωτική Ελλάδα. Το εξωτερικό εμπόριο είχε εκμηδενισθεί και οι τραπεζικές καταθέσεις ήταν δεσμευμένες, ενώ το χρηματιστήριο δεν λειτουργούσε⁹. Από όλο αυτό βέβαια, προέκυπτε μια νέα υπέρβαρα υποχρέωση με την καταβολή εξόδων συντήρησης των κατοχικών στρατευμάτων βάσει της Συνθήκης της Χάγης του 1906.

1.2. Τα χαρτονομίσματα Ράιχσμαρκ

Η φασιστική Ιταλία και η ναζιστική Γερμανία θεωρούσαν, πως μια από τις βασικότερες πτυχές του πολέμου ήταν η εξασφάλιση πόρων για την επέκταση των οικονομικών των χωρών τους. Σύμφωνα λοιπόν, με τις διατάξεις του διεθνούς δικαίου προέβλεπαν, ότι το σύστημα χρηματοδότησης έπρεπε να τηρείται με βάση την τάξη και την φύλαξη της χώρας και, πως οι εισφορές θα έπρεπε να ήταν υπέρ των αναγκών του στρατού, οι οποίες έπρεπε να είναι ανάλογες προς τους πόρους της χώρας¹⁰.

⁹ Δ. Κούκουνας, *ό. π.*, σ. 25.

¹⁰ Β. Π. Δερτιλής, *Τα έξοδα ιδίως των Γερμανικών Αρχών Κατοχής και η Σύμβασις της Χάγης*, Θεσσαλονίκη 1965, σ. 8.

Με την είσοδο των κατακτητών ο μηχανισμός χρηματοδότησης ήταν ήδη προετοιμασμένος, με σκοπό να χρηματοδοτηθούν τα στρατεύματα τους. Ο τρόπος με τον οποίο είχαν σχεδιάσει το σύστημα της οικονομικής πολιτικής ήταν μια μορφή πρωτογονισμού, τον οποίο και επέλεξαν από την πρώτη ημέρα της Κατοχής μέσω της εκτύπωσης των κατοχικών χαρτονομισμάτων στα ειδικά τροχήλατα λιθογραφεία, δηλαδή σε τροχόσπιτα, όπου μέσα υπήρχαν εκτυπωτικά μηχανήματα¹¹.

Τα νομίσματα αυτά, δεν έτυχαν ιδιαίτερα καλής αποδοχής από το σύνολο των ελληνικών αρχών, γιατί αφαιρούσαν σε μεγάλο βαθμό τον έλεγχο των δημόσιων οικονομικών και της οικονομικής πολιτικής, ενώ παράλληλα υπέσκαπτε την όποια εμπιστοσύνη στο ελληνικό νόμισμα, σύμφωνα με μια αναφορά του υπουργού οικονομικών Γκοτζαμάνη, ο οποίος θεωρούσε, πως το μέτρο αυτό δημιουργούσε πανικό και πλήρη νομισματική αναρχία¹².

Στην αρχή της κατοχής, οι περισσότεροι Έλληνες θεωρούσαν, πως τα μάρκα της κατοχής ήταν πλαστά νομίσματα και, πως είχαν ως στόχο τους την νομιμοποιημένη ληστεία. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα ενός κουρέα που προτίμησε να χαρίσει το ποσό που θα χρέωνε για το κούρεμα ενός Γερμανού, παρά να πληρωθεί σε μάρκα κατοχής¹³.

Η χρήση αυτών των χαρτονομισμάτων επιτρεπόταν μόνο στις κατεχόμενες περιοχές και όχι εντός του Ράιχ. Τα χαρτονομίσματα αυτά ονομάζονταν ράιχσμαρκ, με τα οποία οι στρατιώτες εγκαινίασαν την οικονομική αφαίμαξη της χώρας, διότι δεν αρέσκονταν μόνο στις ανάγκες που μπορεί να έχει ένας στρατιώτης στην έξοδό του, αλλά άδειαζαν κυριολεκτικά τα ράφια από τα εμπορικά καταστήματα της πόλης.

Η εκτύπωση των μάρκων κατοχής γινόταν σε ειδικά διασκευασμένα φορτηγά αυτοκίνητα, τα επονομαζόμενα λιθογραφεία, ενώ παράλληλα υπήρχε ο λευκός χώρος που χρησιμοποιούσαν για να σφραγίζουν τα χαρτονομίσματα από την στρατιωτική μονάδα, τα οποία έθετε και σε κυκλοφορία. Ο τρόπος εκτύπωσης των κατοχικών μάρκων ήταν πανομοιότυπα, όχι μόνο για την Ελλάδα, αλλά και για άλλες χώρες και η

¹¹ Δ. Κούκουνας, *ό. π.*, σ. 26-27. Για παράδειγμα, το εμπόριο της Αθήνας υπέστη μεγάλη ζημιά από το συνεχόμενο άδειασμα των εμπορικών καταστημάτων από τους Γερμανούς στρατιώτες. Δηλαδή, οι αδειούχοι στρατιώτες πληρώνονταν με κατοχικά μάρκα, με τα οποία μπορούσαν να αγοράζουν το οτιδήποτε σε εμπόρευμα και να τα στέλνουν ως δώρα στις οικογένειες τους, αφού για τους ίδιους τα μάρκα αυτά ήταν υποχρεωτικό μέσον πληρωμής. Ακόμα, μέσα από τα χρήματα αυτά είχαν την δυνατότητα να πληρώνουν τα μεταφορικά των δώρων, που καταβάλλονταν για ταχυδρομικές ή σιδηροδρομικές υπηρεσίες.

¹² Σ. Γκοτζμάνη, *Κατοχικό Δάνειο και Δαπάναι Κατοχής*, Θεσσαλονίκη 1954, σ. 1.

¹³ Χ. Χρηστίδης, *Χρόνια Κατοχής 1941-1944, Μαρτυρίες Ημερολογίου*, Αθήνα 1971, σ. 15.

κυκλοφορία τους ήταν το ίδιο νόμιμη και σε χώρες που δεν ήταν υπό κατοχή, όπως για παράδειγμα η Βουλγαρία και η Ρουμανία.

Η ισοτιμία των κατοχικών μάρκων αντιστοιχούσαν σε 50 δραχμές. Αργότερα, όμως όταν οι Ιταλοί ανέλαβαν να διαχειριστούν τα πράγματα στην Αθήνα, η ισοτιμία των κατοχικών μάρκων ανήλθε σε 60 δραχμές. Η ισοτιμία αυτή παρέμεινε σταθερή για πολλά χρόνια παρόλες τις δυσκολίες που ακολούθησαν. Ωστόσο, και η Τράπεζα της Ελλάδος ήταν υποχρεωμένη να δέχεται τα χαρτονομίσματα με την ίδια ισοτιμία, παρότι οι Γερμανοί στρατιωτικοί τα χρησιμοποιούσαν στην μισθοδοσία τους, έκαναν τα ψώνια τους σε διάφορα εμπορικά καταστήματα και τα σπαταλούσαν γενικότερα σε φαγητό και διασκέδαση. Το πρώτο διάστημα της Κατοχής οι μικροεπαγγελματίες αντιμετώπιζαν το σύστημα αυτό των κατοχικών μάρκων με ιδιαίτερη επιφυλακτικότητα.

Το σύνολο της αξίας εξαγοράς των Ράιχσμαρκ ανερχόταν σε 782.428 χρυσές λίρες ενώ, των κατεστραμμένων μεσογειακών δραχμών σε 846.189 χρυσές λίρες. Επίσης, αναφέρεται ένα ποσό 214.273 χρυσών λιρών για μάρκες κατοχής που δεν είχαν παραδοθεί, και ένα ποσό 162.610 χρυσών λιρών για μεσογειακές δραχμές που δεν είχαν καταστραφεί¹⁴.

Από όλη αυτή την κατάσταση, οι πιο κερδισμένοι ήταν οι Έλληνες που φοιτούσαν στην Γερμανία, στους οποίους οι οικογένειές τους επιδοτούσαν με ποσά, τα οποία στηρίζονταν στην ισοτιμία και τα μηνιαία έξοδα και καλύπτονταν με ασήμαντα ποσά σε δραχμές στην Ελλάδα. Πολλά εισαγόμενα είδη από την Γερμανία προς την τότε ελληνική κυβέρνηση, έφταναν σε απίστευτα χαμηλή τιμή, λόγω της σταθερής ισοτιμίας, όπως ήταν βιβλία, έντυπα, προπαγανδιστικά κανόνια, επιστημονικά συγγράμματα ή εγκυκλοπαίδειες¹⁵. Για τους Γερμανούς στρατιωτικούς που βρίσκονταν στην Ελλάδα η μισθοδοσία τους γινόταν σε κατοχικά μάρκα, όταν ανέβαινε ο τιμάριθμος, η πρόνοια είχε μεριμνήσει να τους δαπανείται ένα ανάλογο επίδομα, το οποίο ήταν πολλαπλάσιο του μισθού.

Πέρα από τα κατοχικά μάρκα εκείνη την περίοδο κυκλοφορούσαν και άλλα νομίσματα, όπως οι ιταλικές λιρέτες και οι μεσογειακές δραχμές, τα βουλγάρικα λέβα και τα αλβανικά φράγκα. Η κυβέρνηση Τσολάκογλου βέβαια, ήταν δυσαρεστημένη

¹⁴ Β. Π. Δερτιλής, *ό. π.*, σ. 12.

¹⁵ Δ. Κούκουνας, *ό. π.*, σ. 30. Κατά το πρώτο διάστημα της Κατοχής υπήρξε μεγάλη επιφυλακτικότητα απέναντι στα κατοχικά μάρκα από τους μικροεπαγγελματίες. Όσο όμως αυξανόταν ο πληθωρισμός, αρκετοί ήταν εκείνοι που επωφελήθηκαν αγοράζοντας είδη γερμανικής προέλευσης.

από την τόση ανεξέλεγκτη κυκλοφορία των χαρτονομισμάτων, γιατί ήταν υποχρεωμένη καθημερινά να τα ανταλλάσσει με το εθνικό χαρτονόμισμα. Έτσι, για να αντιμετωπιστεί αυτό το πρόβλημα και να αποσυρθούν τα μάρκα διατυπώθηκαν από την κυβέρνηση της εποχής αυτής δύο απόψεις. Σύμφωνα με την πρώτη άποψη, η κυβέρνηση θεωρούσε σωστό να σταματήσει εντελώς η κυκλοφορία των κατοχικών μάρκων, ενώ κατά την δεύτερη άποψη η ελληνική κυβέρνηση θα μπορούσε να επωφεληθεί από αυτή την κυκλοφορία και με αυτό τον τρόπο να κάνει αγορές σε τρόφιμα από χώρες που γινόταν η ίδια κυκλοφορία χρήματος, όπως η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Γιουγκοσλαβία.

1.3. Η επίλυση του ζητήματος

Προκειμένου να λυθεί το ζήτημα για την απόσυρση της κυκλοφορίας των κατοχικών μάρκων, πραγματοποιήθηκε σύσκεψη, στην οποία θα συμμετείχαν όσοι είχαν υπεύθυνη γνώμη. Στην σύσκεψη αυτή έλαβαν μέρος διάφοροι τότε υπουργοί οικονομικών. Στις προσωπικότητες αυτές συγκαταλέγονται ο Υπουργός Οικονομικών Σ. Γκοτζαμάνης, ο Υπουργός Εθνικής Οικονομίας Πλ. Χατζημιχάλης, ο Υπουργός Δικαιοσύνης- Εργασίας Αντ. Λιβιεράτος, καθώς, επίσης και διάφοροι Έλληνες οικονομολόγοι¹⁶.

Στην σύσκεψη που προηγήθηκε, το θέμα που συζητήθηκε δεν ήταν απλό και είχε πολλές πτυχές. Ακούστηκαν διάφορες απόψεις από τους ειδήμονες, που σαφώς δεν συμφώνησαν και όλοι μεταξύ τους. Η κυρίαρχη γνώμη που διατυπώθηκε είχε να κάνει με την κατάργηση των κατοχικών μάρκων και ιταλικών λιρετών και της εξαγοράς τους από την Τράπεζα της Ελλάδος. Βέβαια, διατυπώθηκαν και απόψεις πάνω στην κυβερνητική πολιτική, η οποία εκείνη την περίοδο κρατούσε επιθετική στάση κατά του προηγούμενου καθεστώτος για κακοδιαχείριση και σκανδαλογίες¹⁷. Ωστόσο, οι απόψεις αυτές του καθηγητή Ξενοφών Ζολώτα να μην καταγράφηκαν δημοσίως, αλλά δεν ξανά ακούστηκαν σε πολιτικό επίπεδο. Έτσι, μετά από λίγο καιρό γίνεται ο πρώτος

¹⁶Δ. Κούκουνας, *ό. π.*, σ. 32. Στην σύσκεψη που ακολούθησε διατυπώθηκε γνώμη, η οποία ανέφερε, ότι η κυβέρνηση έπρεπε να καταβάλει κάθε προσπάθεια για να σταματήσει την κυκλοφορία των κατοχικών μάρκων και η ελληνική κυβέρνηση να αναλάβει την χορήγηση δραχμών για τις δαπάνες κατοχής, οι οποίες έπρεπε να είναι περιορισμένες και ανάλογες προς την οικονομική δυνατότητα της χώρας.

¹⁷Δ. Κούκουνας, *ό. π.*, σ. 33. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η άποψη του Ξενοφών Ζολώτα σε άρθρο του, ο οποίος επικρίνει την νομισματική πολιτική που ακολουθούσαν οι προηγούμενες κυβερνήσεις για οικονομική αυτάρκεια και γενικότερα το δόγμα που είχε επιβάλει ο Ιωάννης Μεταξάς ήδη από το 1932.

διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος και για πενήντα περίπου χρόνια η γνώμη του θα έχει βαρύνουσα σημασία για τα οικονομικά πράγματα στην χώρα εκείνη την περίοδο.

Ο Ξενοφών Ζολώτας υποστήριξε δηλαδή, ότι οι κατακτητές έπρεπε να φορολογούνται και να μην υπάρχει ανεξέλεγκτη νομισματική κυκλοφορία. Για να γίνει αυτό λοιπόν, θα έπρεπε τα κατοχικά μάρκα και οι ιταλικές μεσογειακές δραχμές να αποσυρθούν, ειδάλλως οι κατακτητές θα έλεγχαν ολοκληρωτικά την κυκλοφορία των κατοχικών μάρκων. Αυτό έγινε αποδεκτό και έτσι, η Τράπεζα της Ελλάδος από την 1^η Αυγούστου 1941 εξαγόραζε τα μάρκα με την καταβολή δραχμών.

Την περίοδο εκείνη η έλλειψη τροφίμων άρχισε να αυξάνεται και σε συνδυασμό με τον πληθωρισμό, δημιουργούσε προβλήματα στην ήδη κλονισμένη οικονομία της χώρας. Το ζήτημα της απόσυρσης των νομισμάτων δεν καρποφόρησε και οι κατακτητές συνέχιζαν να δαπανούν χρήματα ανεξέλεγκτα. Μέσα σε αυτό το κλίμα υπήρξε και η απειλή των κερδοσκόπων, καθώς κέρδιζαν πολλά από το παρεμπόριο του χρυσού.

Για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος η κυβέρνηση Τσολάκογλου πραγματοποίησε μια ακόμη σύσκεψη με πρωταγωνιστές οικονομολόγους και πολιτικούς που κάποτε είχαν αναλάβει να διοικήσουν σε υπουργεία οικονομικών και τραπεζικές υπηρεσίες¹⁸. Στις 5 Νοεμβρίου 1941 συγκροτήθηκε σύσκεψη για την επίλυση του παρόντος οικονομικού θέματος¹⁹. Μια σύσκεψη στην οποία κυριαρχούσε ο ανοιχτός διάλογος και η συμμετοχή όλων των προαναφερθέντων προσωπικοτήτων ήταν απαραίτητη.

¹⁸ Δ. Κούκουνας, *οι Έλληνες Πολιτικοί- Ιστορικό Βιογραφικό Λεξικό*, (1926-1949), σ. 226.

¹⁹ Δ. Κούκουνας, *Ιστορία της Κατοχής*, σ. 415. Την πρώτη Κυριακή, αφότου οι Γερμανοί είχαν εισέλθει στην Αθήνα, έγινε μια συγκέντρωση στην αίθουσα του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός». Μια συγκέντρωση, η οποία ανέτρεψε την κυβέρνηση Τσολάκογλου και σημειώθηκαν σημαντικές μεταβολές στην χώρα.

Β' Κεφάλαιο

Πολιτική Γερμανίας

2.1. Πολεμική προπαγάνδα

Η Γερμανική εισβολή στην Ελλάδα άρχισε στις 05:15 της 6^{ης} Απριλίου²⁰. Με την έναρξη των εχθροπραξιών γερμανικά αεροσκάφη βομβάρδιζαν την περιοχή της Αθήνας, προκαλώντας τον θάνατο πολλών αμάχων. Οι Γερμανοί συνέχισαν την επιθετική τους προσπάθεια και τις επόμενες ημέρες. Οι ίδιοι εισχώρησαν ταχύτατα προς το εσωτερικό της χώρας, με αποτέλεσμα οι ελληνικές Δυνάμεις στην βόρεια Ήπειρο και την δυτική Μακεδονία να συνθηκολογήσουν.

Η Γερμανική πολιτική απέναντι στην Ελλάδα ουδέποτε ήταν ειλικρινής και ο χαρακτήρας της υπήρξε ύπουλος. Η πολιτική αυτή της Γερμανίας απέβλεπε στο να γίνει αλλαγή της ασκούμενης πολιτικής και να προσαρμοστεί η τότε Ελληνική Κυβέρνηση στην εξυπηρέτηση των πολιτικών και στρατιωτικών σκοπών για την διεξαγωγή του πολέμου. Έτσι, μέσω της προπαγάνδας πολεμικής και ραδιοφωνικής²¹, στόχευε στο να αλλάξει την γνώμη και την συνείδηση του Ελληνικού λαού και να τον φέρει αντιμέτωπο προς την Κυβέρνηση του²².

Τα τάγματα ασφαλείας ή αλλιώς γερμανοτσολιάδες ήταν στρατιωτικές μονάδες²³, οι οποίες έδρασαν στον ελληνικό χώρο σε συνεργασία με τις γερμανικές δυνάμεις της Κατοχής κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Πιο αναλυτικά, δημιουργήθηκαν κατά την περίοδο της κατοχικής κυβερνήσεως του Ιωάννη Ράλλη και είχαν εξοπλιστεί από την Βέρμαχτ. Ωστόσο, τα τάγματα αυτά δημιουργήθηκαν δια του Νόμου 260/1943, ο οποίος εκδόθηκε στις 18 Ιουνίου 1943. Η δράση τους όμως, έγινε πιο έντονη μετά τον Σεπτέμβριο του 1943, δηλαδή μετά την συνθηκολόγηση της Ιταλίας, όταν κατέληξε στα χέρια του ΕΑΜ, ένα μικρό τμήμα οπλισμού των Ιταλών.

²⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 25, (1922-1967), σ. 72

²¹ Δ. Κούκουνας, *Τα ένοχα μυστικά της Κατοχής, Προπαγάνδα και χειραγώγηση*, σ. 54. Όσον αναφορά την ελληνική κοινή γνώμη, ο επηρεασμός της επιχειρήθηκε από τα πρώτα χρόνια, μέσω των ελληνόφωνων εκπομπών της γερμανικής ραδιοφωνίας.

²² Α. Παπάγου, *Ο πόλεμος της Ελλάδος 1940-1941*, Αθήνα, σ. 99-111. Η Γερμανική πολιτική υπέθαλπε εδαφικές διεκδικήσεις και είχε αναγνωρίσει την Ελλάδα ως ζωτικό χώρο της Ιταλίας. Παρ' όλα αυτά, έτρεφε φιλικά αισθήματα για την Ελλάδα, έδειχνε ενδιαφέρον για την μη μεταβολή του ελληνικού καθεστώτος, ότι επιθυμούσε πάση θυσία να διατηρήσει ειρήνη με τα Βαλκάνια και ότι, μέσα σε όλο αυτό δεν θα επέτρεπε στην Ιταλία να διαταράξει την ασφάλεια και την πολιτική ακεραιότητα της.

²³ Κ. Ν. Καρκάνης, *Οι δοσίλογοι της κατοχής-δίκες-παρωδία (ντοκουμέντα, αποκαλύψεις, μαρτυρία)*, Αθήνα 1981, σ. 252. Τα Τάγματα Ασφαλείας ανεξάρτητα από τις διάφορες ονομασίες που έπαιρναν κατά τόπους, όλα πολέμησαν στο πλευρό των Γερμανών εναντίον του ΕΛΑΣ και η δύναμη τους ήταν πάνω από 30 χιλιάδες. Ανάμεσα τους διακρίνονται οι οργανώσεις Χ.ΠΑΟ, ΕΔΕΣ Αθήνας, ΕΑΣΑΔ, ΕΕΣ Πούλος, Κισιά Μπατζάκ, Μιχάλ Αγάς, ΕΟΚ, Παπαδόγκονας κλπ.

Οι κατακτητές θεώρησαν, ότι τα τάγματα ασφαλείας έπρεπε να διατηρηθούν για να εξασφαλίσουν την εσωτερική ασφάλεια στην χώρα με την προϋπόθεση, ότι θα είχαν μειωμένη δύναμη. Η πρώτη κατοχική κυβέρνηση συστάθηκε με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Τσολάκογλου, όπου μέσα σε δύο χρόνια έχασε τον έλεγχο της υπαίθρου, επειδή άρχισαν να δημιουργούνται ομάδες αντιστασιακών, οι οποίοι δρούσαν σε ορεινές περιοχές.

Στις 2 Δεκεμβρίου ο τότε πρωθυπουργός Γεώργιος Τσολάκογλου²⁴ παραιτείται και αναλαμβάνει ο Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος, ο οποίος ήταν αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης και υπουργός Παιδείας και Πρόνοιας. Ωστόσο, οι γερμανικές αρχές αντιλήφθηκαν αμέσως, ότι δεν είχε ικανές δυνάμεις να κυριαρχήσει στο πολιτικό παρασκήνιο, παρά το επιστημονικό του κύρος και έτσι, μέσα σε λίγους μήνες ζήτησαν την αντικατάστασή του.

Κάποιοι απόστρατοι αξιωματικοί με επικεφαλής τον στρατηγό Θεόδωρο Πάγκαλο, άρχισαν να ανησυχούν από τις έντονες δραστηριότητες του ΕΑΜ, διότι θεωρούσαν, ότι οι οργανώσεις αυτές του ΕΑΜ έχοντας ως πρόσχημα την αντίσταση κατά των κατακτητών, είχαν αρχίσει να παίρνουν με το μέρος τους αρκετό πληθυσμό της υπαίθρου και επιπλέον να τον εφοδιάζουν με οπλισμό, για να επικρατήσουν μετά την απελευθέρωση²⁵.

Έτσι, η κυβέρνηση ήταν πλέον πεπεισμένη, ότι θα πρέπει να αναπτύξει μια ανεξαρτησία κινήσεων και δράσης, για να σταματήσουν να υπάρχουν οι μάταιοι πόθοι αυτών των κομμουνιστικών οργανώσεων, που ούτως ή άλλως ήταν εκτός νόμου. Με αφορμή αυτό το γεγονός, αναθέτουν στον τότε φίλο του Θεόδωρου Πάγκαλου, Ιωάννη Βουλπιώτη, να εξετάσει τις κινήσεις των Γερμανών, μέσω της φιλίας που διατηρούσε με τον Γερμανό ακόλουθο της Αθήνας Κρίστιαν Φον Κλεμ. Ο συνταγματάρχης Φον Κλεμ, όταν ενημερώθηκε για αυτό, μετέφερε την θετική του απάντηση και στην συνέχεια ο Θεόδωρος Πάγκαλος ενημέρωσε τον Ιωάννη Ράλλη και τον έπεισε τελικά να αναλάβει την πρωθυπουργία.

Σκοπός της ίδρυσης των ταγμάτων ασφαλείας ήταν η τήρηση της τάξης και η παρεμπόδιση της επιστροφής του βασιλιά. Στην αρχή η προσέλευση εθελοντών ήταν

²⁴ Κ. Ν. Καρκάνης, *ό. π.*, σ. 79. Χωρίς καμία αμφιβολία η κυβέρνηση του Τσολάκογλου ήθελε να αποσπάσει την Ελλάδα από το άρμα των Συμμάχων και να την προσκολλήσει στον Άξονα. Η κυβέρνηση αυτή μετασημάτισε το Υπουργείο Τύπου και Τουρισμού και το έκανε Γραφείο Τύπου και Ραδιοφωνίας, με σκοπό να εξυπηρετήσει την γερμανική προπαγάνδα.

²⁵ Τ. Κωστόπουλος, *Η αυτολογοκριμένη μνήμη- Τα τάγματα ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοφροσύνη*, Νοέμβριος 2011, σ. 62.

ελάχιστη, αλλά αργότερα τον Ιούνιο του 1943 κινητήρια δύναμη αποτέλεσε η φρουρά των ευζώνων του Άγνωστου στρατιώτη. Στην αρχή λοιπόν, η ύπαρξη των ταγμάτων ασφαλείας ήταν τυπική, μετά όμως από τις ήττες που υπέστη η χώρα με την Αφρική και την Ιταλία, η Ελλάδα έγινε πιο ευάλωτη και έτσι, έγιναν γρήγορες κινητοποιήσεις για την δημιουργία νέων στρατιωτικών τμημάτων που θα πολεμούσαν την αντίσταση.

Το πρώτο τάγμα ασφαλείας δημιουργήθηκε τον Μάιο του 1943 και την διοίκηση του την ανέλαβε ο στρατιωτικός Δημοσθένης Διαλέτης²⁶. Μέχρι τα μέσα Ιουνίου όμως, συγκροτήθηκαν άλλα τέσσερα τάγματα. Η επάνδρωση τους γινόταν με αξιωματικούς του στρατού. Η βασική τους εκπαίδευση γινόταν στην φρουρά του Άγνωστου στρατιώτη και έπειτα έφευγαν για την ύπαιθρο. Το κάθε τάγμα ευζώνων αποτελούνταν από 600 άνδρες και 50 αξιωματικούς, καθώς και ενός Γερμανού αξιωματικού.

Από όλα τα παραπάνω τάγματα, το 2^ο τάγμα, το οποίο συγκροτήθηκε τον Ιούνιο, μετακινήθηκε στην Πάτρα με σκοπό να αποτελέσει τον πυρήνα του δεύτερου τάγματος ευζώνων. Τα υπόλοιπα τέσσερα που βρίσκονταν στην Αθήνα διαμόρφωσαν το 1^ο Σύνταγμα των Ευζώνων στην Αθήνα με επικεφαλής τον Ι. Πλυτζανόπουλο²⁷. Όλες αυτές λοιπόν οι μονάδες, αλλά και όσες δημιουργήθηκαν στην συνέχεια τέθηκαν υπό την εποπτεία της Ανώτατης Διοίκησης Ευζωνικών Ταγμάτων του υπουργείου Εθνικής Αμύνης. Επικεφαλής όλων αυτών των ταγμάτων ανέλαβε ο υποστράτηγος Βασίλειος Ντερτιλής.

Όσον αναφορά την στολή την οποία φορούσαν, ήταν αυτή που κοσμούσε τους εύζωνες του Αγνώστου Στρατιώτη, οι οποίοι έμειναν γνωστοί και ως γερμανοτσολιάδες. Έτσι, από τον Ιανουάριο του 1944 φορούσαν στην στολή τους ελληνική εθνόσημα και δάφνινο στεφάνι αντί για στέμμα. Κατά την διάρκεια της ορκωμοσίας, έδιναν όρκο για απόλυτη υπακοή στον Αδόλφο Χίτλερ και υπάγονταν στην δικαιοδοσία των γερμανικών στρατιωτικών νόμων.

²⁶ Τ. Κωστόπουλος, *ό. π.*, σ. 71. Τα τάγματα των ευζώνων τα αποτελούσαν συνήθως άνθρωποι εξασθλιωμένοι, εγκληματίες ή καταζητούμενοι, οι οποίοι προσπαθούσαν να επιβιώσουν μέσα από την υπηρεσία τους καθώς, για την εποχή εκείνη τους παρέχονταν καλός μισθός, ορισμένα προνόμια και διευκολύνσεις σε πολλά θέματα. Τα τάγματα ασφαλείας διαμόρφωσαν ομάδες που έγιναν γνωστά ως Τάγματα Ευζώνων και διακρίνονταν σε δύο κατηγορίες, δηλαδή το Σύνταγμα Ευζώνων στην Αθήνα και το Σύνταγμα Ευζώνων στην Πελοπόννησο.

²⁷ Κ. Ν. Καρκάνης, *ό. π.*, σ. 318. Μετά την απολογία του Ι. Πλυτζανόπουλου ο επίτροπος τόνισε, ότι οι Γερμανοί για να επιτύχουν τους σκοπούς τους σαν κατακτητές εκτός των άλλων μέσων μεταχειρίστηκαν ορισμένους Έλληνες και τους χώρισαν σε τρεις κατηγορίες, στους συνειδητούς προδότες, σε εκείνους που συνεργάστηκαν για οικονομικά οφέλη και σε εκείνους που συνεργάστηκαν για λόγους αμύνης.

Ως ανώτερος αρχηγός των ταγμάτων ασφαλείας ορίστηκε ο Γερμανός Γιούργκεν Στρόοπ. Ο ίδιος, μετά από την επιτυχία του με την καταστροφή του γκέτο και την πυρπόληση της Συναγωγής της Βαρσοβίας στάλθηκε στην Αθήνα για να οργανώσει την γκεστάπο. Σκοπός της οργάνωσης αυτής ήταν όχι μόνο να επιβραβευτεί, αλλά και να δοξαστεί και να διακριθεί. Παρόλαυτα, προσπάθησε να επεκτείνει τις αρμοδιότητές του εναντίον των ανταρτών και στις 3 Οκτωβρίου διέταξε μέσα σε πέντε ημέρες να γίνει ολοκληρωτική καταγραφή όλων των Εβραίων της Νότιας Ελλάδας, ορίζοντας ως ποινή τον θάνατο.

Οι Εβραίοι βέβαια, δεν προσήλθαν και έτσι, οι γερμανικές αρχές έδωσαν παράταση μέχρι τις 17 Οκτωβρίου. Από του 8.000 Εβραίους καταγράφηκαν τελικά μόνο οι 1.200²⁸. Ο ίδιος προσπάθησε να αναμειχθεί και σε δραστηριότητες που αφορούσαν τον Χέρμαν Νόμπαχερ και τον Ερνστ Καλτενμπρούννερ, αλλά λόγω της προσωπικής φιλίας που είχαν με τον Χίτλερ δεν του επιτράπη η παρέμβαση στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας, γιατί θεωρούσαν τον Στρόοπ ως άνθρωπο, στον οποίο έλειπε η πολιτική σοβαρότητα. Έπειτα, αντικαταστάθηκε από τον Βάλτερ Σιμάνα στις 28 Οκτωβρίου 1943²⁹.

Ο τρόπος όπου δρούσαν τα τάγματα ασφαλείας ήταν αντίθετος με τις ιδεολογίες του ΕΑΜ και των Κομμουνιστών³⁰. Παρότι προσπαθούσαν να εξαπλωθούν σε όλη την Ελλάδα, ωστόσο οι χώροι στους οποίους κυριάρχησαν ήταν η Στερεά Ελλάδα, η Πελοπόννησος, η Αθήνα, η Εύβοια και ορισμένες φορές και περιοχές από την Θεσσαλία. Όταν λοιπόν, ήταν υπό την γερμανική κατοχή η Κεντρική και η Δυτική Μακεδονία πολλοί ένοπλοι χωρικοί, οι οποίοι ήταν μέλη εθνικιστικών οργανώσεων κατέφυγαν στους Γερμανούς και έπειτα από συνεχείς διώξεις του ΕΛΑΣ δημιούργησαν τον Εθνικό Ελληνικό Στρατό.

Ωστόσο, υπήρχαν κάποιες πολιτικές φυσιογνωμίες που δεν υπάγονταν στα τάγματα ασφαλείας, όπως ο Κυριάκος και Μιχαήλ Παπαδόπουλο αντίστοιχα, όπου

²⁸ Mark Mazower, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ-Η εμπειρία της Κατοχής*, Δεκέμβριος 1994, σ. 279.

²⁹ Τ. Κωστόπουλος, *ό. π.*, σ. 89. Παρότι τα τάγματα ασφαλείας είχαν χαρακτηριστεί δωσολογικά, τον Σεπτέμβριο του 1944 ένας μεγάλος αριθμός των μελών είχαν συλληφθεί και ελάχιστοι είχαν καταδικαστεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η καταδίκη για ισόβια προδοσία του Ιωάννη Ράλλη, όπου ο ίδιος και άλλοι πολλοί ηγέτες των ταγμάτων ασφαλείας αργότερα αθωώθηκαν για τα εγκλήματά τους. Ο λόγος που συνέβη αυτό ήταν, επειδή είχαν μεσολαβήσει τα Δεκεμβριανά και πολλά μέλη είχαν στρατολογηθεί από την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, ενώ ελάχιστοι είχαν στελεχωθεί σε χαμηλόβαθμες διοικητικές θέσεις στην κρατική μηχανή.

³⁰ Κ. Ν. Καρκάνης, *ό. π.*, σ. 25. Το ΕΑΜ και ο ΕΛΑΣ δεν είχαν μόνο να πολεμήσουν κατά των Γερμανών, Ιταλών και των Βουλγάρων φασιστών, αλλά και εναντίον των ποικιλώνυμων ελληνόφωνων συνεργατών τους.

φορούσαν πολιτικά ρούχα για να φρουρούν ορισμένα χωριά και σημεία με στρατηγική σημασία και ακολουθούσαν τους Γερμανούς σε διάφορες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις.

Η πρώτη αυτόνομη ενέργεια των Ταγμάτων Ασφαλείας καταγράφεται στις 27 Νοεμβρίου 1943. Στην ενέργεια αυτή, αναφέρεται η επιδρομή των ταγμάτων σε στρατιωτικά νοσοκομεία, η διενέργεια ελέγχων σε σπίτια με σκοπό την λεηλασία και τον εκφοβισμό των πολιτών. Επιπλέον, καταγράφονται περιπτώσεις, όπου πολλές γυναίκες ξυλοκοπούνταν, βιάζονταν και τα σπίτια τους καίγονταν. Ακόμα, το πρώην ορφανοτροφείο Χατζηκώνστα μετατράπηκε σε φυλακή για να κρατούν τους αιχμαλώτους που δεν έπαιρναν οι Γερμανοί στα στρατόπεδα ή που δεν στέλνονταν για καταναγκαστική εργασία στην Γερμανία. Συμμετείχαν επίσης, σε μπλόκα, σε επιδρομές και σε πολιορκίες. Και τέλος, φρουρούσαν τα πτώματα, τα οποία κρεμούσαν οι Γερμανοί για δημόσια θέα και εκφοβισμό.

Τα Τάγματα Ευζώνων συμμετείχαν σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον των ανταρτών μαζί με τον γερμανικό στρατό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εκκαθαριστική "Επιχείρηση Κότσυφας" τον Ιανουάριο 1944. Επιπλέον, τα τάγματα ασφαλείας λάμβαναν μέρος σε επιδρομές με γνωστότερες περιοχές την Αχαΐα, την Λακωνία και την Ηλεία. Αξιοσημείωτο αποτελεί το γεγονός της παροχής βοήθειας για την φύλαξη των Εβραίων της Πάτρας, που είχαν σταλεί στο Άουσβιτς και συμμετείχαν στην διοργάνωση της "Επιχείρησης Καλάβρυτα", που μετέπειτα κατέληξε στην Σφαγή των Καλαβρύτων.

Τα Τάγματα Ασφαλείας πραγματοποίησαν πολλές εκτελέσεις ως αντίποινα για φόβους που είχαν προκληθεί από αντάρτες. Παράδειγμα αποτελεί οι 200 εκτελέσεις κομμουνιστών υπό την γερμανική επιτήρηση, 40 από το Τάγμα Καλαμάτας, ενώ παράλληλα τουφεκίστηκαν 100 κομμουνιστές και ύποπτοι αντάρτες με την πρωτοβουλία του Παπαδόγγονα. Επίσης, στις 31 Ιουλίου κρέμασαν 60 αιχμαλώτους του ΕΛΑΣ και του ΕΑΜ. Αντίστροφα, και οι γερμανικές αρχές με την σειρά τους πραγματοποιούσαν εκτελέσεις και φόνους στα μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας, ένα μέτρο που ίσχυε και για τα δικά τους στρατεύματα.

Τα Τάγματα Ασφαλείας συνεργάζονταν με τις γερμανικές δυνάμεις κατοχής. Μια συνεργασία που στόχευε στο να εμπλακούν ως μάχιμες δυνάμεις σε επιχειρήσεις, ως σώματα αιχμαλώτων, ως υποστηρικτική δύναμη και ως αποσπάσματα θανάτου. Χαρακτηριστικά αναφέρεται, ότι η συνεργασία τους υπήρξε εξαιρετική. Συμμετείχαν ακόμα και σε γενέθλια και γιορτές προς ανάμνηση του Αδόλφου Χίτλερ. Η

συγκρότηση αυτών των στρατιωτικών σωμάτων αποτέλεσε αντικείμενο πολεμικής προπαγάνδας για την ναζιστική Γερμανία.

Όμως, καθώς η γερμανική Κατοχή υποχωρούσε σιγά σιγά, τα Τάγματα Ασφαλείας έδειχναν μια σχετική διαλλακτικότητα. Λίγο πριν να αποχωρήσουν οι γερμανικές δυνάμεις Κατοχής από την Ελλάδα, τα Τάγματα Ασφαλείας πολιορκήθηκαν από τις δυνάμεις του ΕΛΑΣ σε διάφορες πόλεις, όπως το Ναύπλιο, το Αγρίνιο, την Τρίπολη, την Κόρινθο και την Πάτρα. Ο διοικητής των Ταγμάτων της Πελοποννήσου Διονύσιος Παπαδόγγονας πολιορκήθηκε στην Τρίπολη από τις δυνάμεις του Άρη Βελουχιώτη τον Σεπτέμβριο του 1944³¹.

Μετά την Κατοχή οι Δυνάμεις των Ταγμάτων Ασφαλείας επιτηρούνταν στο στρατόπεδο στο Γουδί και απελευθερώθηκαν με την κυβέρνηση Παπανδρέου. Αρκετά από τα μέλη τους ενσωματώθηκαν στα Τάγματα Εθνοφυλακής, δηλαδή τον στρατό που δημιουργήθηκε μετά την Κατοχή, με σκοπό να επιδοθούν σε βίαιες και εκδικητικές ενέργειες κατά των αριστερών. Μετά την συμμετοχή τους στον Εμφύλιο μερικοί έκαναν καριέρα στον Εθνικό Στρατό. Και τέλος, ο Ιωάννης Ράλλης ως εμπνευστής των Ταγμάτων Ασφαλείας, αθώωθηκε από το δικαστήριο των δωσίλογων και κρίθηκε ένοχος για εσχάτη προδοσία και πέθανε στην φυλακή το 1946.

Στις αρχές του 1945 και μέχρι την έναρξη του εμφυλίου αρκετά μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας διακρίθηκαν σε αριστερά, κομμουνιστικά και αντιβασιλικά κόμματα. Η περίοδος αυτή έμεινε γνωστή ως η περίοδος της λευκής τρομοκρατίας. Έτσι, οι πιο ικανοί διακρίνονται στον Εμφύλιο, ενώ οι πιο σκληροί θα επανδρώσουν τα εκτελεστικά αποσπάσματα και θα κόβουν τα κεφάλια των ανταρτών. Μέχρι λοιπόν, την πτώση της Χούντας των Συνταγματαρχών εμφανίζονται διάφοροι ταγματασφαλίτες και πολιτικά πρόσωπα σε υψηλόβαθμες κρατικές θέσεις με σκιές να πέφτουν ακόμα και στον Γεώργιο Παπαδόπουλο.

³¹ Τ. Κωστόπουλος, *ό. π.*, σ. 101. Το ΕΛΑΣ εξολόθρευσε τα Τάγματα Ασφαλείας στον Μελιγαλά, μετά από τριήμερη μάχη, όπου και ακολούθησε και εκτέλεση κατηγορουμένων αιχμαλώτων Ταγματασφαλιτών για εγκλήματα που διενεργήθηκαν κατά των πολιτών της Μεσσηνίας. Σε ανοικτό Λαϊκό Δικαστήριο στην Καλαμάτα, κρίθηκε ένοχος και εκτελέστηκε ο νομάρχης Περρωτής, ο οποίος ήταν επικεφαλής των Ταγμάτων Ασφαλείας της Μεσσηνίας και άλλοι 17 επιφανείς πολίτες, οι οποίοι ήταν υποστηρικτές των Ταγμάτων. Στην περιοχή του Πύργου και των Γαργαλιάνων διενεργήθηκαν εκτελέσεις δωσίλογων, ενώ στην Αθήνα τα Τάγματα Ευζώνων αποπλίστηκαν και οδηγήθηκαν στο στρατόπεδο του Γουδί.

2.2. Εγκλήματα ηθικής και δικαίου

Μια άλλη σημαντική κατηγορία εγκλημάτων από τις γερμανικές Δυνάμεις της Κατοχής είναι εκείνα που στρέφονται κατά του πολιτισμού και των ανθρώπινων δικαιωμάτων³². Δικαιώματα που αφορούσαν την υγεία, την ζωή, την τιμή και λοιπών στοιχειωδών δικαιωμάτων ενός ανθρώπου. Στον τομέα των εγκλημάτων αυτών συγκαταλέγονται εγκλήματα που αφορούσαν την ομηρία³³, την γενοκτονία και διάφορα άλλα εγκλήματα κατά του ελληνικού πληθυσμού.

Σύμφωνα με τα άρθρα 46 και 50 των κανονισμών της Χάγης ο σεβασμός στην ανθρώπινη ζωή και της ατομικής περιουσίας πρέπει να επιβάλλεται με κάθε τρόπο και να απαγορεύονται οι συλλογικές ποινές και οι συλλήψεις ομήρων. Ωστόσο, οι Γερμανοί δεν σεβάστηκαν αυτούς τους κανόνες, αλλά αντίθετα προέβησαν σε συλλήψεις ανθρώπων, ακόμα και ολόκληρων οικογενειών, χωριών ή συνοικισμών, τους οποίους φυλάκισαν σε φρούρια ή εκκλησίες και τους άφηναν χωρίς τροφή και νερό. Μια άλλη στρατηγική τους ήταν, ότι χώριζαν τους άνδρες από τις οικογένειες τους για να τους εξαρθρώσουν.

Στην Ελλάδα όμως, η ομηρία ήταν η πιο εύκολη λύση, που αποδιδόταν στο θύμα για αντίποινα, δηλαδή πλήρωνε κάποιος με την ζωή του για πράξεις των συμπατριωτών του. Επιπλέον, επιβάλλονταν σε στερήσεις, με αποτέλεσμα να εξουθενώνονται σωματικά και ψυχικά. Ακόμα, στέλνονταν σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως και υποβάλλονταν σε ψυχικά μαρτύρια και εάν ο αριθμός των θυμάτων δεν επαρκούσε, τότε υποβάλλονταν σε μαρτύρια και οι όμηροι.

Την περίοδο εκείνη ζητήθηκε από την Ελληνική Κυβέρνηση να συνταχθεί κατάλογος με έγκριτους πολίτες ως όμηροι, για να τους δοθεί η εγγύηση, ότι δεν θα προβούν σε πράξεις, που δεν θα ωφελούσαν τις Δυνάμεις Κατοχής. Σύμφωνα με εξακριβωμένους υπολογισμούς, οι Γερμανοί παρέλαβαν 10.000 Έλληνες ομήρους και

³² Β. Γ. Ιωαννίδης, *Έλληνες και Ξένοι κατάσκοποι στην Ελλάδα*, Αθήνα, σ. 252. Ανάμεσα στους Έλληνες που εργάστηκαν συστηματικά και με κίνδυνο την ζωή τους, υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός αφανών ηρώων που αγωνίστηκαν για την απελευθέρωση της Ελλάδας. Οι περισσότεροι από αυτούς πιάστηκαν από τους κατακτητές, βασανίστηκαν και εκτελέστηκαν, όμως κανείς δεν άνοιξε το στόμα του για να προδώσει.

³³ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 65. Κατά την διεξαγωγή των πολέμων ήδη από τα αρχαία χρόνια η χρήση ομήρων ήταν μια συνήθεια από τους πρωτόγονους λαούς. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι αναφορές του Καίσαρα στο Belli Callici και κατά την περίοδο του Μεσαίωνα, όταν το έτος 1526 ο Φραγκίσκος υποχρεώθηκε να παραδώσει τους υίους του στον Κάρολο ως εγγύηση, ώστε να εκτελεστεί η συνθήκη της Μαδρίτης.

60.000 Εβραίους, ενώ ο συνολικός αριθμός των ομήρων από τους επιδρομείς ανήλθε σε 120.000 άτομα³⁴.

Από τις πρώτες κιόλας μέρες της Κατοχής άρχισε να παρουσιάζεται έλλειψη των βασικών ειδών διατροφής για την συντήρηση του Ελληνικού λαού. Με το σύστημα της επίταξης, της δέσμευσης και των ποικίλων περιοριστικών μέτρων και παράλληλα με την έκδοση των χαρτονομισμάτων με σκοπό την ευχέρεια της αγοράς και την αποστολή μεγάλων χρηματικών ποσών στο εξωτερικό, ήταν μερικοί από τους λόγους του προβλήματος της γενοκτονίας.

Έτσι, ο ελληνικός πληθυσμός στερήθηκε κάθε οικονομικό αγαθό, το οποίο του ήταν χρήσιμο για την συντήρηση του. Δηλαδή, με τα μέτρα αυτά οι πηγές παραγωγής και εφοδιασμού του εμπορίου νεκρώθηκαν, έχοντας ως αποτέλεσμα ο πληθυσμός να δυστυχεί. Τα είδη πρώτης ανάγκης, όπως γάλα, κρέας, λάδι κτλ, μεταφέρονταν κατευθείαν στις αποθήκες των επιδρομέων. Τα καταστήματα έμεναν κενά και κλειστά και τα εστιατόρια σταμάτησαν να δουλεύουν. Οι αποθήκες καυσίμων έπαψαν να πωλούν λόγω της έλλειψης των εμπορευμάτων. Το χρήμα δεν είχε πλέον αξία. Με το πέρασμα του χρόνου η κατάσταση γινόταν όλο και πιο δύσκολη, γιατί τα αποθέματα σε είδη πρώτης ανάγκης άρχισαν να εξαντλούνται και μεγάλο μέρος του πληθυσμού τρεφόταν με λαχανικά και φρούτα. Ενώ, κάθε είδους εισόδημα, δηλαδή μισθοί, συντάξεις, ημερομίσθια και ενοίκια είχαν εκμηδενιστεί.

Ακόμα και στα λαϊκά συσσίτια είχε σημειωθεί διακοπή λόγω της έλλειψης τροφίμων. Όλο το κοινωνικό φάσμα της εποχής, όπως διανοούμενοι, μικροαστοί κτλ., είχαν αρχίσει να αντιλαμβάνονται τον αντίκτυπο αυτής της κατάστασης και είχε ξεκινήσει να φαίνεται, ότι θα κυριαρχήσει η πείνα. Πιο σύννηθες ήταν ωστόσο, το θέαμα των μικρών παιδιών, τα οποία περιφέρονταν ταλαιπωρημένα από την πείνα, ρακένδυτα και ξυπόλητα, για να ανεύρεση τροφής, αναζητώντας την ακόμα και στα σκουπίδια. Για παράδειγμα, υπολείμματα φαγητού, κόκκαλα ή φλούδες από οπωροκηπευτικά ήταν η μοναδική τροφή ορισμένων ανθρώπων³⁵.

³⁴ I. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 68. Η πρώτη εφαρμογή του συστήματος της ομηρίας στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε λίγες ημέρες μετά την είσοδο των γερμανικών στρατευμάτων στην Αθήνα. Χαρακτηριστικά αναφέρεται, ότι για τις στρατιωτικές παρελάσεις και την εξασφάλιση της τάξης κρατήθηκαν προληπτικά στο Δημαρχείο Αθηνών δεκάδες χιλιάδες όμηροι, προερχόμενοι από διάφορα επαγγέλματα και διάφορες κοινωνικές τάξεις, όπως καθηγητές Πανεπιστημίου, διανοούμενοι και εκπρόσωποι οργανώσεων.

³⁵ I. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 70. Πολλές περιπτώσεις λιποθυμίας σημειώνονται σε πεζοδρόμια, με αποτέλεσμα να καταλήγουν σε θάνατο από την ασιτία. Τα νεκρά σώματα μεταφέρονταν με δίτροχα καροτσάκια ή με κάρα καθαριότητας, λόγω της έλλειψης μεταφορικών μέσων. Τα σώματα των νεκρών

Προκείμενου λοιπόν, να επιβιώσει ο ελληνικός πληθυσμός έτρωγε ό,τι έβρισκε μπροστά του, για να καταπολεμήσει την πείνα του. Έτσι, κατέφευγε στα χόρτα και στα λάχανα, ακόμα και στα βελανίδια ή σε ρίζες φυτών, με τα οποία τρέφονταν ζώα. Το χειμώνα του 1941 η κατάσταση είχε πλέον φτάσει σε φρικτό και φοβερό επίπεδο. Δεν υπέφεραν μόνο οι άπορες τάξεις, αλλά και εύπορες οικογένειες, όπου μέχρι τότε η οικονομική τους κατάσταση τους επέτρεπαι να έχουν μια πιο άνετη ζωή.

Στην χειροτέρευση του κακού συνετέλεσε η έλλειψη άρτου και λιπαρών ουσιών, όπως το λάδι, των βασικών δηλαδή ειδών πρώτης ανάγκης, έτσι, ώστε να υποφέρουν από έλλειψη βιταμινών. Άλλωστε, όπως είναι γνωστό, ο ανθρώπινος οργανισμός πρέπει απαραίτητως να λαμβάνει 3.000 θερμίδες, και την περίοδο εκείνη τα περισσότερα άτομα έφθαναν μετά βίας τις 1.000 λόγω της χορτοφαγίας.

Με την πάροδο του χρόνου η πεινά φθάνει σε έσχατο σημείο. Από τον Νοέμβριο του 1941, σύμφωνα με επίσημα στοιχεία, η πείνα είχε πενταπλασιαστεί και συνεχίστηκε με αυτόν τον ρυθμό μέχρι και τον Απρίλιο του 1942³⁶, όπου από εκεί και μετά ακολούθησε μια πιο σταθερή πορεία εις το διπλάσιο. Η ύφεση αυτή οφείλεται στην ενίσχυση της Τουρκίας με την εξασφάλιση άρτου και την αποστολή σίτου από το Λονδίνο προς την Ελληνική Κυβέρνηση.

Οι συνέπειες του υποσιτισμού σαφώς ήταν δυσμενείς προς την υγεία του ανθρώπινου λαού. Σημειώθηκαν προβλήματα στην υγεία, όπως έλκος στο στομάχι, αθρόες διατρήσεις εντέρων, αποστήματα, φλεγμονές, μαστίτιδες, κρυσπαγήματα, οιδήματα, ελονοσία και περιπτώσεις ανθρώπων με φυματίωση³⁷. Πάνω από 200.000 Έλληνες υπέφεραν από την φυματίωση και υπολογίζεται ότι πάνω από 300.000 πέθαναν από τον μαρτυρικό θάνατο της πείνας³⁸. Βέβαια, ο αριθμός θα ήταν ακόμη μεγαλύτερος, εάν δεν είχε επέμβει η πρόνοια με την αποστολή τροφίμων και φαρμάκων τον Μάρτιο του 1942³⁹.

ατόμων στην αρχή στοιβάζονταν ανά δεκάδες, ενώ αργότερα ανά εκατοντάδες προς τα νεκροταφεία, γιατί δεν υπήρχαν τόσα πολλά χέρια να τους θάψουν.

³⁶ Χ. Χρηστίδης, *ό. π.*, σ. 244. Η έλλειψη τροφίμων γινόταν ολοένα και χειρότερη. Οι παραγωγοί δεν είχαν τίποτα να πουλήσουν και οι μαυραγορίτες επέστρεφαν από τις επαρχίες με άδεια χέρια. Οι δημοκοπικές δηλώσεις του Γκοτζαμάνη πως θα καταργούσε την μαύρη αγορά δεν έπιασαν τόπο και τα εντυπωσιακά μέτρα που θα δημιουργούσαν στο πλήθος αίσθημα ανακούφισης δεν άρθησαν ποτέ.

³⁷ Α. Α. Ανεστόπουλος, *Η Ιστορία του Ελληνικού Έπους εις την αιματοβαμμένην γην της Βόρειο Ηπείρου*, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 44.

³⁸ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 71.

³⁹ Χ. Χρηστίδης, *ό. π.*, σ. 226. Στις 25 Μαρτίου του 1942 είναι η πρώτη Εθνική εορτή, που γίνεται μέσα σε κλίμα σκλαβιάς. Η περσινή 25^η Μαρτίου ήταν γεμάτη αγωνία και συμπτώματα πανικού. Οι Γερμανοί είχαν εισβάλει στην Βουλγαρία και ο ελληνικός λαός περίμενε από στιγμή σε στιγμή την επίθεση. Μέσα σε δώδεκα μήνες συνέβησαν οι περισσότερες ηθικές μεταπτώσεις, κατάθλιψη, φτώχεια, πείνα και εξασθλίωση.

Οι Γερμανοί κατακτητές δεν δίστασαν να ικανοποιήσουν τα ζωώδη ένστικτα τους με τέτοιο τρόπο, που κυριολεκτικά είχαν πορωθεί από την κατάσταση της γενοκτονίας. Σύμφωνα με αυτό, τον Δεκέμβριο του 1941 είχαν μετατρέψει την αίθουσα τελετών του Πανεπιστημίου Αθηνών σε καταγωγή οργίων. Η απάνθρωπη συμπεριφορά εκδηλωνόταν με βάρβαρο τρόπο. Ο θεσμός της ποινής είχε εκδοθεί ακόμα και σε κοντινά πρόσωπα των ατόμων που υπέφεραν από τον λιμό, με αυστηρή απαγόρευση παροχής τροφίμων. Ακόμα και εάν περίσσευαν τρόφιμα δεν επέτρεπαν σε κανέναν να δώσουν τροφή, μέχρι να πεθάνουν από την πείνα. Περιπτώσεις που κυριολεκτικά αγγίζουν τα όρια του σαδισμού.

2.3. Οι κυριότερες εγκληματικές δράσεις των Γερμανών

Τα κυριότερα εγκλήματα των Γερμανών διαπράχθηκαν στην περιοχή της Κρήτης. Παρ' όλα αυτά, σημαντική μνεία γίνεται και σε άλλες περιοχές της χώρας. Πιο αναλυτικά, η Κεντρική Μακεδονία αποτέλεσε μια από αυτές με εγκλήματα, τα οποία χρονολογούνται από τον Οκτώβριο του 1941, όπου παρατηρήθηκαν τα πρώτα σημάδια ανυπακοής του Ελληνικού πληθυσμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η κακοποίηση μιας νέας κοπέλας από έναν Γερμανό στρατιώτη στο Άνω Κερδύλιο.

Λόγω της ανυπακοής αυτής του Ελληνικού πληθυσμού οι Γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις περικύκλωσαν το χωριό με σκοπό να τους τιμωρήσουν. Έτσι, συγκέντρωσαν όλους τους κατοίκους του χωριού στην κεντρική πλατεία και διαχώρισαν από αυτούς όλους τους άνδρες, όπου και τους τουφέκισαν μπροστά στα μάτια γυναικών και παιδιών. Έπειτα έκαψαν τις οικίες του χωριού και οι γυναίκες με την σειρά τους προσπάθησαν να ενταφιάσουν τα πτώματα των νεκρών σωμάτων και να περισώσουν ό,τι μπορούσαν από τις περιουσίες τους. Την ίδια στρατηγική οι Γερμανικές Δυνάμεις ακολούθησαν στο χωριό Καλόκαστρο, το Μεσόβουνο και το χωριό Αμπελόφυτο. Τα φρικτά αποτελέσματα των τουφεκισθέντων ανήλθαν σε 138 θανόντες στο Άνω Κερδύλιο και 84 στο Κάτω Κερδύλιο, σε 135 στο Μεσόβουνο, σε 12 στο Καλόκαστρο και σε 18 στο χωριό Αμπελόφυτο⁴⁰.

⁴⁰ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 106.

³⁶ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 106. Η περιοχή των Καλαβρύτων και η Μονή του Μεγάλου Σπηλαίου υπήρξε ο κυριότερος στόχος της εγκληματικής μανίας των Γερμανών, όπου εκεί σφαγιάστηκαν 1.000 αθώοι κάτοικοι, από τους οποίους οι 23 ήταν μοναχοί. Τα ανατριχιαστικά γεγονότα έλαβαν χώρα μεταξύ της περιόδου 8 με 13 Δεκεμβρίου. Για την καταστροφή των Καλαβρύτων σχηματίστηκαν τρεις μονάδες στρατού, οι οποίες προέρχονταν από την Πάτρα, την Κόρινθο και την Τρίπολη αντίστοιχα. Οι στρατιωτικές αυτές μονάδες βρίσκονταν υπό την ηγεσία του Συνταγματάρχη Βολφρούγκερ, του ταγματάρχη Φρενεμπέρκερ και του λοχαγού Τένερτ.

Ωστόσο, τα κυριότερα και συνάμα φρικτότερα εγκλήματα των Γερμανών διεπράχθησαν στην περιοχή των Καλαβρύτων⁴¹, στο Δίστομο και στο χωριό Κομμμένο της Ηπείρου. Χαρακτηρίστηκαν φρικτότερα, διότι η αγριότητα και η επιθετική στάση των Γερμανών απέναντι στους κατοίκους είχε φρικτά και καταστρεπτικά αποτελέσματα⁴².

Στις 8 Δεκεμβρίου 1943 ο λοχαγός Τένερτ⁴³ κατέφθασε πριν από το χωριό Ρωγών, το περικύκλωσε και διέταξε όλους τους άνδρες να εισέλθουν εντός της εκκλησίας της Μονής. Παράλληλα, οι στρατιωτικές γερμανικές δυνάμεις λήστευαν και πυρπολούσαν τα σπίτια της περιοχής. Έπειτα, οι ευρισκόμενοι εις την εκκλησία τουφεκίστηκαν από τον ίδιο τον λοχαγό Τένερτ με μυδραλιοβόλα μπροστά στα μάτια των γυναικών και των παιδιών τους. Σύμφωνα με μαρτυρίες, τα ¾ του ανδρικού πληθυσμού φονεύθηκαν. Την ίδια ημέρα ο λοχαγός Τένερτ στο χωριό Κερπινή συνέλαβε 37 άνδρες και τους θανάτωσε επί τόπου.

Την ίδια πάλι ημέρα έφθασε και στην Μονή του Μεγάλου Σπηλαίου. Απευθείας συνέλαβε όλους του μοναχούς και όσους από τους απλούς πολίτες παρευρίσκονταν εκεί, τους μετέφεραν λίγο πιο πέρα από την Μονή, τους έριξαν από ψηλά σε βράχια, όπου και βρήκαν φρικτό θάνατο. Ύστερα, από λίγες ημέρες επισκέφθηκε την Μονή του Μεγάλου Σπηλαίου για να την ληστεύσει και να αρπάξει οποιαδήποτε λεία και πολύτιμα εκκλησιαστικά αντικείμενα, με αποτέλεσμα να την κάψει ολοσχερώς.

Η μεγαλύτερη σφαγή ωστόσο, διαπράχθηκε στην πόλη των Καλαβρύτων. Ήδη από τις 12 Δεκεμβρίου η στρατιωτική μονάδα του ταγματάρχη Φρενεμπέρκερ είχε καταφθάσει εκεί. Οι άμοιροι κάτοικοι των Καλαβρύτων, οι οποίοι προηγουμένως είχαν επιδείξει τα φιλανθρωπικά τους αισθήματα απέναντι στον Γερμανικό ζυγό, χωρίς καμία διαπραγμάτευση με τους Γερμανούς οδηγήθηκαν και συγκεντρώθηκαν στο σχολείο της περιοχής υπό την διαταγή του Γερμανού Ταγματάρχη. Στον χώρο του σχολείου διαχώρισαν τους άνδρες από τα γυναικόπαιδα και τα έκλεισαν μέσα στο κτίριο του σχολείου δια της βίας. Αντίθετα, τους άνδρες τους οδήγησαν στην περιοχή

⁴³ Φρανγκ Μάγερ Χέρμαν, *Από την Βιέννη στα Καλάβρυτα- Τα αιματηρά ίχνη της 117^{ης} μεραρχίας καταδρομών στη Σερβία και την Ελλάδα*, Βιβλιοπωλείο της «ΕΣΤΙΑΣ», Αθήνα 2004. σ. 333. Ο Τένερτ θεωρούνταν έμπειρος στρατιωτικός και το φθινόπωρο του 1935 παρουσιάστηκε στην στρατολογία, υπηρέτησε την θητεία του στο στρατό του Ράιχ και έπειτα έλαβε μέρος σε εκστρατείες κατά της Πολωνίας, της Γαλλίας και της Ελλάδας.

Παλαιοπήγαδου. Από νωρίς το πρωί είχε ξεκινήσει η λεηλασία και η πυρπόληση των οικιών των Καλαβρύτων.

Για μεγάλο χρονικό διάστημα ο λοχαγός Τένερτ πηγαινοερχόταν στο σημείο που διεξάχθηκε η εγκληματική πράξη των Γερμανών, για να παρακολουθήσει και να πεισθεί, ότι όλοι οι τουφεκισθέντες είναι νεκροί και ότι δεν θα έχει επιζήσει κάποιος από αυτούς. Από τους 700 θανόντες μόνο έντεκα κατάφεραν να επιζήσουν και να αφηγηθούν την αιματηρή κατάσταση την οποία έζησαν⁴⁴. Μάλιστα, για να μην δώσουν την υποψία στους Γερμανούς, ότι ήταν ζωντανοί, προσποιούνταν τους νεκρούς.

Το επόμενο βήμα των Γερμανικών αρχών ήταν η πυρπόληση του σχολικού κτιρίου, στο οποίο ήταν εγκλεισμένα τα γυναικόπαιδα. Μόλις αντιλήφθηκαν την πρόθεση των Γερμανών, άρχισαν να πηδούν από τα παράθυρα του κτιρίου, για να σωθούν. Οι Γερμανοί από την μεριά τους, μόλις είδαν τα γυναικόπαιδα άρχισαν να τους πυροβολούν. Παράλληλα, η πόλη των Καλαβρύτων καιγόταν ολοκληρωτικά και επειδή οι Γερμανοί φοβήθηκαν, ότι θα καούν και οι ίδιοι, άρχισαν να εγκαταλείπουν την πόλη των Καλαβρύτων θεωρώντας, ότι έχουν εκπληρώσει το καθήκον τους.

Ωστόσο, ένας Αυστριακός αξιωματικός με ανθρωπιστικά αισθήματα, άνοιξε την πόρτα του σχολείου. Έτσι, όσες από τις γυναίκες παρέμεναν μέσα στο κτίριο κατάφεραν να σωθούν από φρικτό θάνατο. Οι δυστυχισμένες γυναίκες έτρεχαν στους δρόμους σαν τρελές και πήγαν προς το μέρος, όπου είχε γίνει η σφαγή και εκεί αντίκρυσαν το φοβερό θέαμα. Αβοήθητες και μόνες έθαψαν τα πτώματα των αγαπημένων τους προσώπων.

Την επόμενη ημέρα η Γερμανική μονάδα κατευθύνθηκε προς την Μονή της Αγίας Λαύρας. Μερικοί μοναχοί, όταν είδαν την έλευση των Γερμανών προς την Μονή έτρεξαν σαν αλλόφρονες και κρύφτηκαν στα γύρω βουνά, για να σωθούν. Από όλους αυτούς τους μοναχούς οι Γερμανοί βρήκαν μόνο πέντε, τους οποίους σκότωσαν κάτω από τον πλάτανο της Μονής, στο σημείο δηλαδή, όπου ο Μητροπολίτης Παλαιών Πατρών Γερμανός είχε υψώσει το λάβαρο της Ελληνικής Ανεξαρτησίας το 1821⁴⁵.

Το αμέσως επόμενο χωριό, στο οποίο θα γίνει μνεία των εγκληματικών δράσεων των Γερμανών αποτελεί το χωριό Δίστομο του νομού Βοιωτίας. Οι σφαγές

⁴⁴ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 108. Κατά την μεσημβρία και για τρεις συνεχόμενες ώρες διαδραματίστηκαν τα πιο αιματηρά γεγονότα που έχουν καταγραφεί στην σύγχρονη Ιστορία. Τα Γερμανικά μυδραλιοβόλα θέρισαν κυριολεκτικά αθώους κατοίκους, στο σύνολο 700. Άνθρωποι από διάφορες κοινωνικές τάξεις όπως, ιερείς, καθηγητές, επιστήμονες, δικηγόροι, έμποροι, γεωργοί και διάφοροι άλλοι έπεσαν θύματα της εγκληματικής μανίας των Γερμανών.

⁴⁵ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 109. Έπειτα οι Γερμανοί επιδόθηκαν στην καύση των ιστορικών θησαυρών της Πινακοθήκης, της Βιβλιοθήκης και των αρχείων της.

που ακολούθησαν και η καταστροφή του χωριού τοποθετείται στα απαίσια εγκλήματα των Γερμανών που ξεπερνούν σε αγριότητα και απανθρωπιά. Η ημερομηνία έναρξης των εγκλημάτων χρονολογείται στις 10 Ιουνίου 1944. Πιο αναλυτικά, είκοσι Γερμανοί στρατιώτες ντυμένοι με φορεσιές Ελλήνων κρατουμένων αναχώρησαν από το στρατόπεδο συγκέντρωσης της Λειβαδιάς και με δύο Ελληνικά φορτηγά κατευθύνθηκαν προς την Αράχοβα. Τα φορτηγά αυτά ακολουθούσαν με απόσταση τριών ή τεσσάρων χιλιομέτρων επιπλέον γερμανικά αυτοκίνητα με Γερμανούς στρατιώτες. Με αυτόν τον τρόπο, οι Γερμανοί προσπαθούσαν να πληροφορηθούν που κρύβονταν οι αντάρτες και ποιες ήταν οι πραγματικές διαθέσεις των χωρικών της περιφέρειας.

Καθώς πλησίασαν προς την Λειβαδιά, οι Γερμανοί σταμάτησαν ορισμένους χωρικούς και πήγαν να εργασθούν μαζί τους, για να τους πάρουν έπειτα ως ομήρους. Από αυτό το σημείο που βρίσκονταν ξεκίνησαν να φονεύουν με τα γερμανικά μυδραλιοβόλα όλους όσους έβρισκαν εις τον δρόμο τους, είτε απλούς χωρικούς, είτε περαστικούς, ακόμα και ζώα.

Κατά το μεσημέρι λοιπόν, η γερμανική αυτή μονάδα συναντήθηκε με άλλη γερμανική και οι δύο αυτές συνενώθηκαν και πήγαν προς το χωριό Δίστομο. Εκεί, υπέβαλαν τους κατοίκους του χωριού σε ανάκριση, για να πληροφορηθούν που βρίσκονται αντάρτες. Οι ίδιοι οι κάτοικοι υπό την πίεση και την απειλητική ενέργεια των Γερμανικών αρχών, αποκρίθηκαν πως μια ομάδα ανταρτών κατευθύνθηκαν προς τα Στείρα. Ευθύς αμέσως, τα δύο φορτηγά με τους μεταμφιεσμένους Γερμανούς οδηγήθηκαν προς τα Στείρα. Στην είσοδο του χωριού μια ομάδα ανταρτών σκότωσαν αρκετούς από του Γερμανούς στρατιώτες και ύστερα, ο Γερμανικός στρατός επέστρεψε στο χωριό Δίστομο⁴⁶.

Την αιματηρή σφαγή του Διστόμου αφηγούνται με τρόμο οι λιγοστοί κάτοικοι που διασώθηκαν. Στην αφήγηση αυτή, αναφέρεται ότι, άρπαζαν τις ωραιότερες γυναίκες του χωριού, τις κακοποιούσαν, τις βίαζαν και έπειτα με απάνθρωπο τρόπο

⁴⁶ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 110. Οι άμοιροι χωρικοί του χωριού Διστόμου διατάχθηκαν να κλειστούν στις οικίες τους, για να τους κάψουν εντός. Ύστερα από λίγη ώρα, κατέφτασε στην Λειβαδιά ένας Γερμανός μοτοσικλετιστής για να ανακοινώσει τις οδηγίες, που είχε δώσει ο ταγματάρχης Ρίκερτ. Και έτσι, οι Γερμανοί στρατιώτες ξεχύθηκαν στους δρόμους του Διστόμου, οι οποίοι με το ένα χέρι κρατούσαν το όπλο και με το άλλο πιστόλι και χειροβομβίδα, με απώτερο σκοπό τον θάνατο των φτωχών χωρικών.

τους απέκοπταν τους μαστούς τους. Το δραματικό τέλος της κακοποίησης αυτής διεξαγόταν με τον βίαιο θάνατό τους και τον εμπρησμό των οικιών του χωριού.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι Γερμανοί είχαν διατάξει τους κατοίκους να κλειστούν εντός των σπιτιών τους, για να τους κάψουν. Ωστόσο, το σχέδιο αυτό θεωρήθηκε, ότι θα έπαιρνε χρόνο μέχρι να θανατωθούν, και έτσι αποφάσισαν να δράσουν πιο αποτελεσματικά. Σύμφωνα με αυτό, σχημάτισαν μικρές ομάδες, οι οποίες εισέρχονταν εις τις οικίες των χωρικών αδιακρίτως και πυροβολούσαν ξεκινώντας από τον πατέρα και μετέπειτα τα ίδια τα βρέφη και παιδιά⁴⁷.

Υπεύθυνοι για όλα αυτά τα αιματηρά εγκλήματα θεωρήθηκαν ο Ταγματάρχης Ρίκερτ, ο λοχαγός Φάμπελ, ο Κάρλ- Πάαρ διευθυντής της Γκεστάπο Λειβαδιάς, ο λοχίας Γουϊολο Γιάνς και η διερμηνέας Ιωάννα. Βέβαια, ο κυριότερος συντελεστής όλων αυτών των εγκλημάτων πολέμου και της σφαγής του Διστόμου θεωρήθηκε ο Χάιντς Ζάμπελ, ο οποίος και καλέστηκε να λογοδοτήσει στην Ελληνική Δικαιοσύνη για τα αναρίθμητα εγκλήματά του.

Μεταξύ όλων των εγκλημάτων πολέμου χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί και το χωριό Κομμένο στην περιφέρεια της Ηπείρου. Πιο αναλυτικά, στις 16 Αυγούστου 1943 καταφθάνουν έξω από το χωριό Τάγματα της Γερμανικής Μεραρχίας Εντελβάϊς, με έδρα την Φιλιπιάδα της Ηπείρου⁴⁸. Αμέσως, περικύκλωσαν το χωριό και απέκλεισαν κάθε έξοδο, ώστε να μην μπορεί κανείς να διαφύγει.

Έπειτα, οι Γερμανοί ξεκίνησαν να πυροβολούν προς όλες τις κατευθύνσεις και με κάθε είδους όπλο. Ταυτόχρονα, άρχισε η σφαγή των κατοίκων και η καταστροφή των οικιών. Στην θανάτωση των κατοίκων συμμετείχαν άνθρωποι από όλες τις ηλικίες και διαφόρων φύλων με άγριο και απάνθρωπο τρόπο. Αποτέλεσμα της σφαγής αυτής ήταν η αρπαγή κινητού πλούτου σε ζώα, ρουχισμό και έπιπλα.

⁴⁷ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 111. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πράξη ενός Γερμανού στρατιώτη, ο οποίος προσπάθησε να βιάσει μια νεανίδα, και όταν αντιλήφθηκε, ότι ήταν έγκυος, της έσχισε την κοιλιά με μια λόγχη, της έβγαλε το έμβρυο και το έριψε μπροστά στα πόδια της. Μια άλλη εγκληματική πράξη των Γερμανικών αρχών αποτελεί το παράδειγμα ενός ιερέα, όπου εισέβαλλαν στην κατοικία του και με μια λόγχη του ξερίζωσαν τους οφθαλμούς. Έπειτα, του έκοψαν το κεφάλι και το πέταξαν στην αυλή της οικίας του μπροστά στα μάτια γυναικών και παιδιών, που εισέρχονταν στην οικία του, διότι θεώρησαν, ότι οι Γερμανοί θα σέβονταν τον ιερέα και ότι θα τον άφηναν ελεύθερο. Αποτέλεσμα όλου αυτού του γεγονότος ήταν σαφώς και ο θάνατος όλων αυτών των γυναικών Άλλη εγκληματική πράξη των Γερμανών, όπως αναφέρεται, ήταν ο θάνατος μιας γυναικός, η οποία κρατούσε ένα νεογέννητο βρέφος. Φοβούμενο το βρέφος από την φρικτή κατάσταση, άρχισε να κλαίει και τότε ο Γερμανός στρατιώτης πάτησε με το πόδι του το κεφάλι του μωρού, οδηγώντας το σε θάνατο.

⁴⁸ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 112. Στις 12 Αυγούστου 1943 καταφθάνει ένα επιβατικό φορτηγό με Γερμανούς αξιωματικούς. Κατά την έλευση λοιπόν, των γερμανικών αρχών στο χωριό, αντιλήφθηκαν, ότι υπήρχαν ομάδες ανταρτών. Το γεγονός αυτό, στάθηκε η αφορμή να καταστρέψουν το χωριό και να καταδικάσουν σε θάνατο όλους τους κατοίκους του.

2.4. Η μάχη της Κρήτης

Η περιφέρεια της Κρήτης από τα αρχαία χρόνια διεξήγαγε πολέμους υπέρ της ελευθερίας του Ελληνικού πολιτισμού της. Ανέκαθεν η Μεγαλόνησος ποτίστηκε με αίμα από τους γενναίους πολεμιστές της, προκειμένου να εξασφαλίσει την ελευθερία και την πολιτισμική ταυτότητα της. Όπως είναι γνωστό, οι Κρήτες πραγματοποιούσαν σκληρούς και αιματηρούς αγώνες εναντίον των Τούρκων, των Αγαρηνών, αλλά και των ίδιων των Γερμανών. Κατά το έτος του 1941 η Κρήτη ξεκίνησε αγώνες εναντίον των Γερμανών για την διασφάλιση της ελευθερίας της⁴⁹.

Παρόλ' αυτά, ο πληθυσμός της Κρήτης δεν έμεινε απαθής και ανενεργός απέναντι στους ξένους επιδρομείς και σε καμία περίπτωση δεν ανέχτηκαν την υποταγή, τα μαρτύρια και τις πιέσεις που επέβαλλαν οι κατακτητές. Ως αντίποινα για την γενναία και υπερήφανη αντίσταση που πρόβαλλε η Κρήτη απέναντι στον Γερμανικό ζυγό, οι Γερμανοί επέδειξαν για ακόμη μια φορά την θηριωδία τους και την επιδίωξαν με κάθε τρόπο, έτσι, ώστε να συντρίψουν την αδάμαστη Κρητική μεγαλοψυχία⁵⁰.

Για εννέα συνεχόμενες ημέρες οι Γερμανοί αγωνίστηκαν για την κατάληψη του αεροδρομίου Μάλεμε. Στην μάχη αυτή, ο Γερμανικός ζυγός χρησιμοποίησε τρεις μεραρχίες αλεξιπτωτιστών αεραγμημάτων υπό την διεύθυνση του στρατηγού Student⁵¹. Αντίθετα, στην περιοχή του Ηρακλείου ο βομβαρδισμός ξεκίνησε κατά τις 4 το απόγευμα. Ο αγώνας και εκεί υπήρξε σκληρός, αφού ολόκληρη η γραμμή του Ρεθύμνου κατακλύστηκε από Γερμανούς αλεξιπτωτιστές. Βέβαια, ο ηρωισμός των Κρητικών αποδείχθηκε για ακόμα μια φορά⁵².

Στις 24 Μαΐου 1941 διεξήχθη άγριος βομβαρδισμός κατά την περιοχής των Χανίων από εκατοντάδες αεροπλάνα. Ενώ στις 27 Μαΐου 1941 η τύχη της Κρήτης είχε

⁴⁹ Β. Γ. Ιωαννίδης, *Έλληνες και Ξένοι κατάσκοποι στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Σπ. Δαρεμάς, Αθήνα, σ. 252. Μετά την κατάληψη της Κρήτης ολόκληρη η Ελλάδα είχε υποδουλωθεί στον εχθρό. Η δυνατότητα ενός αποτελεσματικού κρυφού πολέμου εναντίον των κατακτητών, δεν είχε γίνει ακόμα συνειδητή.

⁵⁰ Μαγκριώτη, *ό. π.*, σ. 132. Ύστερα από την κατάρρευση του Μετώπου η Ελληνική Κυβέρνηση και ο Βασιλιάς κατέφυγαν στην Κρήτη, για να συνεχίσουν τον πόλεμο με τους Γερμανούς. Για την κατάληψη της Κρήτης από τους Γερμανούς έγιναν σκληρές μάχες και αγώνες και όπως ήταν φυσικό, οι Γερμανοί αντιμετώπισαν ισχυρή αντίσταση. Στον αγώνα αυτόν, συμμετείχαν άνδρες και γυναίκες, ακόμα και άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας λαμβάνοντας θέσεις πολεμιστών. Σύμφωνα με την παλαιά παράδοση της Κρήτης, οι κάτοικοι της ναι μεν ήταν άοπλοι στον αγώνα, αλλά έκρυβαν πάντα ένα τουφέκι στο σπίτι τους.

⁵¹ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 133. Οι αλληπάλληλες Γερμανικές επιδρομές κατέστρεψαν τα αεροδρόμια της Κρήτης του Μάλεμε, του Ηρακλείου, του Ρεθύμνου και συνάμα όλα τα Βρετανικά αεροπλάνα.

⁵² Α. Α. Ανεστόπουλος, *ό. π.*, σ. 362.

πλέον κριθεί και δεν υπήρχε καμία πλέον ελπίδα να διασωθεί το αεροδρόμιο Μάλεμε⁵³. Βρετανοί και Έλληνες πολεμιστές μάχονταν καθημερινά, για να υπερασπίσουν την πατρίδα τους και ο ηρωισμός αυτός δημιούργησε θαυμασμό παγκοσμίου επιπέδου.

Είναι ωστόσο σημαντικό, να αναφερθούμε και στα κυριότερα εγκλήματα των Γερμανών στην περιοχή της Κρήτης. Ένα λοιπόν, από τα κυριότερα εγκλήματα αφορούσε την χρησιμοποίηση των γυναικόπαιδων από τους Γερμανούς για να διεξάγουν τις εκκαθαριστικές τους επιχειρήσεις, κάτι το οποίο μας μαρτυρεί την ανανδρία και τα ταπεινά ένστικτα από τα οποία χαρακτηρίστηκαν οι επιδρομείς.

Έπειτα, ακολούθησαν αλλεπάλληλοι βομβαρδισμοί σε χωριά της Κρήτης, όπου αργότερα ύψωσαν λευκές σημαίες. Ακόμα, οι ξένοι επιδρομείς προέβησαν σε πράξεις λεηλασίας. Συγκεκριμένα, για δέκα πέντε περίπου ημέρες λεηλατούσαν την πόλη του Ηρακλείου και αφανισμένοι αλεξιπτωτιστές άρχισαν να αρπάζουν το οτιδήποτε, ακόμα και να καταστρέφουν το οτιδήποτε, που θεωρούσαν, ότι δεν θα είχε αξία για τους κατοίκους της πόλης.

Τις μεγαλύτερες ωστόσο, καταστροφές τις έκαναν οι αλεξιπτωτιστές στις οικίες, όπου και φιλοξενήθηκαν. Εκεί, χωρίς κανένα οίκτο κατέστρεφαν οτιδήποτε έβρισκαν μπροστά τους, φωτογραφίες, κορνίζες, καρέκλες και τραπέζια. Θεωρούσε λοιπόν κανείς, ότι στις ψυχές αυτών των ανθρώπων κυριαρχούσε ο δαίμονας, αφού ανάγκαζαν με την βία γέροντες και άτομα με ειδικές ανάγκες να εργάζονται, για να καθαρίζουν δρόμους και πεζοδρόμια.

Επιπλέον, στις 2 Ιουνίου 1941 οι αγριότητες ξεκίνησαν και στο χωριό Κυρτομάδο. Τις πρώτες πρωινές ώρες συνέλαβαν κάποιους χωρικούς και τους τουφέκισαν χωρίς καμία διαπραγμάτευση, επειδή στο χωριό αυτό είχαν σκοτωθεί πολλοί Γερμανοί. Την 1 Αυγούστου 1941 3.000 περίπου Γερμανοί όρμησαν στα χωριά Αλικιανός, Βατόλακκος, Σκηνέ, Φουρνέ, Μεσηλά, Πρασσέ, Νέα Ρούματα, Ορθούνι, Κάρανο και Σκαφιδάκια⁵⁴. Στα χωριά που αναφέρθηκαν φονεύθηκαν πάνω από πενήντα χωρικοί, οι οποίοι προσπάθησαν να διαφύγουν. Μετά από την ομαδική δολοφονία οι Γερμανοί στρατιώτες κατέφθασαν στα Χανιά για να ψυχαγωγηθούν με κινηματογράφο.

⁵³X. Χρηστίδης, *ό. π.*, σ. 51. Τα αεροπλάνα μετέφεραν τραυματίες από την Κρήτη. Λίγες ημέρες πριν μετέφεραν σε νοσοκομεία ναυαγούς. Η κατάκτηση της Κρήτης από τους Γερμανούς υπήρξε πολύτιμη και θεωρούσαν, ότι άξιζε όλη αυτή η μάχη, ακόμα και εάν χρειαζόταν να πληρωθεί πολύ ακριβιά.

⁵⁴ I. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 137. Με την ανατολή του ηλίου τα παραπάνω χωριά περικυκλώθηκαν και συνελήφθησαν 32 κάτοικοι του χωριού Σκηνέ και άλλοι 76 από τα υπόλοιπα χωριά, τους οποίους μετέφεραν στην γέφυρα Κερίτου και τους φόνευσαν. Στα πτώματα των φονευθέντων υπήρχαν ιερείς και γέροντες.

Στις 2 Ιουνίου 1941 συντελέστηκε η καταστροφή του Κανδάνου, χωριό του Νομού Χανίων. Με τις πρώτες Γερμανικές επιχειρήσεις υπό του αέρος, κύματα αλεξιπτωτιστών έπεφταν στα περίχωρα του Κανδάνου. Οι κάτοικοι της περιοχής αμύνθηκαν με κάθε δυνατό τρόπο, για να υπερασπίσουν την ελευθερία τους. Παρ' όλα αυτά, πολλοί χωρικοί τουφεκίστηκαν και πολλές οικίες πυρπολήθηκαν. Με υψηλά αισθήματα υπερηφάνειας δεν δίστασαν να ορθώσουν τρόπαιο με επιγραφή, η οποία ήταν γραμμένη σε Γερμανική και Ελληνική γλώσσα και η οποία ανέγραφε, ότι η καταστροφή του χωριού Κανδάνου διεξάχθει ως αντίποινα για την δολοφονία ενός τάγματος Γερμανών αλεξιπτωτιστών.

Οι αγριότητες των Γερμανών παρατηρήθηκαν και στην περιφέρεια Βιάνου. Τον Σεπτέμβριο 1943 οι Γερμανικές φρουρές καταφθάνουν στο χωριό Σύμη Βιάνου, όπου και εκεί πραγματοποίησαν ομαδικές εκτελέσεις των κατοίκων σε δρόμους, μέσα στις οικίες τους ή οπουδήποτε τους συναντούσαν. Οι ομαδικές εκτελέσεις περιλάμβαναν άνδρες και γυναίκες διαφόρων ηλικιών και διαφόρων κοινωνικών τάξεων. Έπειτα, ακολούθησε η πυρπόληση των οικιών, σχολείων και εκκλησιών. Στις 15 Σεπτεμβρίου 1943 οι Γερμανικές Δυνάμεις περικύκλωσαν και το χωριό Γδόχεια με ομαδικές εκτελέσεις πληθυσμών και πυρπόληση οικιών.

Με αφορμή την καταστροφή Γερμανικών αεροπλάνων στο αεροδρόμιο του Ηρακλείου, οι Γερμανοί προέβησαν σε ομαδικές συλλήψεις διακεκριμένων κατοίκων της πόλης του Ηρακλείου και της ευρύτερης υπαίθρου ως ομήρους. Η εκτέλεση αυτή προκάλεσε οδυνηρή κατάληξη και φρίκη στην πόλη⁵⁵.

Στις ωμότητες και στα μαρτύρια των Γερμανικών Δυνάμεων συγκαταλέγονται η καταστροφή της Σούγιας και η απαγωγή του Στρατηγού Φον Κράϊπε. Τον Απρίλιο του 1944 συνελήφθει ο Αντιστράτηγος Φον Κράϊπε από τον Άγγλο ταγματάρχη Πάτρικ Μάϊκελ⁵⁶. Την ενέργεια αυτή ο κρητικός λαός αντιμετώπισε με πλήρη θαυμασμό, αλλά όχι για πολύ. Την παράτολμη αυτή επιτυχία πλήρωσε πολύ σκληρά ο κρητικός λαός. Ομαδικές σφαγές κατοίκων και πυρπολήσεις οικιών ήταν ορισμένες από τις συνέπειες της ενέργειας απαγωγής από τον κρητικό λαό.

⁵⁵ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 140. Χαρακτηριστικό εξίσου παράδειγμα, αποτελεί η αρπαγή γυναικόπαιδων στο χωριό Ροδακίνου. Σύμφωνα με αυτό, τα γυναικόπαιδα και οι γέροντες συγκεντρώθηκαν σε κεντρικό μέρος του χωριού. Από εκεί διέταξαν τις γυναίκες να αναχωρήσουν για τις φυλακές του Ρεθύμνου, όπου εκεί τις υποχρέωσαν να εργάζονται σε καταναγκαστικά έργα μέσα στον χειμώνα, ανυπόδητες στην λάσπη από το πρωί έως το βράδυ χωρίς φαγητό. Ύστερα από πολυήμερες ανακρίσεις τις απέλυσαν, αφού οι ίδιες αρνήθηκαν να ενοχοποιήσουν τους άνδρες τους για τυχόν εγκλήματα κατά των Γερμανών.

⁵⁶ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 143. Αποτέλεσμα της απαγωγής του Φόν Κράϊπε ήταν η σκληρή τιμωρία των χωριών Ανωγείων, Γερακάρι, Γουργούθι, Καρδάρι, Βρύσες, Σμυλές, Κρύα Βρύση και Σαχτούρια.

Σημαντική εξίσου ήταν και η καταστροφή των Ανωγείων της Επαρχίας Μυλοπόταμου στην Κρήτη. Μετά την απαγωγή του Γερμανού Στρατηγού Φον Κράϊπε, ο οπλαρχηγός Μπαντουβάν διέταξε την καταστροφή της κωμοπόλεως. Στις 13 Αυγούστου 1944 οι Γερμανοί με πυροβολικά και αεροπλάνα περικύκλωσαν τα Ανώγεια σε 4 σημεία. Εκεί συνέλαβαν γυναικόπαιδα, γέροντες και ασθενείς, τους οποίους και μετέφεραν σε μακρινές περιοχές του Νομού Ρεθύμνου. Κατόπιν λεηλάτησαν τα Ανώγεια και ανατίναξαν τα σπίτια της. Η καταστροφή αυτή κράτησε 25 ημέρες, μέχρι η κωμόπολη να μετατραπεί σε ερείπια.

Το ολοκαύτωμα αυτό τελειώνει με την πυρπόληση του χωριού Γερακάρι, τον βομβαρδισμό του Συρακάρι και ο τραγικός πνιγμός των Ισραηλιτών της Κρήτης. Τον Ιούνιο του 1944 άρχισαν τα φρικτά μαρτύρια για τους Ισραηλίτες στην περιοχή της Κρήτης, τους οποίους είχαν συγκεντρώσει επάνω στα τείχη του Ηρακλείου. Παράλληλα, εκεί είχαν συγκεντρώσει και ορισμένους Έλληνες, τους οποίους επρόκειτο να μεταφέρουν στο Ηράκλειο.

Όλο το πλήθος των Ισραηλιτών το επιβίβασαν σε Ελληνικό πλοίο που έφερε το όνομα «Δανάη»⁵⁷ με γερμανική σημαία. Τους επιβιβασθέντες τους ενέκλεισαν στο κύτος του πλοίου και την επόμενη ημέρα οι άξεστοι δολοφόνοι άνοιξαν τους κρούνους του κύτους και το βύθισαν έξω από το νησί της Σαντορίνης.

2.5. Η διείσδυση των Γερμανών στις Τράπεζες

Με την εισβολή της Γερμανίας στην Ελλάδα, η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος συμπλήρωνε εκατό χρόνια από την ίδρυση της. Λόγω της χρόνιας λειτουργίας της και της επιτυχής πορείας της, την κατέστησαν τράπεζα με διεθνές κύρος, αφού παρέπεμπε σε πολλές συνεργασίες και δραστηριότητες με άλλες χώρες. Σύμφωνα με αυτό, η Τράπεζα της Ελλάδος διατηρούσε στενή σχέση και συνεργασία με την γερμανική τράπεζα Deutsche Bank⁵⁸.

⁵⁷ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 147. Η μεταφορά των Ισραηλιτών στο Ηράκλειο έγινε πεζοί με τα πόδια, νηστικοί και διψασμένοι σε ελεεινή κατάσταση. Ο πληθυσμός ωστόσο του Ηρακλείου τους υποδέχτηκε με συμπόνοια και προσπάθησε να απαλύνει τον πόνο τους. Πριν την μεταφορά τους στο Ηράκλειο γυναίκες και βρέφη έκλαιγαν, φώναζαν και θρηνούσαν. Οι δυστυχισμένοι Ισραηλίτες από την μεριά τους φώναζαν και παρακαλούσαν να αφήσουν τα παιδιά τους, αλλά οι παρωμένοι Γερμανοί δεν συγκινήθηκαν ποτέ.

⁵⁸ Δ. Κούκουνας, *ό. π.*, σ. 65. Όταν ξεκίνησε η Κατοχή στην Ελλάδα, θέλησε να την έχει υπό τον έλεγχο της, μια προσπάθεια που τελικά δεν καρποφόρησε, γιατί θα γινόταν μέσω της εξαγοράς μετοχών. Ο τότε κατοχικός υπουργός στην Ελλάδα Πλάτων Χατζημιγάλης, αντιμετώπισε την κατάσταση αυτή αποφασιστικά αρνούμενοι να παραχωρήσουν μετοχές στην Γερμανική Κυβέρνηση.

Τότε η Γερμανική κυβέρνηση στράφηκε προς την Διεθνή Τράπεζα Αθηνών, που εάν και μεταβλήθηκε η κατοχική σύνθεση της, τελικά δεν απορροφήθηκε από την γερμανική. Και σε αυτό το γεγονός αποφασιστικό ρόλο έπαιξε ο Πλάτων Χατζημιχάλης, ο οποίος κατάφερε να δημιουργήσει ένα είδος συμβιβασμού μεταξύ των δύο τραπεζών. Ο ίδιος θεωρούσε, πως το θέμα δεν ήταν και τόσο απλό και αυτό γιατί με την διείσδυση της γερμανικής τράπεζας στην Τράπεζα Αθηνών, θα μπορούσε να ελέγχεται η ελληνική τράπεζα, η οποία είχε πολλά υποκαταστήματα στο εξωτερικό και σε συμμαχικά εδάφη, όπως της Κύπρου και της Αιγύπτου.

Παρόλ' αυτά, η διείσδυση τελικά επιτεύχθηκε και με τρόπο που σαφώς δεν έμεινε μυστικός, ούτε και από τις εβδομαδιαίες εφημερίδες. Μετά την κατάληψη της Ελλάδας, οι Γερμανικές Τράπεζες ήρθαν σε επαφή με τις πιο αξιόπιστα και σοβαρά τραπεζικά ιδρύματα. Δηλαδή, η Γερμανική Τράπεζα διεξήγαγε φιλική οικονομική συμφωνία με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδος. Έτσι, η Τράπεζα Αθηνών ξεκινά συνεργασία με την Τράπεζα της Δρέσδης και για να είναι ισχυρές οι βάσεις της συνεργασίας αυτής, ίδρυσαν μια νέα εταιρεία με όνομα «Ελληνογερμανική Πιστωτική Α.Ε». Το διοικητικό συμβούλιο της νέας Εταιρείας αποτελείται από αντιπροσώπους και των δύο μερών, δηλαδή ως πρόεδρος θεωρήθηκε ο Πλάτων Χατζημιχάλης και αντιπρόεδροι ο Πίλντερ της Τραπεζής της Δρέσδης και ο Θεόδωρος Υψηλάντης της Τραπεζής Αθηνών⁵⁹.

Σκοπός της νεοϊδρυθείσας Τραπεζής ήταν η ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων μεταξύ Γερμανίας και Ελλάδας με το να γίνεται ανταλλαγή προϊόντων, ώστε να καταστεί δυνατή η χρηματοδότηση των νέων επιχειρήσεων στην Ελλάδα. Με αυτόν τον τρόπο, βρίσκονται στην διάθεση της νεοϊδρυθείσας Εταιρείας τα κεφάλαια των παραπάνω Τραπεζικών Ιδρυμάτων και ταυτόχρονα δημιουργείται η δυνατότητα της πιστωτικής διαδικασίας. Η τελική ονομασία της Εταιρείας που συστάθηκε από τις δύο Τράπεζες ήταν «Ελληνογερμανική Οικονομική Εταιρεία»⁶⁰.

⁵⁹Δ. Κούκουνας, *ό. π.*, σ. 67.

⁶⁰Δ. Κούκουνας, *ό. π.*, σ. 68. Στο διοικητικό συμβούλιο συμμετείχαν ο Πλ. Χατζημιχάλης, Χ. Πίλντερ και Θ. Υψηλάντης, οι Δημ. Γυαλίστρας και Περικλής Μπέμπης.

Γ' Κεφάλαιο

Πολιτική Ιταλίας

3.1. Η Πολιτική διάσταση των εγκλημάτων

Από τον Αύγουστο του 1940 η ιταλική πολιτική είχε διαμορφώσει εχθρικό χαρακτήρα προς την Ελληνική Κυβέρνηση. Πρόσχημα σε αυτό, αποτέλεσε η φονική πράξη του Αλβανού πατριώτη Δαούτ Χοτζά, ο οποίος θεωρούνταν διάσημος κακοποιός και ληστής της χώρας του. Ο ίδιος, διατάχθηκε από την Ιταλική Κυβέρνηση να πραγματοποιήσει δημοσιογραφική και ραδιοφωνική προπαγάνδα εναντίον της ελληνικής χώρας⁶¹.

Πρώτο μέλημα των Ιταλικών Δυνάμεων ήταν η διάσπαση της Εθνικής ενότητας της Ελλάδας. Ο τρόπος με τον οποίο επιχείρησαν να διασπάσουν την Εθνική ενότητα ήταν να καταργήσουν την Ελληνική κυριαρχία και να την υπάγουν στην Ιταλική Πολιτική Διοίκηση. Επίσης, με την δημιουργία του Κουτσοβαλαχικού κινήματος η περιφέρεια της Θεσσαλίας και της Δυτικής Μακεδονίας είχαν καταστεί ανεξάρτητες και έπειτα, υποτάχθηκαν στην Ιταλική κυριαρχία.

Κατά την περίοδο της κατοχής στην Ελλάδα, το ελληνικό ραδιόφωνο κυριαρχείται από δύο πρόσωπα, τον Ιωάννη Βουλπιώτη και την Σίτσα Καραϊσκάκη⁶². Από τα προπολεμικά χρόνια ο Ιωάννης Βουλπιώτης ήταν πληρεξούσιος διευθυντής και αντιπρόσωπος του γερμανικού συγκροτήματος Siemens, AEG, και Telefunken⁶³.

Αργότερα, επιχείρησαν να εξαθρώσουν την Ελληνική Διοίκηση. Σύμφωνα με αυτό, χρησιμοποίησαν έμπιστα άτομα προς την Ιταλική Διοίκηση και διόρισαν υπαλλήλους για να εκδιώξουν κάθε λογής ελληνικής συνείδησης σε όλους τους κλάδους της Ελληνικής Διοικήσεως.

⁶¹ Α. Παπάγου, *Ο πόλεμος της Ελλάδος 1940-1941*, Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, Αθήνα, σ. 102. Ο ιταλικός τύπος, καθοδηγούμενος από την Ιταλική Κυβέρνηση ανέγραφε και υποστήριζε τα αλβανικά δικαιώματα στην περιοχή της Ηπείρου και της Δυτικής Μακεδονίας. Οι ιταλικές εφημερίδες ζητούσαν τον ακρωτηριασμό της Ελλάδας μέσω διαφόρων δημοσιευμάτων. Μέσω λοιπόν, του δημοσιογραφικού και ραδιοφωνικού τύπου η Ιταλία παραβίαζε συστηματικά την ελληνική ουδετερότητα.

⁶² Δ. Κούκουνας, *Τα ένοχα μυστικά της Κατοχής, Προπαγάνδα και χειραγώγηση*, σ. 114-5. Η Σίτσα Καραϊσκάκη ήταν διδάκτορας της Φιλοσοφίας και είχε σπουδάσει σε πανεπιστήμια της Γερμανίας. Υπήρξε συνεργάτιδα του υπουργού Προπαγάνδας Γιόζεφ Γκάιπελς και του θεωρητικού εθνικοσοσιαλισμού Άλφρεντ Ρόζενμπεργκ.

⁶³ Δ. Κούκουνας, *Τα ένοχα μυστικά της Κατοχής, Προπαγάνδα και χειραγώγηση*, σ. 113. Με την είσοδο των Γερμανών στην Ελλάδα, η εταιρεία Telefunken προήλθε σε συμφωνία με την ελληνική κατοχική κυβέρνηση και ανέλαβε την πλειοψηφία των μετοχών της ΑΕΡΕ (Ανώνυμος Ελληνική Ραδιοφωνική Εταιρεία). Στην εταιρεία αυτή, γενικός διευθυντής ορίστηκε ο Ιωάννης Βουλπιώτης, ο οποίος είχε εγκατασταθεί μόνιμα στην Ελλάδα και ενεργούσε διοικητικά.

Έτσι, λοιπόν, η κυριότερη πράξη της φασιστικής Ιταλίας ήταν να διασπάσουν την Εθνική Ενότητα των Ιονίων νήσων και στην θέση τους να δημιουργήσουν ένα ιδιόμορφο αυτόνομο καθεστώς προσαρτημένο στην Ιταλική κυριαρχία. Διόρισαν δηλαδή, έναν πολιτικό αρχηγό στα Ιόνια νησιά, ο οποίος κατά την άσκηση των καθηκόντων επικοινωνούσε απευθείας με ο Υπουργείο Εξωτερικών. Ο ίδιος ο Αρχηγός των Ιονίων νήσων είχε το δικαίωμα να εκδίδει νόμους και διατάγματα, όπου άμεσος σκοπός του, ήταν να καταλυθεί το Ελληνικό κράτος.

Ωστόσο, πάρθηκαν ορισμένα μέτρα, τα οποία αφορούσαν την κατάργηση της επίσημης Ελληνικής Εφημερίδος της Κυβερνήσεως, η οποία εκδόθηκε σε γλώσσα ελληνική και το επίσημο Δελτίο σε γλώσσα ιταλική και στις υποθέσεις των Ιονίων νήσων έφερε το Ιταλικό Εθνόσημο. Ακόμα, καταργήθηκαν τα Ελληνικά ταχυδρομικά γραμματόσημα και την θέση τους πήραν τα Ιταλικά με την επιγραφή «Isole Ionie»⁶⁴, και τα ταχυδρομικά έσοδα καταθέτονταν σε λογαριασμό της Ιταλικής Πολιτικής Διοικήσεως.

Επιπλέον, στα μέτρα αυτά υπάγεται και ο καθορισμός νέας μισθοδοσίας για τους δημόσιους υπαλλήλους και η πληρωμή των προϊόντων θα διεξαγόταν με την Λιρέτα. Η εκδίκαση όλων των αδικημάτων γινόταν πλέον στα αρμόδια Ιταλικά Στρατοδικεία Κέρκυρας, με αποτέλεσμα τα Ελληνικά δικαστήρια να καταργηθούν. Καταργήθηκαν ακόμα και οι Ελληνικοί Αγροτικοί και γεωργικοί Συνεταιρισμοί υπάχθηκαν στην αρμοδιότητα της Ιταλικής Συνομοσπονδίας αγροτικών Συνεταιρισμών.

Απολύθηκαν επίσης, οι πλείστοι διοικητικοί και εκπαιδευτικοί υπάλληλοι. Εκδιώχθηκαν ομαδικώς όλες οι στρατιωτικές αρχές, όπως η χωροφυλακή, η αγροφυλακή και αντικαταστάθηκαν από Ιταλικές Αρχές. Για τα ταξίδια των κατοίκων των Ιονίων νήσων προς την Ηπειρωτική Ελλάδα γινόταν με την έκδοση διαβατηρίων, τα οποία εκδόθηκαν από την Ιταλική πλέον Κυβέρνηση. Έτσι, με όλα τα παραπάνω μέτρα, οι Δυνάμεις της φασιστικής Ιταλίας κατάφεραν να καταλύσουν την Ελληνική κυριαρχία στα Ιόνια Νησιά και να προσαρτηθεί το Ελληνικό Κράτος στο Ιταλικό.

⁶⁴ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 176. Έπειτα, καταργήθηκαν όλοι οι ελληνικοί φορολογικοί νόμοι και οι ελληνικές διατιμήσεις ορίστηκαν σύμφωνα με το νέο Ιταλικό σύστημα. Επίσης, καταργήθηκαν όλες οι ελληνικές άδειες κυκλοφορίας των αυτοκινήτων. Κατάργησαν ακόμη, τα υποκαταστήματα της Τράπεζας της Ελλάδος και διορίστηκαν Ιταλοί αξιωματικοί σε τελωνεία και Δημόσια ταμεία. Οι νόμοι, οι οποίοι ρύθμιζαν την άδεια λειτουργίας των επαγγελματιών αντικαταστάθηκαν και αυτοί από τους Ιταλικούς νόμους. Οι διατάξεις που ρύθμιζαν το εισαγωγικό και το εξαγωγικό εμπόριο πέρασαν και αυτές στα χέρια των Ιταλικών Δυνάμεων. Στην Κέρκυρα ιδρύθηκε Ιταλικός Ραδιοφωνικός σταθμός με καθαρά Ιταλικό πρόγραμμα.

Μια ακόμη προσπάθεια της φασιστικής ιταλικής πολιτικής ήταν η προσπάθεια να ιδρυθεί ένα αυτόνομο κράτος, όπως το Κουτσοβλαχικό, με παρεμφερή τίτλο «Κράτος της Πίνδου»⁶⁵, και το οποίο θα δημιουργούσε μια Ιταλική Αυτοκρατορία υπό την ηγεσία του Ντούτσε. Ωστόσο. Ο Κουτσοβλαχικός πληθυσμός απέδειξε έμπρακτα την Ελληνική του συνείδηση και φυσικά υπήρξε αμέτοχο σε όλη αυτή την προσπάθεια να ασκηθεί δηλαδή η Ρουμανική προπαγάνδα στην Ελλάδα.

Βέβαια, παρότι στην Ελλάδα επικρατούσε ασυδοσία και πάσης φύσεως εγκληματικότητα, η Ρουμανική προπαγάνδα ευδοκίμησε και ιδρύθηκαν διάφορα ελληνικά Δημοτικά σχολεία και Γυμνάσια και οι διδάσκοντες μάθαιναν στους μαθητές την ρουμανική γλώσσα και την ρουμανική εθνική συνείδηση, δημιουργώντας έτσι, ένα φυτώριο Ρουμανιζόντων. Η ρουμανική προπαγάνδα επωφελούμενη από αυτό το γεγονός προσπάθησε να προσεταιριστεί το γλωσσικό αυτό ιδίωμα με κυριότερο εκπρόσωπο της τον Αλκιβιάδη Διαμάντη καταγόμενο εκ της Πίνδου.

Ο Αλκιβιάδης Διαμάντης ως μίσθαρνο όργανο της Ρουμανίας απέβαλε την Ελληνική του Ιθαγένεια αποκτώντας την Ρουμανική, αποδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο τις προδοτικές του ενέργειες. Άνθρωπος εξαιρετικά εγωπαθής έφτασε μέχρι και στο σημείο να αυτοχειροτονηθεί ως πρίγκιπας της Πίνδου, ώστε να αναλάβει την αρχηγία ενός Κουτσοβλαχικού Κράτους, σύμφωνα με τα πρότυπα των Ιταλικών αρχών. Και όπως ήταν φυσικό, δεν άφησε ανεκμετάλλευτη αυτή την ευκαιρία η Ιταλία. Το φθινόπωρο του 1941, ο Αλκιβιάδης Διαμάντης καταφθάνει στην Λάρισα και ξεκινά να συνεργάζεται με τον διοικητή της τότε Ιταλικής Μεραρχίας Φόρλι, με τον Ιταλό Στρατηγό Ρουτζέρο και τον επιτελάρχη Ποτζιπολίνι⁶⁶.

Επειδή, όμως, ο τότε ελληνικός λαός αντέδρασε και υπήρξε αποτυχία σε όλο αυτό το κίνημα, τότε ο Αλκιβιάδης Διαμάντης και οι Ιταλικές αρχές παρέπεμψαν σε διάφορα εκφοβιστικά μέσα και με τον τρόπο αυτό εξανάγκασαν τον λαό να ενταχθεί στις λεγεώνες τους. Με τις μεθόδους αυτές, τελικά κατάφεραν να επιτύχουν τους

⁶⁵ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 177. Όπως άλλωστε είναι γνωστό, από το 1885 εδρεύει στο Βουκουρέστι το Ρουμανικό Κομιτάτο για τον προπαγανδισμό της Εθνικής Ρουμανικής ιδέας στον Ελληνικό πληθυσμό της Θεσσαλίας και της Δυτικής Μακεδονίας, με απώτερο σκοπό την ίδρυση Ρουμανομακεδονικού Κράτους. Στην Ελλάδα όμως, υπήρξε ρουμανική μειονότητα, δεν ήταν δυνατόν να συμβεί κάτι τέτοιο γιατί στερούνταν λαϊκού ερείσματος.

⁶⁶ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 178. Σκοπός όλης αυτής της συνεργασίας ήταν σαφώς η προσπάθεια να εκριζώσουν το εθνικό φρόνιμα των Ελλήνων της περιφέρειας Θεσσαλίας και Δυτικής Μακεδονίας. Προκειμένου λοιπόν να επιτύχουν τον σκοπό τους, χρησιμοποίησαν διάφορα μέσα. Πρώτα απ' όλα, έγινε προσπάθεια να δημιουργηθεί ένοπλο σώμα με άτομα, τα οποία θα μιλούσαν εκτός από την ελληνική γλώσσα, αλλά παράλληλα θα χρησιμοποιούσαν και το Κουτσοβλαχικό γλωσσικό ιδίωμα.

στόχους τους και αφού συγκέντρωσαν έναν ικανοποιητικό αριθμό ανδρών, τους όπλισαν και τους ένδυσαν με ιταλικές στρατιωτικές στολές.

Η λεγεώνα αυτή, υπό την ηγεσία του Διαμάντη υπήρξε το κυριότερο εκτελεστικό όργανο, με το οποίο άσκησε την τρομοκρατική πολιτική στον Ελληνικό πληθυσμό της Θεσσαλίας και της Δυτικής Μακεδονίας, έτσι, ώστε να αλλοιωθεί το εθνικό φρόνιμα. Πολλά ήταν άλλωστε, και τα εγκλήματα, που διαπράχθηκαν εξαιτίας της δημιουργίας της λεγεώνας ταύτης.

Ένας ακόμη τρόπος, που εμπίπτει σε προπαγάνδα, για να επιτύχουν τον σκοπό τους, ήταν να ιδρυθεί ένα ανεξάρτητο κράτος στην Πίνδο, το οποίο θα ήταν υπό την κυριαρχία των Ιταλικών Δυνάμεων και θα περιλάμβανε πέρα από την περιφέρεια της Θεσσαλίας και της Δυτικής Μακεδονίας, και την περιφέρεια της Ηπείρου. Αρχηγός αυτού του νεοϊδρυθέντος κράτους θα ήταν και πάλι ο Αλκιβιάδης Διαμάντης. Οι αντεθνικές αυτές ενέργειες του Διαμάντη και των συμμάχων του προκάλεσαν θύελλα διαμαρτυριών στους κατοίκους της Θεσσαλίας και της Δυτικής Μακεδονίας.

Πέρα όμως, από την τρομοκρατική πολιτική των Ιταλών, δημοσιεύθηκε στις εφημερίδες του Θεσσαλικού κάμπου «Θάρρος» και «Θεσσαλία»⁶⁷ άρθρα που σχετίζονταν με το Κουτσοβλαχικό κίνημα, των οποίων το περιεχόμενό τους ανέφερε πράγματα εθνικού και μαχητικού χαρακτήρα. Οι εκδότες αυτών των εφημερίδων εκδιώχθηκαν οικτρά από τους Ιταλούς, επειδή πρόβαλλαν την εθνική τους στάση και την ηρωική τους αντίσταση. Άλλο ένα μέσο, που χρησιμοποιήθηκε για να εξαναγκάσουν τον πληθυσμό να συμφωνήσουν με την πολιτική τακτική των Ιταλών ήταν τα ξυλοκοπήματα, οι απειλές, οι εξορίες και κάθε άλλος τρόπος, ώστε να σταλθούν τα παιδιά των κατοίκων στα νεοϊδρυθέντα Ρουμανικά σχολεία.

Αλλά όσο και να εκφόβιζαν τον ελληνικό πληθυσμό, όλο αυτό το σχέδιο είχε ελάχιστη ανταπόκριση, καθώς ο ελληνικός λαός εξέφραζε επίμονα την εθνική του αντίσταση. Ωστόσο, υπήρξαν επιφανείς προσωπικότητες της εποχής εκείνης που προσεταιρίστηκαν την ιταλική τακτική και πολιτική. Προσωπικότητες όπως, ο χειρουργός ιατρός Ν. Ράπτης, οι δικηγόροι Χρ. Τσίμας, Γ. Ρούσσας, Στεργ. Κωνσταντίνου, Δημ. Χατζησπύρου και ο ιατρός Βεζιρώλης⁶⁸. Έπειτα, οι περισσότεροι από αυτούς συνελήφθησαν, φυλακίστηκαν και εξορίστηκαν στην Ιταλία.

⁶⁷ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 179.

⁶⁸ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 180.

Εν κατακλείδι, οι Ιταλικές Στρατιωτικές αρχές ή διαφορετικά Ρουμανική προπαγάνδα οργίασαν κυριολεκτικά στην περιφέρεια της Θεσσαλίας και της Δυτικής Μακεδονίας. Η κατάσταση αυτή με την σειρά της δημιούργησε σαφέστατα την αντίδραση του ελληνικού πληθυσμού, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν οι πρώτες ανταρτικές ομάδες στην Θεσσαλία. Έπειτα, από λίγο καιρό το Κουτσοβλαχικό κίνημα άρχισε να καταρρέει και ο τυχοδιώκτης Αλκιβιάδης Διαμάντης εξαφανίστηκε από την πολιτική σκηνή. Έτσι, για ακόμη μια φορά, ο Ελληνικός λαός απέδειξε την μεγαλοψυχία του και το αδούλωτο φρόνημα.

3.2. Η οικονομική κατάρρευση της Ελλάδας

Συνυπεύθυνοι μετά την πολιτική των Γερμανών ακολουθεί και η πολιτική που άσκησε η Ιταλία, η οποία συνέβαλε στην εθνική οικονομική κατάρρευση της χώρας. Οι λόγοι που οφείλονταν σε αυτό, ήταν η απόσπαση μεγάλων χρηματικών ποσών ως έξοδα κατοχής και προμήθειας για τα στρατεύματα, καθώς, επίσης και ο πληθωρισμός.

Ακολουθώντας τα πρότυπα της οικονομικής πολιτικής των Γερμανών ίδρυσαν την Ιταλική Εταιρεία S.A.C.I.G. Με αυτό τον τρόπο οι Ιταλοί ευνοήσαν την μαύρη αγορά κατά την περίοδο της κατοχής της χώρας. Μεγάλο μέρος της ευθύνης λοιπόν του πληθωρισμού, που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα φέρει και η Ιταλία, η οποία το 1941 έθεσε σε κυκλοφορία ειδικό χαρτονόμισμα επικαλούμενο «Μεσόγειος Δραχμη»⁶⁹, το οποίο συνετέλεσε στην διόγκωση της κυκλοφορίας του χαρτονομίσματος και στον εξευτελισμό της αξίας του.

Οι ίδιοι εφάρμοσαν αυστηρά και περιοριστικά μέτρα για την διακίνηση των αγαθών και δεν δίστασαν να διαρπάξουν οτιδήποτε είχαν διαρπάξει οι Γερμανοί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα νησιά των Κυκλάδων, όπου κύρια ευθύνη για τον λιμό που ξέσπασε φέρουν αποκλειστικά οι Ιταλοί. Εξαιτίας της περιορισμένης γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής των νησιών στις Κυκλάδες, τα τρόφιμα που παρήγαγαν ήταν ελάχιστα και δεν επαρκούσαν να συντηρήσουν και να επισιτίσουν ολόκληρο τον πληθυσμό.

⁶⁹Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 182. Η συμπεριφορά των Ιταλών επιδρομέων χαρακτηρίστηκε από μια τάση διαρπαγής και κερδοσκοπίας, καθώς και το αίσθημα του φόβου. Ο Ιταλικός στρατός σε αντίθεση με τον Γερμανικό, είχε την δική του Επιμελητεία. Ωστόσο, όπως οι Γερμανικές αρχές κατέστρεψαν την ελληνική οικονομία λειτουργώντας ως αρπακτικά σε αποθέματα ειδών πρώτης ανάγκης, και κατά κύριο λόγο τροφίμων, την ίδια λοιπόν ευθύνη φέρουν και οι Ιταλοί επιδρομείς.

Επιπλέον, στα περισσότερα νησιά οι τοπικοί στρατιωτικοί Διοικητές είχαν επιβάλλει περιοριστικά και απαγορευτικά μέτρα και κρατούσαν πνεύμα σκληρότητας και εκδίκησης κατά του πληθυσμού, για να τους αποδυναμώσουν ηθικά. Με αυτόν τον τρόπο, γίνονταν πρόξενοι ταλαιπωρίας και λιμοκτονίας του πληθυσμού. Ακόμα, πολλοί Ιταλοί Στρατιωτικοί θεωρούσαν, πως εάν αφήσουν τον κόσμο να λιμοκτονεί, αυτό θα ήταν ένας τρόπος για να υποταχθούν στους ίδιους και έτσι, πολλές φορές έφερναν σκόπιμα εμπόδια και καθυστερήσεις στην αποστολή τροφίμων, με αποτέλεσμα να θανατώνονται χιλιάδες κάτοικοι.

Μοναδική ελπίδα λοιπόν, των κατοίκων στις μεγαλουπόλεις ήταν η μεταφορά τροφίμων και ειδών πρώτης ανάγκης από την επαρχία⁷⁰, ώστε να μπορέσουν να διατραφούν μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι Γερμανοί όμως, όπως και οι Ιταλοί δέσμευαν τα πάντα και δεν επέτρεπαν την μεταφορά τροφίμων, αλλά άρπαζαν τα τρόφιμα με διάφορους αρπακτικούς τρόπους. Σε σταθμούς τρένων και σε διάφορες οδικές διασταυρώσεις γινόταν έλεγχος για εξακρίβωση στοιχείων και παράλληλα αφαιρούσαν από τους ταξιδιώτες τα μεταφερόμενα τρόφιμα με το πρόσχημα, ότι απαγορευόταν η μεταφορά τους. Και σαν να μην αρκούσε η διαρπαγή αυτή τους κακοποιούσαν λεκτικά και σωματικά και θεωρούσαν, ότι θα έπρεπε να είναι και ευχαριστημένοι που δεν τους ενέκλειναν στην φυλακή.

3.3. Η κοινωνική εξαθλίωση της χώρας

Τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν από τους Ιταλούς επιδρομείς έφεραν ως επί το πλείστον αίτια ψυχολογικά. Το αίσθημα της κατωτερότητας, της δειλίας και του φόβου ήταν οι βασικοί λόγοι που οδήγησαν τις Ιταλικές Δυνάμεις να προβούν σε όλες αυτές τις εγκληματικές ενέργειες. Η ηθική αναπτέρωση του ελληνικού λαού και τα γενναία φρονήματα που χαρακτήριζαν τον πληθυσμό σε περιόδους πολέμου και μη, ήταν αυτά τα οποία ξυπνήσουν τόσο στους Γερμανούς, όσο και στους Ιταλούς την ανάγκη για εκδίκηση με σκληρό και απάνθρωπο τρόπο. Στο πλαίσιο αυτό, δεν έλειψαν τα βασανιστήρια, η τρομοκρατία, ο εκφοβισμός, οι ομαδικές σφαγές και η θανάτωση χιλιάδων άμοιρων ανθρώπων.

⁷⁰ Ι. Ε. Τσουδερός, *Ο Επισιτισμός 1941-1944*, Αθήνα 1946, σ. 139. Η Ελληνική Κυβέρνηση είχε καταλήξει στην αποστολή οσπρίων στην χώρα από τις Ηνωμένες Πολιτείες με βάση την αρχή του Ενοικιοδανεισμού. Η Ελληνική Κυβέρνηση προέβη σε αυτή την ενέργεια με επίτευξη σχετικής άδειας και με την ναύλωση κατάλληλου ατμόπλοιου, με σκοπό την ταχύτερη μεταφορά των τροφίμων. Με σχετικές λοιπόν, διαπραγματεύσεις αποστέλλονταν στην Ελλάδα 3.000 τόνοι οσπρίων μηνιαίως και 15.000 τόνοι σιτηρά.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ομαδική σφαγή στο χωριό Δομένικο κοντά στην περιοχή της Λάρισας και σε απόσταση 18 χιλιομέτρων από την Ελασσόνα. Την περίοδο εκείνη, το χωριό αυτό ήταν ένα ωραίο γραφικό μέρος. Τον Φεβρουάριο του 1943⁷¹ καταφθάνουν στο χωριό αυτό Ιταλικές μονάδες, οι οποίες περικύκλωσαν το χωριό. Οι κάτοικοι του χωριού θεωρώντας ότι δεν είχαν διαπράξει τίποτα το κακό, συνέχισαν να παραμένουν στις οικίες τους. Όμως, το ύφος και η συμπεριφορά των Ιταλών στρατιωτών δεν εγγυόταν κάτι τέτοιο. Όταν λοιπόν, άρχισαν να αντιλαμβάνονται τις προθέσεις των Ιταλών άρχισαν να τρέχουν πανικόβλητοι για να σωθούν, αλλά ήταν πλέον αργά, γιατί όλες οι έξοδοι ήταν αποκαλεσμένες από τις Ιταλικές Δυνάμεις, με αποτέλεσμα να βρουν τον θάνατο.

Την χρονική εκείνη στιγμή οι Ιταλοί συνέλαβαν αρκετούς άνδρες του χωριού και τους μετέφεραν σε άλλο μέρος. Παράλληλα, ξεκίνησε η καταλήστευση των οικιών, όπου και μετά τις πυρπόλησαν. Κατά την διάρκεια της μεταφοράς των συλληφθέντων, κάποιους τους έριξαν κάτω στον δρόμο, αλλά δυστυχώς δεν κατάφεραν να σωθούν από τα μυδραλιοβόλα των Ιταλών. Ωστόσο, οι μελανοχιτώνες⁷² των Ιταλικών αρχών δεν ήταν ευχαριστημένοι από αυτόν τον τρόπο θανάτωσης του πληθυσμού και επιζητούσαν άλλον τρόπο για την εξόντωση τους. Έτσι, δεν δίστασαν να βυθίζουν τα στιλέτα τους στο κρανίο των μελλοθάντων και να τα περιστρέφουν με αισθήματα εμφανής ευχαρίστησης.

Την ίδια στρατηγική ακολούθησαν και στο χωριό Οξύνεια της περιφέρειας Καλαμπάκας. Την περίοδο εκείνη, καταφθάνουν στο χωριό ορισμένοι Ιταλοί, τους οποίους οι αντάρτες τους αιχμαλώτισαν και ύστερα, τους σκότωσαν. Μετά από λίγες ημέρες, οι Ιταλοί σταμάτησαν κάποιους χωρικούς για να τους ρωτήσουν, εάν είχαν πάρει μέρος σε όλο αυτό, και έπειτα τους φόνευσαν. Παράλληλα, δυνάμεις από το πεζικό, το ιππικό και το πυροβολικό στάλθηκαν για να καταδιώξουν τους αντάρτες, χωρίς βέβαια κανένα αποτέλεσμα.

⁷¹Χ. Χρηστίδης, *ό. π.*, σ. 360-361. Στις 6 Φεβρουαρίου ο Ντούτσε ανασχημάτισε ριζικά την κυβέρνησή του. Έβγαλε τον γαμπρό του Τσιάνο από το Υπουργείο Εξωτερικών και αναλαμβάνει ο ίδιος με υφυπουργό τον Μπαστιανίτι.

⁷²Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 186. Στα πλαίσια της εγκληματικής δράσης των Ιταλικών Δυνάμεων δεν έλλειψαν σαφώς και οι ομαδικές σφαγές. Τον Φεβρουάριο του 1943 ο Ιταλοί κατέφθασαν στο χωριό Τσιότσιου της περιοχής Λαρίσης, για να προμηθευτούν τρόφιμα. Οι Ιταλοί όμως, επειδή είχαν υποπτευθεί την επιθετική στάση των κατοίκων του χωριού, την αμέσως επόμενη ημέρα πυρπόλησαν οικίες και φόνευσαν αρκετό πληθυσμό. Τον Απρίλιο του 1943 κατέφθασαν και στην περιφέρεια Δομοκού, όπου λεηλάτησαν, κατέστρεψαν χωριά και εκτέλεσαν αρκετούς από τους κατοίκους των χωριών της περιφέρειας.

Επόμενος στόχος των Ιταλικών Αρχών αποτέλεσε η καταστροφή των Μετεώρων. Σε πρώτη φάση συνελήφθησαν όλοι οι μοναχοί των μονών. Ο τότε Νομάρχης Τρικάλων Σαράντης⁷³ θέλησε να διασώσει τους μοναχούς, και αποστέλλει στον Διοικητή του Στρατού Καλαμπάκας να σφραγίσει τις Μονές, για να μην μπορέσει ο εχθρός να εισέλθει.

Μια από τις πιο μαρτυρικότερες περιοχές της Θεσσαλίας ήταν η κωμόπολη Τσαριτσάνη. Η κωμόπολη αυτή, υπήρξε ο κατ' επανάληψη στόχος των Γερμανών και των Ιταλών. Ωστόσο, ο πληθυσμός της διαπνεόταν από φιλελεύθερο πνεύμα και βαθιά πίστη στο ιδεώδη της ελευθερίας. Το πρόσχημα της καταδίωξης αποτέλεσαν για ακόμη μια φορά οι αντάρτες. Τον Μάρτιο του 1943, ο ταγματάρχης Βάλλι μαζί με το στράτευμά του κινήθηκε προς την Τσαριτσάνη, με σκοπό την καθαίρεση των ανταρτών. Μαθαίνοντας αυτό οι κάτοικοι του χωριού, άρχισαν να διαφεύγουν για να σωθούν.

Τότε ο διοικητής των Ιταλικών στρατιωτικών δυνάμεων διέταξε να χτυπήσουν τις καμπάνες της εκκλησίας και να συγκεντρωθεί όλος ο πληθυσμός εκεί. Ο ταγματάρχης Βάλλι ζήτησε από τον αντιπρόεδρο της Κοινότητας να εγγυηθεί, ότι ο πληθυσμός θα ήταν ασφαλής και ότι οι κάτοικοι δεν είχαν τίποτα να φοβηθούν. Έπειτα, όταν είδε ο Βάλλι, ότι ο αριθμός των συγκεντρωθέντων ήταν επαρκής, τότε ξεκίνησε να ομιλεί προσβλητικά και υβριστικά προς τον λαό. Ύστερα, διαχώρισε τα γυναικόπεδα από τους άνδρες και διέταξε την εκτέλεσή τους. Από τότε, η κωμόπολη εντάχθηκε εκτός νομού, πράγμα που σήμαινε, ότι οι Ιταλικές Δυνάμεις είχαν το δικαίωμα να κάνουν ό,τι ήθελαν εις βάρος της.

Επόμενος στόχος των Ιταλικών Αρχών αποτέλεσε η σφαγή των κατοίκων των Φαρσάλων. Την περίοδο εκείνη, η πόλη των Φαρσάλων γνώριζε μεγάλη ακμή κοινωνικά και εμπορικά. Τον Μάρτιο του 1943, οι Ιταλικές Δυνάμεις περικύκλωσαν και λεηλάτησαν την πόλη. Έπειτα, πυρπόλησαν καταστήματα και κατοικίες αθώων πολιτών. Πολλοί από τους κατοίκους της πόλης, ενώ είχαν δραπετεύσει προς την ύπαιθρο, για να σωθούν, επέστρεψαν πάλι στα σπίτια τους θεωρώντας, ότι η καταστροφή είχε τερματιστεί.

⁷³ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 189. Επίσης, προτείνει να παραδώσουν οι μοναχοί τους θησαυρούς των Μονών, για να μεταφερθούν στην Αθήνα με ασφάλεια και να διασωθούν. Και τα δύο αιτήματα φυσικά και απορρίφθηκαν. Και κάπως έτσι, ξεκίνησε ο βομβαρδισμός και η λεηλασία των Μονών από τα Ιταλικά στρατεύματα. Εκλάπηκαν ακόμα και οι αργυρές λειψανοθήκες, οι οποίες περιείχαν μέσα τα οστά των Αγίων. Οι μόνες Μονές που διέφυγαν την διαρπαγή ήταν η Μονή Βαρλαάμ και η Μονή Μεταμορφώσεως.

Βέβαια, οι Ιταλοί δεν ήταν και πολύ ικανοποιημένοι με τα αποτελέσματα της σφαγής, και μετά από λίγες ημέρες επέστρεψαν πάλι και καθάρισαν με τα περίφημα μυδραλιοβόλα τους ό,τι είχε απομείνει σε οικίες και επιχειρήσεις και λήστευαν από αυτές πολύτιμα λάφυρα. Έκτοτε οι κάτοικοι υποχρεώθηκαν να ζουν σε σπηλιές, για να μπορέσουν να σωθούν από τον Ιταλικό ζυγό. Ήταν τόσο μεγάλη η καταστροφή των Φαρσάλων, όπου σήμερα δεν υπάρχει καμία οικία και κανένα κατάστημα από τότε. Την ίδια μοίρα είχαν τα χωριά Βουνιχώρα του νομού Φωκίδας και Αγίας Ευφημίας στην Κεφαλλονιά.

Τον Μάιο του 1943, την ίδια τύχη είχε και μια αμαξοστοιχία, η οποία μετέφερε στρατιωτικούς από την Αθήνα στην Λάρισα. Κοντά στην σήραγγα του Κούρνοβου, οι Ιταλικές Δυνάμεις ανατίναξαν την αμαξοστοιχία, με αποτέλεσμα να θανατωθούν όλοι οι επιβαίνοντες. Μιμούμενοι ωστόσο τις Γερμανικές Αρχές, με διαταγή του Στρατιωτικού Διοικητή Μπενέλλι σκοτώθηκαν τον Ιούνιο του 1943 ορισμένοι όμηροι, τους οποίους είχαν στο στρατόπεδο συγκέντρωσης Λαρίσης⁷⁴.

Ωστόσο, πέρα από τις ομαδικές σφαγές, οι Ιταλοί παρέπεμψαν και σε άλλες εγκληματικές δράσεις. Πολλές από τις αιτίες των εγκληματικών ενεργειών οφείλονταν σε προσωπικούς λόγους, όπως αντεκδικήσεις ή ερωτικά πάθη. Προκειμένου λοιπόν, να παραλύσουν την Ελληνική Διοίκηση και την Ελληνική Οικονομία, οι Ιταλοί αξιωματούχοι του Στρατού και της Αστυνομίας κατέβαλαν πολλές προσπάθειες και κάθε είδους βασανιστήρια, για να επιτύχουν τον σκοπό τους.

⁷⁴ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 190. Στο κομμάτι των αντιποίνων οι Ιταλοί καινοτόμησαν και ξεπέρασαν τους Γερμανούς σε αγριότητα. Σύμφωνα με αυτό, πέρα από τις ομαδικές δολοφονίες, δημοσίευαν τα ονόματα των μελλοντικών θυμάτων, τους οποίους διάλεγαν από διάφορα μέρη της Ελλάδος. Με αυτόν τον τρόπο, τα συγγενικά πρόσωπα των αθώων θυμάτων θα κατέλαβαν κάθε προσπάθεια και θα πίεζαν τους αντάρτες, ώστε να μην έρχονται σε αντιπαράθεση με τους Ιταλούς και να μην τους εμποδίζουν να εισέρχονται σε διάφορες πόλεις.

Δ' Κεφάλαιο

Τα κατοχικά δάνεια

4.1. Ιστορική αναδρομή

Πριν από τον πόλεμο η οικονομική κατάσταση της χώρας αντιμετώπιζε ήδη προβλήματα. Συγκεκριμένα, το βιοτικό επίπεδο ήταν αρκετά χαμηλό, ενώ μεγάλο μέρος της χώρας υποσιτιζόταν, αφού δεν μπορούσε να παράγει προϊόντα για να καλύψει τις ανάγκες και έτσι, εισήγαγε τα απαραίτητα αγαθά. Στον τομέα του εμπορίου υπήρχε έλλειμμα πολλών χιλιάδων δραχμών και η κύρια πηγή εσόδων ήταν τα κέρδη από την ναυτιλία και τα εμβάσματα των Ελλήνων του εξωτερικού⁷⁵.

Ωστόσο, η κατάσταση χειροτέρευσε περισσότερο μετά τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο. Το 1941 οι Γερμανοί φτάνουν στην Αθήνα, και επειδή χρειάζονταν πόρους για την διαβίωση τους, αλλά και για τον ανεφοδιασμό των στρατευμάτων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, εκμεταλλεύτηκαν την κατάσταση⁷⁶. Δηλαδή, κατά την χρονική περίοδο από τον Ιούλιο έως τον Απρίλιο του 1941 τα έξοδα πληρώνονταν με τα κατοχικά μάρκα, τα επονομαζόμενα Ράιχσμαρκ. Τα μάρκα αυτά, εκδίδονταν για τα στρατεύματα στις κατεχόμενες περιοχές και στην Γερμανία και δεν είχαν καμία αξία, καθώς απαγορευόταν η χρήση τους.

Σύμφωνα με την Σύμβαση της Χάγης 1907, προβλεπόταν ότι, τα έξοδα αφορούσαν μόνο τις ανάγκες του στρατού και της διοίκησης και με βάση αυτό, η Ελλάδα θα κάλυπτε μόνο τα έξοδα του Βέρμαχτ, του ιταλικού στρατού και της διοίκησης της χώρας, κάτι το οποίο δεν συνέβη ποτέ. Επιπλέον, η Σύμβαση της Χάγης όριζε, ότι η κάλυψη των εξόδων κατοχής θα έπρεπε να γίνεται με ένα μέτρο και μέχρι εκεί, όπου θα μπορούσε να ανταπεξέλθει η ελληνική κοινωνία, που για ακόμη μια φορά οι γερμανοϊταλικές δυνάμεις δεν τήρησαν.

Έτσι, οι οικονομικές απαιτήσεις που έπρεπε να καλύψει η Ελλάδα ήταν πολύ υψηλές. Η Ελλάδα κατά το χρονικό διάστημα 1941-1942 έπρεπε να καταβάλει

⁷⁵ Δ. Γ. Κωνσταντινάκου, *Πολεμικές οφειλές και εγκληματίες πολέμου στην Ελλάδα*, σ. 251. Το εθνικό εισόδημα για το 1939 έφτανε τα 67 δις δραχμές και το εξαγωγικό εμπόριο βασιζόταν κυρίως στα καπνά, σε σταφίδες, σε καρπούς και σε προϊόντα γενικά που βασιζόταν στην αγροτική παραγωγή.

⁷⁶ Μ. Τ. Ηλιαδάκης, *Οι επανορθώσεις και το Γερμανικό Κατοχικό Δάνειο*, Αθήνα 1997, σ. 6-321. Στο οικονομικό πεδίο οι Γερμανοί δεν παζάρευαν την υπεροχή τους. Μέλη του γερμανικού οικονομικού επιτελείου είχαν αναλάβει τις εταιρείες ηλεκτρικής ενέργειας, τα ναυπηγεία Βασιλειάδη, τα υφαντουργεία και το πυριτιδοποιείο Μποδοσάκη. Η Shell αναγκάστηκε να πουλήσει το εργοστάσιο της στην Ελλάδα. Το γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών τόνιζε σε σχετικό υπόμνημα του, ότι οι Ιταλοί θα αναγκαστούν να δεχθούν, ότι η νίκη των Γερμανών θα προσφέρει οικονομικά πλεονεκτήματα στο Ράιχ.

εισφορές που αντιστοιχούσαν στο 113,7% του εισοδήματος της χώρας⁷⁷. Τα κυριότερα αίτια για τα υψηλά έξοδα κατοχής ήταν ο μεγάλος αριθμός στρατευμάτων που παρέμενε στην Ελλάδα, η φιλοδοξία των Συμμάχων να αποβιβαστούν σε ελληνικό έδαφος για την κατασκευή αμυντικών έργων καθώς, επίσης και η γεωγραφική θέση της Ελλάδας, η οποία έδινε την ευκαιρία στους κατακτητές να έχουν υπό έλεγχο τα Βαλκάνια.

Μετά από λίγο καιρό στην Ελλάδα ξεκινά να υπάρχει μια νομισματική αναρχία. Πέρα από τα κατοχικά μάρκα, κυκλοφορούν επίσης, οι ελληνικές δραχμές, οι λιρέτες, τα βουλγάρικα λέβα και τα αλβανικά φράγκα. Τον Μάιο του 1941 η ελληνική κυβέρνηση προτείνει προς τις δυνάμεις κατοχής να χρησιμοποιούνται μόνο οι ελληνικές δραχμές από την Τράπεζα της Ελλάδος και θεώρησε σωστό να δίνεται περισσότερη σημασία στον λογικό τρόπο, όπου θα καθορίζονται τα έξοδα κατοχής, για να προληφθεί το φαινόμενο του πληθωρισμού⁷⁸.

Τον Ιούλιο του 1941 ο Γκύντερ Άλτενμπουργκ εξέδωσε διακοίνωση στην κυβέρνηση Τσολάκογλου, με την οποία απαιτούσαν από την Ελλάδα να ρυθμίζει τα ελληνικά χαρτονομίσματα, ώστε να είναι επαρκή, για να εξασφαλίζουν τις ανάγκες του γερμανικού στρατού. Η κυβέρνηση της Γερμανίας και της Ιταλίας συμφώνησαν με αυτό με πρωτόκολλο που υπογράφηκε τον Αύγουστο 1941 και έτσι, η Τράπεζα της Ελλάδος κλήθηκε να ενημερώσει πως όλες οι τράπεζες της Ελλάδος έπρεπε να αποσύρουν τα κατοχικά μάρκα και τις μεσογειακές δραχμές και, ότι σύμφωνα με εκτιμήσεις των γερμανοϊταλικών δυνάμεων οι μηνιαίες ανάγκες κάθε στρατού κατοχής ανερχόταν σε 1,5 δις δραχμές, ένα ποσό που κρίθηκε, ότι θα μπορούσε η ελληνική οικονομία να ανταπεξέλθει⁷⁹. Ωστόσο, το 1,5 δις δραχμών δεν επαρκούσε όπως φάνηκε, καθώς τα έξοδα κατοχής από τον Αύγουστο έως τον Δεκέμβριο του 1941 ανερχόταν σε 17,1 δις δραχμές, διότι ο πληθωρισμός αυξανόταν, οι τιμές των αγαθών είχαν φθάσει στα ύψη και μέχρι το φθινόπωρο παρατηρούνταν βασικές ελλείψεις σε είδη πρώτης ανάγκης.

⁷⁷ Δ. Γ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 253. Οι Γερμανικές Δυνάμεις της κατοχής προσχεδίαζαν την απόβαση τους στο ελληνικό έδαφος και έτσι, είχαν επιδοθεί από πολύ νωρίς στην κατασκευή αμυντικών έργων, καθώς ο Αδόλφος Χίτλερ επιθυμούσε να εξασφαλίσει το νοτιοανατολικό μέτωπο ενόψει της επιχείρησης Μπαρμπαρόσα.

⁷⁸ Μ. Τ. Ηλιαδάκης, *ό. π.*, σ. 39. Τον Μάιο του 1941 αρχίζει δειλά η συγκρότηση των πρώτων αντιστασιακών οργανώσεων. Την 1^η Ιουλίου το ΚΚΕ οργανώνει την λαϊκή αντίσταση του ένοπλου αγώνα και στις 16 του ίδιου μήνα οι σημαντικότερες συνδικαλιστικές οργανώσεις ιδρύουν το «Εθνικό Εργατικό Απελευθερωτικό Μέτωπο».

⁷⁹ Δ. Γ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 254. Όπως αναφέρεται το 1,5 δις δραχμές δεν θα επαρκούσε, γιατί μέχρι τα τέλη του 1941 η ελληνική κυβέρνηση είχε καταβάλει 7,6 δις δραχμές στους Ιταλούς.

Η οικονομική κατάσταση της χώρας πήγαινε από το κακό στο χειρότερο, κάτι το οποίο είχαν ξεκινήσει να αντιλαμβάνονται και οι ίδιοι οι Γερμανοί. Προς τα τέλη του 1941, η κυβέρνηση Τσολάκογλου έκανε συνεχόμενες εκκλήσεις προς τους Γερμανούς να μειώσουν τις απαιτήσεις τους. Έτσι, στις αρχές του νέου έτους 1942 οι δυνάμεις κατοχής ζήτησαν εκ νέου να αλλάξει ο τρόπος πληρωμής με στόχο να μειωθούν τα έξοδα κατοχής. Στην πραγματικότητα όμως, οι γερμανικές και οι ιταλικές αρχές γνώριζαν, ότι δεν ήταν δυνατό να προβούν σε κάτι τέτοιο, αφού οι ανάγκες τους την δεδομένη περίοδο ήταν να αυξήσουν τις προμήθειες τους, για να εφοδιάζουν τα στρατεύματά τους. Οι Ιταλοί από την μεριά τους, με την μέθοδο της προπαγάνδας θεωρούσαν, πως θα καθυσχύσουν την κοινή γνώμη και, πως με αυτό τον τρόπο, θα υπήρξε άνοδος των εξόδων του κράτους.

Μετά από λίγο διάστημα, οι Γερμανοί και οι Ιταλοί κατακτητές προέβησαν σε κάποια λύση, με την οποία η ελληνική κυβέρνηση θα έδινε προκαταβολές για τα έξοδα κατοχής και με αυτόν τον τρόπο, θα επιβαρυνόταν ο κρατικός προϋπολογισμός. Οι αποφάσεις αυτές εντάχθηκαν στο Μυστικό Πρωτόκολλο για την Γερμανοϊταλική Συμφωνία⁸⁰. Βέβαια, η ελληνική κυβέρνηση δεν πήρε μέρος, αλλά ούτε και υπέγραψε το πρωτόκολλο.

Οι Γερμανοί ωστόσο, θεωρούσαν, πως η ρύθμιση που προέβλεπε το πρωτόκολλο είχε ένα μειονέκτημα για τις γερμανικές και τις ιταλικές δυνάμεις. Σύμφωνα με αυτό, η συμμετοχή της Ελλάδας ανά μήνα ήταν 1,5 δις δραχμές, ποσό το οποίο ήταν μηδαμινό μπροστά στην αύξηση που παρουσίαζαν τα έξοδα. Λόγω της ταχύτατης αύξησης των εξόδων και της ταυτόχρονης υποτίμησης της δραχμής, ο τότε υπουργός Γκοτζαμάνης ζήτησε από τις ιταλικές δυνάμεις την μείωση των καταβολών που έπρεπε να πληρώσει η Ελλάδα στα στρατεύματα. Οι Γερμανοί από την μεριά τους υποσχέθηκαν, ότι θα κρατήσουν τα έξοδα στο ελάχιστο, αλλά σε καμία περίπτωση δεν θα έκαναν μείωση των προκαταβολών.

Και ενώ η οικονομική κατάσταση της χώρας συνεχώς επιδειωνόταν μια σειρά προσωπικοτήτων όπως, ο Θεμιστοκλής Σοφούλης, ο Γεώργιος Καφαντάρης, ο Γεώργιος Παπανδρέου, ο Ιωάννης Ράλλης κ.α ζήτησαν από τον Τσολάκογλου να γίνει παύση των προκαταβολών και σε περίπτωση που οι αρχές κατοχής αρνηθούν, να

⁸⁰ Δ. Γ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 256. Σύμφωνα με το πρωτόκολλο, οι Ιταλοί και οι Γερμανοί συμφωνούσαν, ότι για να διατηρηθεί η δύναμη της ελληνικής οικονομίας, θα πρέπει τα έξοδα κατοχής να περιορισθούν και να εισαχθούν στενότερα όρια. Έτσι, η ελληνική κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη να καλύψει όλες τις χρηματικές απαιτήσεις των κατακτητών και των στρατευμάτων κατοχής. Από τον κρατικό προϋπολογισμό θα καταβαλλόταν μηνιαίως 750 εκατ. δραχμές ανά δύναμη κατοχής.

υποβάλλει την παραίτηση του. Ο ίδιος ο Τσολάκογλου ζήτησε την παραίτηση του, αλλά οι Γερμανικές δυνάμεις τον έπεισαν να παραμείνει στην θέση του.

Έτσι λοιπόν, τον Σεπτέμβριο ξεκινούν διαπραγματεύσεις στο Βερολίνο με επικεφαλής τον Γκοτζαμάνη, ο οποίος εξέφρασε την άποψή του για την πολύ κακή κατάσταση της οικονομίας. Στα τέλη Αυγούστου 1942, η κυκλοφορία τραπεζογραμματίων είχε φτάσει τα 155 δις δραχμές, ενώ ο κρατικός προϋπολογισμός παρουσίαζε έλλειμμα για τα χρόνια 1942-1943. Μέχρι τις 10/9/1942 τα έξοδα κατοχής υπολογίζονταν σε 184 δις δραχμές⁸¹.

Η ελληνική κυβέρνηση προκειμένου να σωθεί η χώρα από οποιαδήποτε οικονομική καταστροφή πρότεινε για ακόμη μια φορά ορισμένες λύσεις, όπως να περιοριστούν οι δαπάνες, οι πρώτες ύλες να εισάγονται για να τις χρησιμοποιήσουν στα στρατιωτικά έργα, τα είδη διατροφής να εισάγονται και αυτά, οι εργαζόμενοι που δούλευαν για τις ανάγκες του πολέμου να πληρώνονται με τρόφιμα και με είδη πρώτων αναγκών και τέλος να γίνουν εισαγωγές και σε είδη εμπορευμάτων.

Στην αρχή οι γερμανικές αρχές δέχτηκαν αυτές τις προτάσεις με την προϋπόθεση να μπει ένα όριο στην κυκλοφορία των τραπεζογραμματίων. Δηλαδή, τα τραπεζογραμμάτια δεν θα έπρεπε να ξεπερνούν τα 160 δις δραχμές και οι εισαγωγές των τροφίμων να πραγματοποιούνται από χώρες όπως η Γερμανία, η Ιταλία ή άλλες κατεχόμενες χώρες, με σκοπό την συντήρηση των στρατευμάτων και να μην αγοράζουν υλικά από το ελληνικό εμπόριο, έτσι, ώστε να εξασφαλίζονται τα αναγκαία χρήματα από εισαγωγές που θα γίνονταν από την Γερμανία και την Ιταλία.

Ο Γκοτζαμάνης από την πλευρά του, επειδή έβρισκε τις προτάσεις των Γερμανών ευνοϊκές, θέλησε να μπει σε πιο ειδικές διαπραγματεύσεις σε ζητήματα που αφορούσαν τον ανεφοδιασμό και κλήρινγκ⁸². Από την άλλη πλευρά όμως, οι Γερμανοί άρχιζαν να αλλάζουν γνώμη. Το νέο σχέδιο συμφωνίας των Γερμανών και των Ιταλών δεν λάμβανε υπόψιν τις περισσότερες από τις ελληνικές προτάσεις, σύμφωνα με τις διαπραγματεύσεις στο Βερολίνο. Το όριο των τραπεζογραμματίων σταμάτησε να είναι 160 δις και η ελληνική κυβέρνηση, θα έπρεπε να εφαρμόσει νέα φορολογικά μέτρα με αυστηρό έλεγχο στις τιμές των προϊόντων.

⁸¹ Δ. Γ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 258-9. Η ελληνική κυβέρνηση για να αντιμετωπίσει την πλήρη οικονομική συντριβή κατέβαλε κάθε προσπάθεια για την αύξηση των εσόδων του δημοσίου. Ωστόσο, οι προσπάθειες αυτές δεν έφεραν κάποιο πρακτικό αποτέλεσμα, γιατί οι οικονομικές δαπάνες που καλούνταν να καλύψει η χώρα υπερέβαιναν τα 30-35 δισεκατομμύρια μηνιαίως.

⁸² Σ. Γκοτζαμάνης, *ό. π.*, σ. 7.

Η μια διαπραγμάτευση ερχόταν πίσω από την άλλη με αποτέλεσμα να καταλήξουν σε αδιέξοδο, διότι οι γερμανικές και οι ιταλικές δυνάμεις δεν ήταν διατεθειμένες να προβούν σε ουσιαστικά μέτρα και να ελαφρύνουν την ελληνική οικονομία⁸³. Αντιθέτως, έστειλαν στην Αθήνα απεσταλμένο, ο οποίος θα παρακολουθούσε την κατάσταση και θα έδινε λύσεις. Οι απεσταλμένοι αυτοί ήταν ο Χέρμαν Νόμπαχερ από την Γερμανία και οι Ιταλοί αντίστοιχα τον Αλμπέρτο Ντ' Αγκοστίνιο.

Με τον ερχομό του Νόμπαχερ στην Αθήνα αντιμετώπισε μια κατάσταση απόλυτης οικονομικής διάλυσης και παρότι προσπαθούσε να ρυθμίσει τα έξοδα κατοχής και την ελληνική αγορά γενικότερα, δεν έβλεπε καμία βελτίωση. Η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε για ακόμη μια φορά να γίνουν εκ νέου ρυθμίσεις. Ο Αλμπέρτο Ντ' Αγκοστίνιο ως μέλος των ιταλικών δυνάμεων πίεζε για αναπροσαρμογή του 1,5 δις δραχμών, γιατί δεν ήταν δυνατόν να συντηρηθούν οι ανάγκες των στρατευμάτων.⁸⁴

Τον Μάιο του 1943 οι κατοχικές δυνάμεις ετοίμαζαν την απόβαση τους στην Ελλάδα. Έτσι, αυτό το γεγονός σήμαινε, πως θα έπρεπε να αυξηθούν τα στρατεύματα και οι οχυρωματικές εργασίες. Η Ελλάδα υπό την πρωθυπουργία του Ιωάννη Ράλλη, είχε υποστεί πιέσεις από τις γερμανικές Δυνάμεις του άξονα για αναθεώρηση των εξόδων κατοχής. Στις 18 Μαΐου 1943 η ελληνική κυβέρνηση αποδέχτηκε την τροποποίηση και υπογράφει νέα συμφωνία, η οποία καταργούσε το ανώτατο όριο των 8 δις, αλλά κυρίως έθετε και νέο όριο στις αναλήψεις, με αποτέλεσμα οι δυνάμεις του άξονα να παίρνουν όσα χρήματα ήθελαν χωρίς κανέναν περιορισμό⁸⁵. Φυσικά, μετά από αυτό, η Ιταλία έβαλε οριστικό τέλος στα έξοδα κατοχής, όμως στο ελληνικό κράτος αυξήθηκαν οι γερμανικές δαπάνες εξαιτίας της κατοχής ολόκληρου πλέον του ελληνικού χώρου.

Την ίδια στιγμή οι τιμές των αγαθών συνεχίζονταν να αυξάνονται ραγδαία. Τον Οκτώβριο του 1943 τον Άλτενμπουργκ διαδέχεται ο Κουρτ-Φριτς φον Γκράιβενιτς, ο οποίος θεώρησε πως η αύξηση των τιμών ήταν αποτέλεσμα της

⁸³ Σ. Γκοτζιμάνης, *ό. π.*, σ. 9. Ο Γκοτζιμάνης αρνήθηκε από την μεριά του και πρότεινε ως λύση τη δανειοδότηση των κατοχικών αρχών με 20 δις δραχμές. Το βράδυ της 1^{ης} προς την 2^α Δεκεμβρίου στο ξενοδοχείο της Μεγάλης Βρετανίας, οι δυνάμεις κατοχής κάλεσαν τον Λογοθετόπουλο και τον Γκοτζιμάνη και τους ανακοίνωσαν την αναπροσαρμογή της συμφωνίας του Μαρτίου 1942 και τέλος τους ανάγκασαν να την δεχτούν⁸³. Δηλαδή, η ελληνική κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη να καταβάλει ως έξοδα κατοχής ανά μήνα 8 δις δραχμές, 4 δις στην Γερμανία και 4 δις στην Ιταλία αντίστοιχα. Συνεπώς, η αναθεώρηση του Δεκεμβρίου 1942 μετέτρεψε το αναγκαστικό δάνειο σε συμβατό

⁸⁴ Σ. Περράκης, *Το ζήτημα των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων στην Ελλάδα*, 2012, σ. 153.

⁸⁵ Δ. Γ. Κωνσταντινάκου, *ό. π.*, σ. 264. Ενδεικτικό είναι πως τον Ιούνιο του 1943 τα έξοδα κατοχής ανήλθαν σε 65 δις δραχμές, ένα ποσό που αποτελούσε το 10% των νομισμάτων σε κυκλοφορία.

δίχρονης κατοχής. Παρ' όλα αυτά, ο Γερμανός πληρεξούσιος πίστευε, πως τα έξοδα δεν μπορούσαν να μειωθούν, γιατί έπρεπε να καλυφθούν οι ανάγκες για στρατιωτικές εργασίες, τα οποία και θα ωφελούσαν την ίδια την Ελλάδα, επιχείρημα το οποίο χρησιμοποίησαν οι Γερμανοί προς όφελος τους στην πραγματικότητα.

Τον Οκτώβριο του 1944, λίγο πριν την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων, οι Γερμανοί είχαν αποπληρώσει ένα μεγάλο μέρος, ένα ποσό το οποίο έφτανε τα 92 εκατομμύρια κατοχικά μάρκα. Ενώ, το χρέος της Ιταλίας υπολογιζόταν περίπου το μισό σε σχέση με το γερμανικό, αφού οι Ιταλοί προκειμένου να συντηρήσουν το πεζικό και το πυροβολικό, χρειάστηκαν πολύ λιγότερα χρήματα. Μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1943, οι Ιταλοί δεν είχαν αποπληρώσει κανένα ποσό και με την συνθηκολόγηση που έγινε οι Γερμανοί με εντολή του Νόμπαχερ κατάφεραν να κατασχέσουν από τον ιταλικό στρατό 10,3 δις δραχμές.

4.2. Οι κατοχικές Κυβερνήσεις

Οι κατοχικές Κυβερνήσεις λειτουργούσαν μόνο για εσωτερικές υποθέσεις, ασκώντας εξουσία υπό την επίβλεψη της στρατιωτικής διοίκησης των κατακτητών. Οι κυβερνήσεις αυτές στερούνταν το δικαίωμα της διεθνούς εκπροσώπησης και της ανάπτυξης του ελεύθερου εμπορίου, ενώ όλοι οι πλουτοπαραγωγικοί πόροι τίθονταν υπό τον έλεγχο του κατακτητή⁸⁶. Οι διορισμοί των κατοχικών κυβερνήσεων προβλέπονταν από το δίκαιο του πολέμου, προσδίδοντας έναν χαρακτήρα εσωτερικής αυτοδιοίκησης, ώστε να διατηρείται η εσωτερική ασφάλεια και η τάξη⁸⁷.

Στην Ελλάδα το 1941, μετά την εισβολή της Γερμανίας, διορίστηκαν τρεις κατοχικές κυβερνήσεις, του Γεωργίου Τσολάκογλου, του Κωνσταντίνου Λογοθετόπουλου και του Ιωάννη Ράλλη. Για τις Αρχές Κατοχής, οι πιο κρίσιμες ήταν αυτή του Γ. Τσολάκογλου και του Ι. Ράλλη⁸⁸. Η Κυβέρνηση του Ι. Ράλλη απέβλεπε

⁸⁶ Β. Ραφαηλίδης, *Ιστορία του Νεοελληνικού Κράτους 1830-1974*, Εκδόσεις του εικοστού πρώτου, 1993, σ. 167. Κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο πολλές κυβερνήσεις χωρών διέφυγαν σε άλλες χώρες, για να διατηρήσουν την συνέχεια της διεθνούς αναγνώρισης της χώρας τους. Κατά την διάρκεια λοιπόν, του Β' Παγκοσμίου Πολέμου διορίστηκαν κατοχικές κυβερνήσεις από πρόσωπα ευρύτερης λαϊκής αποδοχής και λιγότερο φιλικά προσκείμενα προς τον κατακτητή. Σε όλες αυτές τις κυβερνήσεις, ο ελληνικός λαός δεν έπαψε να θεωρεί τα πρόσωπα που τις απάρτιζαν συνεργάτες των κατακτητών.

⁸⁷ Γ. Σ. Γασπαρινάτος, *Η κατοχική περίοδος μέχρι την απελευθέρωση*, Εκδόσεις ΣΙΔΕΡΗΣ Ι., Μάιος 1998, σ. 215. Μεταξύ των μέτρων που έλαβε η κυβέρνηση ήταν και η προσπάθεια του Υπουργού Εθνικής Άμυνας στρατηγού Γ. Μπάκου, να στρατολογήσει χωρίς επιτυχία εθελοντικό σώμα, ώστε να πολεμήσει στο πλευρό των Γερμανών στο ρωσικό μέτωπο.

⁸⁸ Μ. Τ. Ηλιαδάκης, *ό. π.*, σ. 45.

στην αντιμετώπιση της ένοπλης αντίστασης, ενώ του Κ. Λογοθετόπουλου είχε χαρακτηρήρα προσωρινότητας, για αυτό και έμεινε στην αρχή για τέσσερις μήνες.

Η Κυβέρνηση του Γ. Τσολάκογλου διήρκτησε από τις 30 Απριλίου του 1941 έως 17 Νοεμβρίου του 1942⁸⁹. Ο Τσολάκογλου δεν ήταν αρεστός στους Ιταλούς και σφοδρός αντίπαλος του υπήρξε ο Σωτήριος Γκοτζαμάνης, καθώς τον χαρακτηρίστηκε ως ανδρείκελο των Ιταλών. Τον Αύγουστο του 1942, ο Τσολάκογλου δηλώνει την παραίτηση του, γιατί δεν συμφωνούσε στις απαιτήσεις των Αρχών Κατοχής για υπέρογκες δαπάνες. Όμως, οι Αρχές Κατοχής του συνιστούν να μην παραιτηθεί, μέχρι να τελειώσουν οι οικονομικές διαπραγματεύσεις Βερολίνου- Ρώμης τον Σεπτέμβριο, Οκτώβριο του 1942.

Η Κυβέρνηση Τσολάκογλου είχε αποτύχει να αντιμετωπίσει το οικονομικό και επισιτιστικό πρόβλημα της χώρας, με αποτέλεσμα να ξεσηκωθεί ο λαός και να δημιουργηθεί ένα κλίμα αντίστασης. Στις 12 Νοεμβρίου, για να παραμείνει έστω και προσωρινός, ζητά εκτός από την παραίτηση του Γκοτζαμάνη και την εκπλήρωση όρων, που ήταν πολύ δύσκολο να ικανοποιηθούν. Έτσι, στις 17 Νοεμβρίου αναλαμβάνει καθήκοντα πρωθυπουργού ο αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος.

Ο Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος ήταν καθηγητής γυναικολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθήνας⁹⁰. Το έτος 1935, είχε διατελέσει και πρύτανης. Είχε ολοκληρώσει τις σπουδές του στην Γερμανία και η γυναίκα του ήταν η Γερμανίδα ανιψιά του στρατάρχη Λιστ. Όταν εκλήθη να αναλάβει και να αναπληρώσει την κυβέρνηση του Τσολάκογλου, ήταν υπουργός παιδείας, υγείας και πρόνοιας. Θεωρήθηκε άτομο αδρανές και μη ειδήμων⁹¹.

Για να αποσύρει τον οικονομικό κατήφορο της χώρας, αναλαμβάνει να διαχειριστεί τα οικονομικά πληρεξούσια. Η Κυβέρνηση του Λογοθετόπουλου αντιμετωπίστηκε ως προσωρινή, μέχρι να βρεθεί μια προσωπικότητα πιο αποτελεσματική⁹². Οι Αρχές Κατοχής ζητούσαν από τον Λογοθετόπουλο να δώσει λύση στο οικονομικό πρόβλημα, αλλά ο ίδιος δεν την έδινε λόγω των υπέρογκων

⁸⁹ Μ. Τ. Ηλιαδάκης, *ό. π.*, σ. 47. Ο Τσολάκογλου υποστήριζε, ότι του προτάθηκε η αρχηγία, ενώ τα γερμανικά αρχεία των διαγεύδων, αφού ο ίδιος προσφέρθηκε.

⁹⁰ Δ. Κούκουνας, *οι Έλληνες Πολιτικοί- Ιστορικό Βιογραφικό Λεξικό*, (1926-1949), σ. 159.

⁹¹ Μ. Τ. Ηλιαδάκης, *ό. π.*, σ. 49.

⁹² Κ. Λογοθετόπουλος, *Ιδού η αλήθεια*, Αθήνα 1948, σ. 168. Στα τέλη του 1942 ο Κων. Λογοθετόπουλος διορίστηκε πρωθυπουργός από τους Γερμανούς. Η θητεία του διήρκτησε τέσσερις μήνες, αφού τον Απρίλιο του 1943, οι Γερμανοί τον αντικατέστησαν με τον Ιωάννη Ράλλη. Στα απομνημονεύματά του ο Λογοθετόπουλος αξιοποιεί την απόλυση του, για να σώσει την υστεροφημία του, αφού ο πραγματικός λόγος ήταν οι διαρκείς αντιρρήσεις που έφερνε στους κατακτητές.

δαπανών κατοχής και αυτό προκαλούσε την δυσαρέσκεια στις Αρχές Κατοχής⁹³. Η παραίτηση λοιπόν του Κων. Λογοθετόπουλου, συνέβη επειδή οι Κατοχικές Δυνάμεις έκριναν καλύτερο να αναλάβει κάποιο άλλο πολιτικό πρόσωπο με περισσότερες πολιτικές δεξιότητες.

Η Κυβέρνηση του Ιωάννη Ράλλη σημαίνει και το τέλος της Κατοχής. Μέχρι να αναλάβει την πρωθυπουργία ο Ιωάννης Ράλλης, η αντίσταση είναι δημοκρατική και αντιμοναρχική. Από την άνοιξη του 1943 οι βασιλικοί δημιουργούν οργανώσεις, με στόχο την επάνοδο του βασιλιά. Η προσπάθεια βέβαια, αποτυγχάνει και η γερμανική στρατιωτική ηγεσία δεν έχει την δυνατότητα να εξουδετερώσει το ελληνικό αντάρτικο⁹⁴.

Από τις αρχές του 1943 η αγγλική πολιτική απέναντι στην εθνική αντίσταση συμπίπτει με εκείνη των Γερμανών. Δηλαδή, οι Γερμανοί ενδιαφέρονται να κάμψουν την αντίσταση, ενώ οι Άγγλοι ενδιαφέρονται να διασπάσουν την αντίσταση, ώστε να ελέγχεται ο ελληνικός χώρος. Έτσι, από το 1943 οι Δυνάμεις Κατοχής προωθούν την εθνική διαίρεση⁹⁵ και θα αντικαταστήσει τον ιταλόφιλο Γκοτζαμάνη με τον χιτλερόφιλο Έκτορα Τσιρονίκο.

Ο Ιωάννης Ράλλης ήταν δηλωμένος βασιλικός και παλαιός επαγγελματίας πολιτικός με προσβάσεις σε δημοκρατικές προσωπικότητες⁹⁶. Για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις ελληνικές αντάρτικες δυνάμεις, θα ιδρύσει τα τάγματα ασφαλείας⁹⁷. Με τα τάγματα ασφαλείας ο Ιωάννης Ράλλης στόχευε την πλήξη της εθνικής αντίστασης, κάτι το οποίο εξυπηρετούσε τις Αρχές Κατοχής, αλλά και τον έλεγχο των φιλοβασιλικών και συμμαχικών, για να εξυπηρετήσει τους συμμάχους⁹⁸. Αυτό θα το

⁹³Μ. Τ. Ηλιαδάκης, *ό. π.*, σ. 50. Ο Γερμανός διευθυντής της αστυνομίας σε μια έκθεση του στο αρχηγείο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, αναφέρει χαρακτηριστικά για τον Λογοθετόπουλο, ότι στερείται πολιτικών ικανοτήτων, οι ενέργειές του είναι άστοχες και έτσι, κρίνεται ακατάλληλος για το αξίωμα που κατέχει. Μια άλλη έκθεση Γερμανών επιτελών αναφέρουν τον Λογοθετόπουλο ως προσωπικότητα αδρανής και αδύναμη.

⁹⁴Μ. Τ. Ηλιαδάκης, *ό. π.*, σ. 51. Το καλοκαίρι του 1943, ο Άλτενμπουργκ είχε ζητήσει από τους Άγγλους μέσω της Κυβέρνησης Ράλλη, να μην ενισχύουν την αντίσταση.

⁹⁵Μ. Τ. Ηλιαδάκης, *ό. π.*, σ.52. Στα πλαίσια αυτά, αναζητούν κυβέρνηση πολιτικών παραγόντων εναντίον της κομμουνιστικής προπαγάνδας, για να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την αντίσταση και θα προβάλλονται λιγότερες αντιρρήσεις στις αυξανόμενες δαπάνες κατοχής, λόγω της μεταφοράς στην Ελλάδα πέντε νέων γερμανικών μεραρχιών.

⁹⁶ Δ. Κούκουνας, *οι Έλληνες Πολιτικοί- Ιστορικό Βιογραφικό Λεξικό*, (1926-1949), σ. 89.

⁹⁷ Μ. Τ. Ηλιαδάκης, *ό. π.*, σ. 53. Οι Γερμανοί θα εξοπλίσουν τα τάγματα ασφαλείας και θα τεθούν κάτω από την προστασία του στρατηγού Στρόπ.

⁹⁸Α. Μαρकुδημήτρης, *Οι Υπουργοί των Εξωτερικών της Ελλάδος 1829-2000*, , Νοέμβριος 2000, σ. 86. Τα Τάγματα Ασφαλείας λειτουργούσαν υπό τις διαταγές των κατακτητών, όπως και όλες οι υπηρεσίες του κρατικού μηχανισμού της χώρας. συμμετείχαν σε πάμπολλες εγκληματικές ενέργειες και έγιναν ιδιαίτερα μισητά από τον ελληνικό λαό. Τα μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας έφεραν στολή ευζώνου και για αυτό έμειναν γνωστοί στην ιστορία ως Γερμανοτσολιάδες, Ράλληδες ή Γερμανικοί.

πραγματοποιήσει με την συσπείρωση βασιλικών, συντηρητικών και ορισμένων δημοκρατικών.

Επικεφαλής της γερμανικής προπαγάνδας στην Ελλάδα υπήρξε ο ταγματάρχης Χάμμερ, ο οποίος χαρακτηριστικά αναφέρει ότι, η «προπαγάνδα μας είναι σε σωστό δρόμο». Παρ' όλα αυτά, η Κυβέρνηση του Ιωάννη Ράλλη είχε επιτύχει εκεί που οι προκάτοχοι του είχαν αποτύχει παταγωδώς. Ωστόσο, από το τέλος του 1943 οι Γερμανικές Δυνάμεις Κατοχής αναζητούσαν τον διάδοχό του. Οι Γερμανοί προωθούσαν τον δημοσιογράφο Γούλα από την Θεσσαλονίκη και ο Νοϊμπάχερ τον Τσιρονίκο. Τελικά, λόγω έλλειψης ικανού διαδόχου κράτησαν τον Ράλλη.

4.3. Τα έξοδα Κατοχής

Η εισβολή των Γερμανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα δημιούργησε μεγάλο οικονομικό πρόβλημα στην χώρα. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η έκταση των εξόδων κατοχής και πως αυτό επέδρασε στην διαμόρφωση της ελληνικής οικονομίας κατά τα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης. Παράλληλα, με την εισβολή των Γερμανών στην Ελλάδα εισέβαλλε και ο γειτονικός λαός της χώρας μας, η Βουλγαρία⁹⁹, με αποτέλεσμα οι δύο χώρες της Γερμανίας και της Βουλγαρίας να συμμαχήσουν. Έτσι λοιπόν, μπορούμε να τονίσουμε, πως η Ελλάδα πέρασε μια περίοδο τριπλής Κατοχής κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο¹⁰⁰.

Σύμφωνα με την Σύμβαση της Χάγης του έτους 1907, αναγράφονται οι σχετικές διατάξεις των άρθρων 48 έως και 53¹⁰¹, οι οποίες αναφέρονται στις δαπάνες κατοχής. Από το παρελθόν ωστόσο, υπήρχαν μέτρα δανειακής πολιτικής με την μορφή

⁹⁹ Β. Π. Δερτιλής, *ό. π.*, σ. 4. Όπως είναι γνωστό οι Βούλγαροι εισέβαλλαν στον ελληνικό χώρο τον Απρίλιο του 1941 μεταξύ των περιοχών του Στρυμόνα και Έβρου. Στην περιοχή αυτή, οι Βούλγαροι παρέμειναν έως και τον Οκτώβριο του 1944. Πολλά δεινά προκλήθηκαν στο οικονομικό κομμάτι της χώρας από την ίδια την πολιτική των Βουλγάρων.

¹⁰⁰ Θ. Α. Αγγελόπουλος, *Το οικονομικό πρόβλημα της Ελλάδος θέση και αντιμετώπιση*, Αθήνα 1945, σ. 34. Οι τρεις κατοχικές Κυβερνήσεις χρησιμοποιούν την πρώτη περίοδο τα δικά τους νομίσματα, τα οποία κυκλοφορούσαν σαν υποχρεωτικά παράλληλα με την δραχμή. Πρόκειται για τα «μάρκα κατοχής», τις «μεσογειακές δραχμές», τις «λιρέτες» και τα «λέβα».

¹⁰¹ Β. Π. Δερτιλής, *ό. π.*, σ. 12. Κατά άρθρο 48 προβλεπόταν, ότι εάν ο κατεχών εισπράττει φόρους από την κατεχόμενη χώρα, θα έχει την υποχρέωση να αναλάβει τις δαπάνες του κατεχόμενου εδάφους, όπως ορίζει η νόμιμη Κυβέρνηση. Κατά το άρθρο 49, προβλεπόταν, ότι ο κατεχών σύμφωνα με το άρθρο 48, δεν θα μπορούσε να επιβάλλει άλλες χρηματικές εισφορές, παρά μόνο για τις ανάγκες του στρατού και της διοικήσεως της εκάστοτε Κυβέρνησης. Κατά το άρθρο 50 οριζόταν, ότι μπορούσαν να επιβληθούν χρηματικές εισφορές ως πρόστιμο. Κατά το άρθρο 51 προβλεπόταν, ότι καμία εισφορά δεν θα μπορούσε να εισπραχθεί, χωρίς έγγραφο διαταγής υπό την ευθύνη του Αρχιστράτηγου. Κατά το άρθρο 52, οριζόταν, ότι οι εισφορές σε είδος ή οι υπηρεσίες των Δήμων ή των κατοίκων θα γίνονταν μόνο υπέρ των αναγκών του στρατού, οι οποίες θα ήταν ανάλογες με τους πόρους της χώρας.

υπέρογκων προκαταβολών από την μεριά της Εκδοτικής Τράπεζας της κατεχόμενης χώρας. Όμως, ο άνευ προηγουμένου πληθωρισμός, επέφερε την πλήρη εκμηδένιση της δραχμής και για αυτό τον λόγο, ανέτρεψε τις βάσεις του προϋπολογισμού του κράτους και υπέσκαψε την ισορροπία της ελληνικής οικονομίας.

Από όσα λοιπόν αναφέρθηκαν παραπάνω, οι Γερμανικές Αρχές Κατοχής αξίωσαν την εφαρμογή μέτρων, όπου μια από αυτές ήταν και η έκδοση ογκώδους πληθωρικού χαρτονομίσματος, τα οποία αποτέλεσαν την πλήρη παρέκκλιση των διατάξεων της Χάγης. Και πράγματι, η Σύμβαση της Χάγης δέσμευσε τα εμπόλεμα κράτη κατά το εθιμικό δίκαιο. Έτσι, οι Αρχές Κατοχής είχαν την ευχέρεια εξαιτίας των πληθωρικών δραχμών από τις προκαταβολές της Τράπεζας της Ελλάδος¹⁰² να προμηθεύονται αδέσμευτα τις προμήθειες του ελληνικού λαού, έχοντας ως αποτέλεσμα την λιμοκτονία αυτού.

Σημαντική είναι εξίσου και η αναφορά στις εταιρείες που ιδρύθηκαν κατά την περίοδο της Κατοχής. Η Γερμανική Εταιρεία Degriges και η Ιταλική Sacig συστήθηκαν τον Νοέμβριο του 1942¹⁰³. Οι Εταιρείες αυτές, δημιουργήθηκαν για να αναπροσαρμόσουν το επίπεδο των τιμών στο εξαγωγικό εμπόριο από την Γερμανία στην Ελλάδα, για να ασφαλίσουν την διοχέτευση των εμπορευμάτων και τον εφοδιασμό των Ελλήνων παραγωγών με είδη και για να αντιμετωπίσουν τα έξοδα της Γερμανικής Κατοχής.

Η εταιρεία Degriges είχε την έδρα της στο Βερολίνο και η κύρια δράση της ήταν στην Αθήνα σε υποκατάστημα που είχε κατασκευαστεί. Με Συμφωνία που διαπράχθηκε στις 17 Νοεμβρίου του 1942, οριζόταν ότι 3/7 των προσαυξήσεων των τιμών σε είδη, τα οποία θα εισάγονταν στην Ελλάδα από την Γερμανία, θα διατίθονταν για τις δαπάνες των Γερμανικών στρατευμάτων και το υπόλοιπο ποσοστό 4/7 θα διατίθονταν για την μείωση της αξίας των ειδών, τα οποία θα εισάγονταν από την Ελλάδα στην Γερμανία.

Αντίθετα, δεν συνάφθηκε σχετική συμφωνία με την σύσταση της Ιταλικής Εμπορικής Εταιρείας. Αυτό συνέβη, επειδή ο ειδικός εντεταλμένος της Ιταλίας δεν

¹⁰² Θ. Α. Αγγελόπουλος, *ό. π.*, σ. 31. Πήγαιναν στην Τράπεζα της Ελλάδας και τύπωναν όσα χαρτονομίσματα ήθελαν και με τα χρήματα αυτά αγόραζαν ό,τι ήθελαν και μερικές φορές πρόσφεραν και ανώτερες τιμές σε δραχμές από τις τιμές της αγοράς. Έτσι, ο πωλητής έμενε ευχαριστημένος και θεωρούσε, πως τα χρήματα που έπαιρνε, είχαν πολύ μικρότερη αξία.

¹⁰³ Β. Πολυμέρης, *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή 1941*, Αθήνα 2010, σ. 99. Η Γερμανική εταιρεία εξαγωγικού εμπορίου Degriges και η Ιταλική Sacig απομυζούσαν την ελληνική παραγωγή με αντάλλαγμα την παροχή φτηνών και άχρηστων προϊόντων στην Ελλάδα σε τιμές που καθορίζονταν από τους κατακτητές εις βάρος των ελληνικών προϊόντων.

θέλησε να λάβει οποιαδήποτε ρητή δέσμευση για τον τρόπο είσπραξης της Εταιρείας Sacig¹⁰⁴. Η τιμολογιακή αξία των εμπορευμάτων, τα οποία εισήχθησαν από την Γερμανία, από την περίοδο της σύστασης της Εταιρείας μέχρι και το τέλος του 1944, ήταν 139.731.544 Reichsmark. Για την κάλυψη των εξόδων κατοχής διατέθηκε το ποσό των 12 τρισεκατομμυρίων δραχμών, χωρίς να ληφθεί η πλήρη διάθεση του ποσού των 21 τρισεκατομμυρίων δραχμών.

Οι συναλλαγές που πραγματοποιούνταν μεταξύ Ελλάδας και των δύο χωρών, δηλαδή Γερμανίας και Ιταλίας, συνεχίζονταν μέσω των λογαριασμών κλήρινγκ. Σύμφωνα με αυτό, μεγάλη αναλογία εμπορευμάτων, τα οποία αγοράζονταν από την Ελλάδα με μάρκα κατοχής ή δραχμές, εξάγονταν στην Γερμανία, χωρίς η αξία τους να περιλαμβάνεται στους λογαριασμούς κλήρινγκ¹⁰⁵.

Κατά την Διακοίνωση της 17 Νοεμβρίου του 1942, οριζόταν ότι το υφιστάμενο υπόλοιπο σε λογαριασμούς κλήρινγκ μέχρι της 5 Νοεμβρίου του 1942, μεταφέρθηκε σε ειδικό λογαριασμό και θα διακανονιζόταν μετά το πέρας του πολέμου. Ενώ, το ποσοστό των 3/7 της τιμολογιακής αξίας, μετά της 5 Νοεμβρίου 1942, θα εμφανιζόταν σε νέο λογαριασμό κλήρινγκ και θα διατίθεντο για την κάλυψη των εξόδων κατοχής¹⁰⁶.

Όπως είναι λοιπόν προφανές, η Ελλάδα ήταν αδικημένη στην λειτουργία του λογαριασμού κλήρινγκ, διότι η Γερμανία κατά την Διακοίνωση της 17 Νοεμβρίου 1942, είχε αναλάβει την υποχρέωση να καταβάλλει μηνιαίως ένα ποσοστό των 3/7 της αξίας των εξαγωγών προς την Ελλάδα, το οποίο οριζόταν το ανώτατο όριο ένα ποσό των 3.000.000 μηνιαίως για την κάλυψη δαπανών κατοχής. Ωστόσο, η ζημιά για την Ελλάδα ήταν σαφώς μεγαλύτερη. Αλλά και η ίδια η Ιταλία δεν ανταποκρίθηκε στις υποχρεώσεις της Διακοίνωσης αυτής, αφού δεν αποδέχτηκε να καταβάλλει κανένα

¹⁰⁴ Β. Π. Δερτιλής, *ό. π.*, σ. 17. Υπολογίζεται, ότι οι Ιταλικές Αρχές Κατοχής παρέδωσαν εμπορεύματα, όπως υφάσματα και νήματα σε βιοτεχνίες αξίας 24 δισεκ. Δραχμών.

¹⁰⁵ Β. Π. Δερτιλής, *ό. π.*, σ. 17. Τα εισαγόμενα εμπορεύματα από την Γερμανία, κατά μεγάλη αναλογία χρησιμοποιούνταν για τις ανάγκες των στρατευμάτων κατοχής. Ακόμα, πρέπει να διευκρινιστεί, ότι η τιμή των εξαγόμενων προϊόντων στην Γερμανία, ορίζονταν σε τιμές δραχμής με προπολεμική αξία ή λίγο σε πιο αυξημένη τιμή, ενώ από την Γερμανία τα εισαγόμενα προϊόντα υπολογίζονταν σε τιμές κατά πολύ αυξημένες σε σύγκριση με τις προπολεμικές τιμές.

¹⁰⁶ Β. Π. Δερτιλής, *ό. π.*, σ. 17. Πρέπει να προστεθεί, ότι τα εισαγόμενα προϊόντα στο νέο λογαριασμό κλήρινγκ από την Γερμανία συνίσταντο σε μεγάλη αναλογία σε μηχανήματα, γαιάνθρακα και ορυκτέλαια, δηλαδή σε είδη, τα οποία αντιπροσώπευαν την αξία των 143.000.000 Reichsmark και προορίζονταν για την εξυπηρέτηση των αναγκών του Γερμανικού στρατού.

ποσοστό της αξίας των εμπορευμάτων, τα οποία εισάγονταν από την Ιταλία για την κάλυψη των αναγκών των Αρχών Κατοχής¹⁰⁷.

¹⁰⁷ Μ. Γλέζος, *Η Μαύρη Βίβλος της Κατοχής*, Εκδόσεις Διογένης, Αθήνα 2006, σ. 54.

Ε' Κεφάλαιο

Το σύστημα της οικονομικής πολιτικής στην κατεχόμενη Ελλάδα

5.1. Πρωτογενής τομέας

Στον τομέα της γεωργικής οικονομίας οι συνέπειες του πολέμου ήταν εντελώς καταστρεπτικές. Σε πρώτη φάση θα πρέπει να αναφερθεί, ότι ορισμένα τμήματα της Ελλάδας, όπως η Ανατολική Μακεδονία, η Δυτική Θράκη και τα Ιόνια Νησιά αποσπάστηκαν από την ελληνική οικονομία και περιήλθαν τα δύο πρώτα στους Βουλγάρους και τα Ιόνια Νησιά στους Ιταλούς.

Αυτή η αποκοπή εδαφών αποτέλεσε ζωτική σημασία για την χώρα μας, γιατί αποστέρησε την κατανάλωση βασικών προϊόντων, δηλαδή τα είδη διατροφής και οι πηγές εισοδήματος που προορίζονταν για την συντήρηση του πληθυσμού, στον οποίο προστέθηκε σημαντικός αριθμός προσφύγων, ο οποίος κατέφυγε στην Ανατολική Μακεδονία και την Δυτική Θράκη¹⁰⁸.

Όλα τα παραπάνω είχαν ως συνέπεια την μείωση της παραγωγής σε ποσοστό 60%. Ειδικότερα, υπολογίζεται, ότι η παραγωγή σίτου, εκτός από την Ανατολική Μακεδονία και την Δυτική Θράκη περιορίστηκε κατά την περίοδο της Κατοχής σε 390.000 τόνους. Επιπλέον, η παραγωγή σε καπνά περιορίστηκε σε 3.900 τόνους το έτος 1942 και περίπου 900 τόνους κατά τα έτη 1943-1944 και αυτό γιατί, είτε οι εδαφικές εκτάσεις εγκαταλείφθηκαν, είτε χρησιμοποιήθηκαν για να φυτευτούν άλλα γεωργικά προϊόντα¹⁰⁹.

Η παραγωγή σε σταφίδα περιορίστηκε σε 98.000 τόνους το έτος 1941, το 1942 σε 69.000, το 1943 σε 62.000 και το 1944 σε 59.000 τόνους. Η μείωση αυτή οφείλεται σε καταστροφή μεγάλου μέρους των αμπελιών. Ακόμα, η παραγωγή σε λάδι μειώθηκε κατά το έτος 1941 σε 89.000 τόνους και κατά τα έτη 1942-1943 σε 83.000 τόνους. Και

¹⁰⁸ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 47. Εκτός λοιπόν, από την απόσπαση εδαφών υπήρχαν και άλλοι λόγοι για τους οποίους μειώθηκε η αγροτική παραγωγή. Πιο αναλυτικά, ένας από τους σημαντικούς λόγους ήταν η διαρπαγή των προϊόντων παραγωγής από τα στρατεύματα της κατοχής, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο, δηλαδή για δέσμευση ή συγκέντρωση των αγαθών. Επίσης, σημαντική αιτία αποτέλεσε η δίωξη του αγροτικού πληθυσμού από την ύπαιθρο προς τις πόλεις. Η καταστροφή ή η αφαίρεση γεωργικών μηχανημάτων από τους εισβολείς και η έλλειψη διακοπής ή μη εισαγωγής γεωργικών λιπασμάτων ή φαρμάκων. Τέλος, η διακοπή της επικοινωνίας μεταξύ διαφόρων μερών της Ελλάδος, ήταν και αυτό μια αιτία για την μείωση της αγροτικής παραγωγής.

¹⁰⁹ Α. Α. Ανεστόπουλος, *ό. π.*, σ. 43.

τέλος η παραγωγή σε βαμβάκι μειώθηκε κατά το έτος 1941 σε 19.500 τόνους και κατά τα έτη 1942-1943 σε 5.000 τόνους ετησίως¹¹⁰.

Από την άλλη πλευρά, η περίοδος της κατοχής έφερε σημαντικές καταστροφές και στον δασικό πλούτο της Ελλάδας. Οι συνεχείς ληστρικές εκμεταλλεύσεις των δασών από τους επιδρομείς, είχαν ως αποτέλεσμα την καταστροφή μεγάλων δασικών εκτάσεων. Η αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου Γεωργίας κατέγραψε 479.493 εκτάρια δασών, τα οποία υλοτομήθηκαν και ο όγκος τους υπολογίζεται σε 22 εκατομμύρια κυβικά μέτρα ξυλείας¹¹¹.

Αλλά και στην κτηνοτροφία δεν ήταν μικρή η καταστροφή. Κατά τους υπολογισμούς οι ζημιές φθάνουν το 50%¹¹². Οι αιτίες προκύπτουν στην διαρπαγή των στρατευμάτων κατοχής, στην έλλειψη συντήρησης της κτηνοτροφίας, εξαιτίας των πολεμικών συνθηκών, στην σφαγή μεγάλου μέρους από τα υπάρχοντα ζώα και στην διακοπή εισαγωγής προϊόντων από το εξωτερικό και στο σταμάτημα της αναπαραγωγής.

Στον κλάδο της αλιείας βρίσκονταν σε καθυστέρηση. Σύμφωνα με την γεωγραφική θέση της Ελλάδος και τον θαλάσσιο χαρακτήρα της, η ιχθυοπαραγωγή ήταν μηδαμινή. Η ιχθυοπαραγωγή στην Ελλάδα, ήδη από την προπολεμική περίοδο, ανερχόταν σε μικρά ποσά, δηλαδή από 23.000 έως 25.000 τόνους ετησίως, τα οποία κάλυπταν πολύ μικρά ποσά σε ανάγκες του πληθυσμού.

Η διεξαγωγή της αλιείας γινόταν με σκάφη μέσης κατηγορίας, δηλαδή μηχανότρατες και «γρί-γρί»¹¹³ με αριθμό που δεν ξεπερνούσε τα 500 αλιευτικά μηχανοκίνητα. Επιπλέον, χρησιμοποιούσαν και μικρά σκάφη κωπήλατα και ιστιοφόρα, τα οποία ανέρχονταν περίπου στα 2.500. Ο αριθμός των απασχολούμενων στον κλάδο αυτό, ανερχόταν περίπου σε 20.000 εργαζόμενους.

¹¹⁰ I. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 48. Αυτή λοιπόν, ήταν η μείωση της γεωργικής οικονομίας κατά τα χρόνια της κατοχής, ως συνέπεια του τετραετούς πολέμου. Δεδομένου, ότι η Ελλάδα δεν ήταν χώρα αυτάρκης πριν από τον πόλεμο και τα είδη πρώτης ανάγκης προέρχονταν από εισαγωγές του εξωτερικού. Συνεπώς, είναι εύκολο να αντιληφθεί κανείς, ότι το βιοτικό επίπεδο εκείνης της περιόδου βρισκόταν σε άθλια κατάσταση, με αποτέλεσμα να υπάρχει παντελώς έλλειψη ειδών, που θα αποσκοπούσαν σε συντήρηση του πληθυσμού και των στρατευμάτων.

¹¹¹ I. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 49. Από τα 22 κυβικά μέτρα υπολογίζεται, ότι τα 2 εκατομμύρια κυβικά μέτρα ξυλείας χρησιμοποιήθηκαν για οικοδόμηση, ενώ τα υπόλοιπα 20 εκατομμύρια για καύση. Και τα 22 εκατομμύρια κυβικά μέτρα ξύλου χρησιμοποιήθηκαν για τις ανάγκες των στρατευμάτων της κατοχής. Υπολογίζεται, ότι κατά την περίοδο της κατοχής, επιτάχθηκαν 15 εργοστάσια βιομηχανοποιήσεως ρητίνης, τα οποία ετησίως βιομηχανοποιούσαν 25.000 τόνους ρητίνης.

¹¹² I. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 49.

¹¹³ I. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 50. Η αλιεία σε μεγάλο μέρος των Ελληνικών ακτών αποκλείστηκε για στρατιωτικούς λόγους. Απαγορεύτηκε η νυχτερινή αλιεία και τα περισσότερα αλιευτικά σκάφη καταστράφηκαν λόγω της επιτάξεως.

Ωστόσο, η κατάσταση χειροτέρευε κατά την πολεμική περίοδο της Κατοχής. Μεγάλες αλιευτικές εκτάσεις στις Ελληνικές ακτές αποκλείστηκαν για στρατιωτικούς λόγους. Η νυχτερινή αλιεία απαγορεύτηκε. Η μηχανοκίνητη αλιεία περιορίστηκε πάρα πολύ. Μόνο σε παράκτιες περιοχές επιτρεπόταν, αλλά η αλιευτική σοδειά δεν επαρκούσε για τις ανάγκες του πληθυσμού, λόγω της μικρής απόδοσης.

5.2. Δευτερογενής τομέας

Τα τελευταία χρόνια, πριν από τον πόλεμο, η βιομηχανία ήταν ένας από τους σημαντικούς κλάδους της οικονομίας. Η εγχώρια βιομηχανία κάλυπτε το μεγαλύτερο μέρος των αναγκών του πληθυσμού. Το έτος 1939, η αξία της βιομηχανικής παραγωγής υπολογιζόταν σε 14.112,7 εκατομμύρια δραχμές.

Σύμφωνα με την απογραφή το έτος 1940, σε πολλές πόλεις της Ελλάδος ήταν εγκατεστημένα 33.423 βιομηχανικά καταστήματα και απασχολούσαν προσωπικό 214.295 ατόμων. Συνολικά διέθετε μηχανές με κινητήριο δύναμη 351.644 ίππους, από τους οποίους κάποιοι ήταν ηλεκτροκίνητοι, κάποιοι πετρελαιοκίνητοι και κάποιοι ατμοκίνητοι¹¹⁴.

Ωστόσο, η περίοδος της Κατοχής ανέστειλε την βιομηχανική ανάπτυξη και πρόοδο στην χώρα μας. Οι κατοχικές δυνάμεις επέταξαν εργοστάσια, όπως πρώτων υλών και καυσίμων. Ο ανεφοδιασμός σε πρώτες ύλες και καύσιμα των βιομηχανιών από το εξωτερικό είχε πλέον καταστεί αδύνατον. Αλλά και η εισαγωγή πρώτων υλών από την εσωτερική αγορά είχε γίνει εξαιρετικά δύσκολος, λόγω της μείωσης της παραγωγής, αλλά και των συνεχών δεσμεύσεων των αρχών κατοχής¹¹⁵.

Σημαντικές ήταν και οι καταστροφές στον τομέα της μεταλλείας, με αποτέλεσμα να ελαττωθεί η παραγωγή τους. Οι εγκαταστάσεις καταστράφηκαν από τις κατοχικές δυνάμεις ή από τους αντάρτες, για να μην γίνει παραγωγή και χρήση των μεταλλείων κατά την πολεμική προσπάθεια των Δυνάμεων Κατοχής. Η εξόρυξη των μεταλλευμάτων έπεσε από 6% σε 2% κατά την προπολεμική περίοδο¹¹⁶, και στο τέλος εκμηδενίστηκε.

¹¹⁴Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 51.

¹¹⁵Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 52. Οι βιομηχανίες που χρησιμοποιούσαν ηλεκτρικό ρεύμα ήταν εκείνες μόνο που επιβλέπονταν από τις κατοχικές Δυνάμεις. Επομένως, κατά τα χρόνια 1941-1944 η βιομηχανική παραγωγή της Ελλάδας μειώθηκε σε σημαντικό βαθμό σε σχέση με την βιομηχανική παραγωγή το έτος 1939 και γενικότερα την προπολεμική περίοδο

¹¹⁶Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 52.

Κατά την περίοδο της Κατοχής, σοβαρό πρόβλημα αντιμετώπισε και το εισαγωγικό εμπόριο. Δηλαδή, το εισαγωγικό εμπόριο περιορίστηκε και τα εμπορεύματα είχαν δευτερεύουσας σημασίας. Η προέλευση των εμπορευμάτων αυτών γινόταν, είτε από χώρες των επιδρομέων, είτε από ξένες εμπορικές οργανώσεις, οι λεγόμενες *Degriges* και *Sacig*¹¹⁷, οι οποίες ιδρύθηκαν από τις Γερμανικές και τις Ιταλικές Δυνάμεις αντίστοιχα.

Ήταν φανερό, ότι η δράση της Εταιρείας *Degriges* έγινε επιβλαβής για την δημόσια και την ιδιωτική οικονομία, γιατί παρέμβαινε στα κυριαρχικά δικαιώματα του κράτους, με το να μην ρυθμίζει το ίδιο το κράτος τον τρόπο εισαγωγής και εξαγωγής των εμπορευμάτων και συνάμα να εισπράττει και τα εισαγωγικά τέλη από αυτά. Το ίδιο ίσχυε και για την Ιταλική Εταιρεία *Sacig*, όπου μετά τον Σεπτέμβριο του 1943 η *Degriges* ανέλαβε τις αρμοδιότητες της *Sacig*.

Αντίθετα, το εξαγωγικό εμπόριο σημείωνε σημαντική πρόοδο. Σύμφωνα με αυτό, οι επιδρομείς πουλούσαν προϊόντα, τα οποία είχαν ζωτική σημασία, με σκοπό την ικανοποίηση των αναγκών, αδιαφορώντας παντελώς για την ελληνική οικονομία και τον Ελληνικό πληθυσμό.

Όσον αναφορά τον τρόπο πληρωμής των εισαγόμενων και των εξαγόμενων προϊόντων ήταν αδύνατη η απόκτηση και η διάθεση ελεύθερου συναλλάγματος, με εξαίρεση τις εισαγωγές του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού, οι οποίες διακανονίζονταν με το υπάρχον απόθεμα σε συνάλλαγμα. Έτσι, το μεγαλύτερο μέρος των συναλλαγών είχαν κανονιστεί με την μέθοδο κλήρινγκ¹¹⁸.

Ωστόσο, είχαν εκλείψει ορισμένες προϋποθέσεις, που έπρεπε να εφαρμοστούν κατά την περίοδο, που έγινε η σύναψη της συμφωνίας, παρότι οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των δύο χωρών ήταν επηρεασμένες από τις πολεμικές ανάγκες. Αλλά και όσες προϋποθέσεις αφορούσαν τις πληρωμές δεν εφαρμόστηκαν, όπως όριζε η σχετική συμφωνία, διότι μεγάλες ποσότητες εμπορευμάτων εισέρχονταν στο εσωτερικό της

¹¹⁷Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 53. Πιο αναλυτικά, η Ελληνογερμανική Εταιρεία *Degriges* ιδρύθηκε με απώτερο σκοπό να καρπωθεί την διαφορά στις τιμές, εξαιτίας του περιορισμού των εξαγόμενων προϊόντων από την Γερμανία και εξαιτίας της διαφοράς αυτής να καλυφθούν οι δαπάνες κατοχής. Έτσι, ορίστηκε από τον εντεταλμένο του Ράιχ Νόυμπαχερ, ότι η εταιρεία αυτή θα έχει το δικαίωμα να καθορίζει τις εισπράξεις του υπερτιμήματος των εισερχόμενων εμπορευμάτων από την Γερμανία. Με το δικαίωμα αυτό, η *Degriges* θα μπορούσε να επιβάλλει εισφορές στα εισαγόμενα εμπορεύματα, με εξίσωση την διαφορά μεταξύ του επίσημου μάρκου και της πραγματικής αξίας της τιμής. Συνεπώς, η εταιρεία αυτή είχε οικειοποιηθεί αρμοδιότητες που, μέχρι τότε, άνηκαν αποκλειστικά στο ελληνικό κράτος.

¹¹⁸Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 54. Και πράγματι πριν την κατάληψη της χώρας από τους επιδρομείς, η Γερμανία διακήρυξε, ότι πρέπει να διατηρηθεί σε ισχύ η Ελληνογερμανική συμφωνία, η οποία σχετιζόταν με τις εμπορικές συμφωνίες και πληρωμές, με ορισμό τιμής του μάρκου σε 60 δραχμές.

χώρας σε ευτελή τιμή και εξάγονταν από την χώρα χωρίς η αξία τους να καταχωρείται σε λογαριασμούς κλήρινγκ. Εξάλλου, αρκετές χώρες όπως το Βέλγιο, η Ολλανδία, η Νορβηγία, η Γαλλία και η Γιουγκοσλαβία είχαν υποταχθεί και αυτές, όπως και η Ελλάδα στο σύστημα του γερμανικού κλήρινγκ¹¹⁹.

Έτσι, όσες συναλλαγές πραγματοποιήθηκαν με τις προαναφερόμενες χώρες, έγιναν είτε σύμφωνα με την μέθοδο του Ελληνογερμανικού κλήρινγκ, είτε μέσω ιδιωτικών ανταλλαγών. Θεωρητικά, οι εμπορικές συναλλαγές με την Ελβετία, την Ισπανία, την Πορτογαλία, την Κροατία και την Τουρκία ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθούν, αλλά καμία συμφωνία δεν είχε καταρτισθεί με τις τρεις πρώτες¹²⁰.

Παρολ' αυτά, οι Γερμανοί δεν τήρησαν τους κανόνες του Ελληνογερμανικού κλήρινγκ και τους παραβίαζαν ασυστόλως, για να καρπωθούν οικονομικά οφέλη σε βάρος της χώρας μας. Στην πραγματικότητα, οι γερμανικές Δυνάμεις αφαίρεσαν από την Ελλάδα εμπορεύματα αξίας 929.000.000 Γερμανικών Μάρκων, ενώ οι σχετικοί λογαριασμοί του Ελληνογερμανικού κλήρινγκ εμφάνιζαν την Ελλάδα ωφελημένη κατά 264.000.000 Γερμανικών Μάρκων¹²¹.

Σκόπιμα λοιπόν, οι Γερμανοί απέκρυψαν σημαντικά ποσά μάρκων μεγάλης αξίας, όπως εξαχθέντα καπνά, εμπορεύματα που είχαν κατασχεθεί και εξαχθέντα εμπορεύματα από τις Γερμανικές Στρατιωτικές Αρχές. Με τον ίδιο τρόπο, δεν υπολόγισαν την αξία των εξαχθέντων εμπορευμάτων προς την Γερμανία, αλλά ανέγραψαν στους υπολογισμούς του Ελληνογερμανικού κλήρινγκ μόνο την προπολεμική αξία εις τριπλούν, με αποτέλεσμα να ελαττωθεί το ποσοστό υπέρ της Ελλάδας κατά 400.000.000 κατοχικών μάρκων¹²².

Μεγάλες καταστροφές παρουσιάστηκαν και στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς, όπως οι ελληνικοί σιδηρόδρομοι¹²³, τα αυτοκίνητα και ο τομέας της εμπορικής

¹¹⁹ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 55. Η Ιταλία από την μεριά της τον Αύγουστο του 1941 επέβαλε και αυτή τις δικές της συμφωνίες, οι οποίες σχετίζονταν με τις εμπορικές συναλλαγές και πληρωμές μεταξύ των δύο χωρών, κατά το παράδειγμα του γερμανικού κλήρινγκ. Εξάλλου, προβλεπόταν, ότι παρόμοιες συμφωνίες θα πραγματοποιούνταν στο μέλλον από την μεριά των Ιταλικών Δυνάμεων με άλλες χώρες, με εξαίρεση αυτές που υποτάχθηκαν στο Ελληνογερμανικό κλήρινγκ. Παρόμοιες συμβάσεις λοιπόν, διεξήχθησαν με την Ρουμανία, την Βουλγαρία, την Αλβανία, την Δανία, την Φιλανδία και την Σουηδία¹¹⁹. Βέβαια, καμία από τις προσυμφωνημένες συνθήκες δεν εφαρμόστηκε, από την στιγμή που οι λογαριασμοί των παραπάνω χωρών με την Ιταλία, δεν ευνόησαν τις ανταλλαγές με την Ελλάδα.

¹²⁰ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 55. Συγκεκριμένα, όσον αναφορά την Κροατία ορισμένες συμφωνίες συνάφθηκαν με την βοήθεια του Ελληνογερμανικού κλήρινγκ, ενώ όσον αναφορά την περίπτωση της Τουρκίας οι συναλλαγές διεκπεραιώνονταν με βάση τις ιδιωτικές ανταλλαγές, γιατί η συμφωνία του Ελληνογερμανικού κλήρινγκ δεν θεωρούταν, ότι ήταν σε εφαρμογή.

¹²¹ Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 55.

¹²² Ι. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 56.

¹²³ Α. Α. Ανεστόπουλος, *ό. π.*, σ. 42.

ναυτιλίας. Δηλαδή, οι ελληνικοί σιδηρόδρομοι μετά την αποχώρηση των επιδρομέων από την Ελλάδα υπέστησαν μεγάλες καταστροφές, ποσό το οποίο ανερχόταν σε 8.072,4 εκατομμύρια δραχμές κατά την προπολεμική περίοδο¹²⁴. Ζημιές σημειώθηκαν και σε λιμενικά έργα της χώρας μας. Όλα τα αξιόλογα λιμάνια της χώρας, είτε καταστράφηκαν ολοκληρωτικά, είτε σημείωσαν σοβαρές ζημιές, με εξαίρεση τα λιμάνια της Πάτρας και της Σύρου. Αναφέρεται, πως το 1938 καταγράφηκαν ζημιές σε λιμενικές εγκαταστάσεις 13.050.000 δολλαρίων¹²⁵.

Ζημιές και καταστροφές επίσης, παρατηρήθηκαν και στο οικοδομικό κεφάλαιο. Συγκεκριμένα, οι πρώτοι βομβαρδισμοί εκ μέρους της Ιταλίας και της Γερμανίας κατεδάφισαν 24.000 οικήματα σε πολλές πόλεις της χώρας μας¹²⁶. Χαρακτηριστική ήταν η καταστροφική επίθεση των Βουλγάρων, οι οποίοι πυρπόλησαν χωριά και πόλεις με το πρόσχημα ότι θα οικοδομούνταν καλύτερα κτίρια και σε κεντρικούς δρόμους. Έτσι, το σύνολο των κατεστραμμένων κτιρίων υπολογίζεται σε 406.000, των οποίων η αξία τους ανέρχεται σε 61.350.000.000 δραχμές κατά την προπολεμική περίοδο¹²⁷.

Τέλος, σημαντικές καταστροφές σημειώθηκαν σε μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους, στα οποία οι Γερμανοί και οι Ιταλοί πήραν αυθαίρετα αρχαιολογικούς θησαυρούς ανυπολόγιστης αξίας. Οι καταστροφές στους χώρους αυτούς είναι τόσο μεγάλες, που αναγράφονται σε τεύχη, τα οποία έχουν εκδοθεί στο Υπουργείο Παιδείας¹²⁸.

5.3. Το εργασιακό καθεστώς

Ένα από τα βασικά προβλήματα, που αντιμετώπιζε η χώρα την περίοδο εκείνη, ήταν η έλλειψη εργατικού δυναμικού και κυρίως ανδρικών χεριών. Στην αρχή οι γερμανικές επιχειρήσεις προτιμούσαν τις γυναίκες ως εργατικό δυναμικό, γιατί ήταν

¹²⁴I. Δ. Μαγκριώτη, *ό. π.*, σ. 57. Χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι, ενώ το ποσοστό των οχημάτων ανέρχονταν σε 7.810, μετά την απελευθέρωση από τις κατοχικές δυνάμεις είχαν απομείνει μόνο 618 σιδηροδρομικά οχήματα. Επιπλέον, τα αυτοκίνητα έπαιξαν και αυτά σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, διότι όπως είναι γνωστό προσφέρουν πολύτιμες υπηρεσίες στην ζωή των ανθρώπων του σήμερα και του τότε, αφού αναπλήρωναν τις ελλείψεις των σιδηροδρομικών δικτύων. Μετά την απελευθέρωση λοιπόν, εντοπίστηκαν στην χώρα μικρός αριθμός αυτοκινήτων, τα οποία ήταν παλαιά και καθόλου χρήσιμα για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες του πληθυσμού. Τέλος, κατά την διάρκεια του πολέμου η εμπορική ναυτιλία υπέστη σημαντικές καταστροφές. Προπολεμικά η εμπορική ναυτιλία απασχολεί 25.000 περίπου εργάτες¹²⁴ και λόγω της ολοκληρωτικής συμμετοχής της κατά την διάρκεια του πολέμου αντιμετώπισε μεγάλες καταστροφές συγκριτικά με άλλες χώρες.

¹²⁵I. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 58.

¹²⁶I. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 59.

¹²⁷I. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 59.

¹²⁸I. Δ. Μαγκριώτης, *ό. π.*, σ. 60.

χαμηλή η αμοιβή συγκριτικά με τους άνδρες. Ωστόσο, τα εργατικά χέρια στις μεγάλες βιομηχανικές επιχειρήσεις, επειδή ήταν λιγοστά κατέφυγαν στην επιλογή ξένων εργατικών χεριών, κάτι το οποίο θα τους κόστιζε πολύ λιγότερο.

Τα πρώτα εργατικά χέρια που κατέφθασαν στην Ελλάδα ήταν ξένοι και συγκεκριμένα από την Πολωνία¹²⁹. Οι ίδιοι ήταν αιχμάλωτοι πολέμου και χρησιμοποιήθηκαν για την γεωργική καλλιέργεια. Γενικότερα, ξένοι εργάτες κατέφθασαν στην χώρα για εργασία, όπως ήταν οι Εβραίοι ως τρόφιμοι σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Ο συνολικός αριθμός εργατών που χρησιμοποιήθηκαν ως εργάτες σε όλη την περίοδο του πολέμου ήταν περίπου 7.000.000 άτομα, άνδρες και γυναίκες αντίστοιχα. Στο σχέδιο αυτό, εξεύρεσης ξένου ανθρώπινου δυναμικού εντάχθηκαν και εργάτες από την κατεχόμενη Ελλάδα.

Την περίοδο εκείνη, σοβαρό πρόβλημα αποτελούσε και το κομμάτι της ανεργίας, το οποίο έρχεται δεύτερο μετά τον επισιτισμό¹³⁰. Αναφορές γίνονται για τον τομέα της βιομηχανίας, μεταφορών καθώς, επίσης και του εμπορίου. Οι Γερμανοί ωστόσο, παρουσίαζαν τους εαυτούς τους ως βοηθούς στο πρόβλημα της ανεργίας, με σκοπό να ελαφρύνουν τον προϋπολογισμό και το κόστος της φροντίδας των ανέργων. Όμως, δεν υπάρχει καμία αξιόπιστη πηγή, η οποία να διευκρινίζει με ακρίβεια το συνολικό ποσοστό της ανεργίας.

Από τις πρώτες εβδομάδες της Κατοχής το πρόβλημα του εργατικού δυναμικού άρχισε να επιδεινώνεται. Κύρια αίτια ήταν οι χαμηλές αμοιβές, οι ελλείψεις τροφίμων και η εξάντληση που έκανε τους Έλληνες εργάτες να εγκαταλείπουν τα εργοστάσια και να πηγαίνουν για ανεύρεση εργασίας σε τομείς εμπορίου και στην καλλιέργεια της γης. Το ζήτημα λοιπόν, είχε να κάνει με παροχές σε είδος ή με αύξηση στις αμοιβές.

¹²⁹ S. Alan Milward, *War, Economy and society 1939-1945*, April 1980, σ. 225.

¹³⁰ Ι. Ε. Τσουδερός, *ό. π.*, σ. 33. Ο λαός της Ελλάδας απέθνησκε κυριολεκτικά στους δρόμους από την πείνα. Κάθε πρωί φορτηγά περιέρχονται στην Αθήνα και στον Πειραιά και μάζευαν τους νεκρούς από τους δρόμους. Ο ενταφιασμός τους γινόταν ομαδικώς και υπολογίζεται, ότι σε τέσσερεις μήνες ο αριθμός των νεκρών στην Αθήνα και στον Πειραιά ανήλθε στους 30.000.

ΣΤ' Κεφάλαιο

Η διαμόρφωση Ελληνικών Εταιρειών παραγωγής πολεμικών αγαθών

6.1. Η εταιρεία Ελληνικού Πυριτιδοποιείου και Καλυκοποιείου

Μια από τις καλύτερες Ελληνικές Εταιρείες που συγκροτήθηκαν στον Ελληνικό χώρο ήταν η Εταιρεία Πυριτιδοποιείου και Καλυκοποιείου του Μποδοσάκη-Αθανασιάδη¹³¹. Επρόκειτο για μια βιομηχανική μονάδα κατασκευής πυρομαχικών, στην πόλη της Αθήνας, όπου βρίσκεται σήμερα το Αιγάλεω. Η συνολική του έκταση ήταν 167 στρέμματα και περιστοιχιζόταν από μάντρα και συρματοπλέγματα, ενώ στο εσωτερικό του υπήρχαν φυλάκια¹³². Σήμερα, ο περισσότερος χώρος έχει μετατραπεί σε άλσος, ενώ κάποιο άλλο κομμάτι σε χώρο εκπαίδευσης και άθλησης.

Η εταιρεία συστάθηκε επίσημα στις 10 Ιουνίου 1874 και χτίστηκε επί της Ιεράς Οδού και σύμφωνα με τις συμβάσεις που υπογράφηκαν μεταξύ των Υπουργείων Εσωτερικών, Οικονομικών και Στρατιωτικών, του Κωνσταντίνου Δούμα, του Κ. Ισομάχου και του αξιωματικού πυροβολικού Κ. Μωραϊτίνη, ως πληρεξούσιοι του Ιωάννη Δούμα¹³³. Έπειτα, τα δικαιώματα του Ι. Δούμα παραχωρήθηκαν στον Μωραϊτίνη και δύο χρόνια αργότερα εισήλθαν στην επιχείρηση οι επιχειρηματίες Θεοφιλιάς, Κορδελλάς και Ρικάκης¹³⁴.

Πρόγονοι της Εταιρείας υπήρξαν δύο επιχειρήσεις, όπου είχαν δημιουργηθεί πρωτύτερα, δηλαδή, το Ελληνικό Πυριτιδοποιείο το 1874 και η επιχείρηση των αδελφών Μελιτσιώτη κατά την επόμενη δεκαετία. Το 1908, οι δύο εταιρείες συνενώθηκαν και δημιούργησαν την Ανώνυμο Εταιρεία Ελληνικού Πυριτιδοποιείου και Καλυκοποιείου. Η συνένωση των δύο Εταιρειών αποτέλεσε βασική πηγή

¹³¹Κ. Ν. Καρκάνης, *ό. π.*, σ. 394. Ο Μποδοσάκης ήταν μια σατανική φυσιογνωμία που κυριάρχησε πάνω από 55 χρόνια, όχι μόνο στον κόσμο των βιομηχάνων, αλλά και στο πολιτικό παρασκήνιο. Χαρακτηριστικά αναφέρεται, ότι μοναδικός σκοπός στην ζωή του ήταν η απόκτηση χρήματος μέσω της στυγνής εκμετάλλευσης και της ληστείας του μόχθου των εργαζομένων. Στην Ελλάδα αναδείχθηκε ως το όνομα, που έπαιζε όχι μόνο με τα δισεκατομμύρια, αλλά και με τις τύχες του απλού λαού.

¹³²Ε. Μπουρνόβα, *Από τις νέες Κυδωνίες στο Δήμο Αιγάλεω- Η συγκρότηση μιας πόλης στον 20^ο αιώνα*, Δεκέμβριος 2002, σ. 162. Σύμφωνα με τα Πρακτικά του Κοινοτικού Συμβουλίου υπήρχαν άλλες έξι βιομηχανίες στα όρια της κοινότητας, κατά το έτος 1937. Χαρακτηριστικά αναφέρονται, η βιομηχανία παραφίνης, κηροπλαστικής και μεταξουργίας του Θεόδωρου Παπαδόπουλου, η κεραμοποιία του Ν. Λεβαντή, η μεταξουργία των αδελφών Χριστόπουλων, η χρωματοουργία των Γ. Μεταξά & Σία, η Ελληνική Εταιρεία Αρώματα Καλλυντικά ΑΡΚΑ και τα είδη χαρτοποιίας Κορωνάιου.

¹³³Ε. Β. Αγαπητού- Φ. Κ. Καράμπελα, *Το Μπαροντάδικο του Αιγάλεω στον χώρο και στον χρόνο*, 2016, σ. 48. Η κρίση της καπιταλιστικής οικονομίας στην Δυτική Ευρώπη μεγαλώνει και το 1874 το ξένο κεφάλαιο ξεκινά την αναζήτηση νέων αγορών, μέσα στις οποίες παρευρέθηκε και η Ελλάδα. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την επιβολή των προστατευτικών δασμών, δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για την δημιουργία βιομηχανικής ανάπτυξης.

¹³⁴Ε. Β. Αγαπητού, *ό. π.*, σ. 48.

παραγωγής πυρομαχικών και προμήθευαν τις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις, σε μια εποχή κατά την οποία οι ανάγκες ήταν τεράστιες, λόγω των συνεχών πολέμων¹³⁵. Το έτος 1925 η Εταιρεία λόγω της ακμής της είχε προχωρήσει σε επενδύσεις. Ωστόσο, συνάντησε μια μεγάλη οικονομική δυσκολία, εξαιτίας της ακύρωσης μιας μεγάλης ποσότητας παραγγελίας πυρομαχικών και συνάμα μιας διεθνούς οικονομικής κρίσης¹³⁶.

Λόγω των παραπάνω προβλημάτων, η Εταιρεία Ελληνικού Πυριτιδοποιείου και Καλυκοποιείου οδηγήθηκε σε μεγάλη χρέη, τα οποία ύστερα τέθηκαν υπό τον έλεγχο της Εθνικής Τραπέζης. Το 1934, η Εθνική Τράπεζα σε μια προσπάθεια βοήθειας της κατάστασης αναθέτει την διεύθυνση της Εταιρείας στον Πρόδρομο Μποδοσάκη-Αθανασιάδη, ο οποίος παλαιότερα τροφοδοτούσε καλές σχέσεις με τον ελληνικό στρατό και με επιφανείς προσωπικότητες που διεύθυναν οικονομικά και πολιτικά θέματα της χώρας. Παράλληλα, την περίοδο εκείνη, δόθηκε στον Μποδοσάκη και η διεύθυνση της Εταιρείας Ελληνικής Εριουργίας, η οποία ήταν εξίσου σημαντική, διότι προμήθευε και αυτή στον Ελληνικό Στρατό¹³⁷.

Τον Ιανουάριο λοιπόν του 1934, ο τότε Διοικητής της Εθνικής Τράπεζας Δροσόπουλος κάλεσε τον Μποδοσάκη και ύστερα από πολύωρες συζητήσεις, του ζήτησε να αναλάβει την διεύθυνση της Εταιρείας ΠΥΡ-ΚΑΛ. Στην συνέχεια, ο Μποδοσάκης άρχισε την αναβίωση της ΠΥΡ-ΚΑΛ. Η πρώτη περίοδος λειτουργίας της Εταιρείας, δηλαδή μέχρι και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, υπήρξε κερδοφόρα, διότι όλες οι Ευρωπαϊκές χώρες είχαν ξεκινήσει πολέμους και η ζήτηση σε πολεμικό υλικό ήταν αυξημένη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Ισπανίας, η οποία είχε εμπλακεί σε εμφύλιο πόλεμο και οι ανάγκες για πολεμικό υλικό ήταν τεράστιες, με αποτέλεσμα να εξάγονται από την Ελλάδα μεγάλες ποσότητες για την κάλυψη των αναγκών της.

Ωστόσο, η στάση των ένοπλων Δυνάμεων και του Στρατού ήταν εχθρική απέναντι στην πολιτική που ασκούσε ο Μποδοσάκης προς την ΠΥΡ-ΚΑΛ. Πιο

¹³⁵Ε. Β. Αγαπητού, *ό. π.*, σ. 63. Οι ανάγκες παραγωγικού υλικού και οι συνθήκες που διαμορφώνονται στην αγορά οδήγησαν στο ενδεχόμενο συνένωσης των δύο αγορών. Στις 15 Σεπτεμβρίου 1908 πραγματοποιείται η συγχώνευση και το όνομα της νέας εταιρείας είναι «ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΥΡΙΤΙΔΟΠΟΙΕΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΛΥΚΟΠΟΙΕΙΟΥ». Στην αρχή τα κεφάλαια της είναι 5.000.000 δρχ. και αργότερα αυξάνονται σε 7.500.000 δρχ. Στην εταιρεία συγχωνεύονται επιπλέον και τα πυριτιδοποιεία του Πειραιά και της Σύρου. Το διοικητικό της συμβούλιο γίνεται 9μελές και πρόεδρος της γίνεται ο Κωνσταντίνος Ματσάς.

¹³⁶Σ. Τσοτσόρος, *ό. π.*, σ. 240.

¹³⁷Σ. Τσοτσόρος, *ό. π.*, σ. 232-3. Οι υπερκορεσμένες δραστηριότητες επιβαρύνονται από την μεγάλη συμμετοχή πεπαλαιωμένου εξοπλισμού, η αντιπαραγωγικότητα του οποίου στις συνθήκες του διαπιστωμένου σκληρού ανταγωνισμού οδηγούσε στην ανάδειξη του ανειδίκευτου και φθηνού εργατικού δυναμικού και στην παραγωγή προϊόντων κακής ποιότητας.

αναλυτικά, οι ελληνικές στρατιωτικές φρουρές αμφισβητούσαν την ποιότητα των προϊόντων της Εταιρείας και πολύ συχνά προμηθεύονταν πυρομαχικά από το εξωτερικό, παρότι η ποιότητα των προϊόντων αυτών ήταν διεθνώς αναγνωρισμένη. Παρόλ' αυτά, ο Μποδοσάκης δεν άφησε την Εταιρεία να υπολειπεται και συνέχισε την παραγωγή με γρήγορους ρυθμούς. Έτσι, δημιούργησε υψηλά αποθέματα πυρομαχικών, τα οποία και αποδείχθηκαν σωτήρια, όταν ξέσπασε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος, αποδεικνύοντας το πόσο σημαντική ήταν η πρωτοβουλία του.

Με την έλευση των Γερμανικών Δυνάμεων στην Ελλάδα το 1941, ο Μποδοσάκης ζήτησε από την τότε Κυβέρνηση να φυγαδεύσει τον εξοπλισμό της ΠΥΡ-ΚΑΛ στην Ανατολή, ώστε να μην πέσει στα χέρια του γερμανικού ζυγού. Βέβαια, η έγκριση δόθηκε, όταν ήταν βέβαια πολύ αργά. Οι Γερμανικές Δυνάμεις της Κατοχής είχαν ήδη εισβάλλει στην Ελλάδα και φτάνοντας στην Αθήνα επίταξαν την Εταιρεία ΠΥΡ-ΚΑΛ, προκειμένου να την χρησιμοποιήσουν για την κάλυψη των δικών τους αναγκών. Ύστερα, ό,τι υπήρχε μέσα στο εργοστάσιο σε υλικοτεχνικά αγαθά τα μετέφεραν στην Γερμανία.

Την περίοδο της κατοχής η ΕΕΠΚ παρήγαγε στο μέγιστο αγαθά και το εργοστάσιο αυτό στεγαζόταν σε τρία συγκροτήματα, στον Υμηττό, στην Ελευσίνα και στην Ιερά Οδό. Ωστόσο, υπήρχαν και μικρότερα τμήματα, όπως στο Λαύριο, στην Κοκκινιά, στην Σύρο και στην Θεσσαλονίκη. Την εποχή εκείνη λοιπόν, αναφέρεται, ότι ο αριθμός των εργαζομένων έφτανε και τους 12.000 περίπου, αριθμός αρκετά αυξημένος από το 1934. Με την είσοδο όμως των Γερμανών, ο αριθμός αυτός ανερχόταν στους 7.000 εργατοϋπαλλήλους. Από την είσοδο των Γερμανών στην Ελλάδα και μετά, ο αριθμός των εργατών ολοένα και μειωνόταν, μέχρι και τον Αύγουστο του 1943. Την περίοδο εκείνη, ξεκινούν συστηματικές απεργίες για αυξήσεις μισθών και ημερομισθίων¹³⁸.

Με την έλευση των Γερμανών, ο Μποδοσάκης εγκατέλειψε την χώρα για την Μέση Ανατολή. Έτσι, υπεύθυνος για την διοίκηση της ΕΕΠΚ ορίστηκε ο Walter Deter, ο οποίος ήταν πρώην συνεργάτης του Μποδοσάκη και γνώριζε αρκετά καλά τον χώρο του εργοστασίου. Ο Γερμανός Walter Deter ήταν γεννημένος στο Βερολίνο και κατείχε

¹³⁸X. Χρηστίδης, *ό. π.*, σ. 415. Η κυβέρνηση αυξάνει κατά 60% τους μισθούς, αλλά όπως ήταν επόμενο, οι υπάλληλοι δεν ικανοποιήθηκαν. Στην απεργία αυτή συμμετείχαν και δημόσιοι υπάλληλοι, αλλά ο Ι. Ράλλης έκλεισε τα υπουργεία για τέσσερις ημέρες. Παράλληλα με τα υπουργεία, έκλεισαν και τα δικαστήρια και ματαιώθηκαν σημαντικές υποθέσεις.

πτυχίο μηχανικού από την Ανώτατη Τεχνική Σχολή του Βερολίνου¹³⁹. Μετά την ήττα της Γερμανίας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, πήγε για αναζήτηση εργασίας στην Μέση Ανατολή και την περίοδο 1936 πήγε στο Ιράκ για να πουλήσει όπλα. Εκεί, έκανε κάποιες ενδιαφέρουσες γνωριμίες με κάποιους Έλληνες, που σχετίζονταν με το εμπόριο όπλων.

Στόχος των Γερμανικών Δυνάμεων ήταν βέβαια η εξασφάλιση μετοχών από την Εταιρεία και θεωρούσαν απαραίτητη την συμμετοχή του ίδιου του Μποδοσάκη για την πώληση του εργοστασίου, διότι, έτσι θα εξασφάλιζαν περισσότερα δικαιώματα. Η νέα διεύθυνση λοιπόν της ΕΕΠΚ, είχε εγκατασταθεί από Γερμανούς και το Διοικητικό Συμβούλιο διευθυνόταν πλέον από αυτούς.

Αυτή όμως η γερμανική πολιτική της επιχείρησης, φαίνεται πως δυσареστούσε πολλά διοικητικά στελέχη, που απαρτίζονταν ακόμα από ελληνικό δυναμικό προσιτό προς τις γερμανικές ανάγκες και έτσι, ορισμένες φορές απέκρυπταν κάποιες δραστηριότητες της μονάδας από την κεντρική διοίκηση και να χρησιμοποιούν τμήματα για σκοπούς εκτός εταιρείας. Με αφορμή αυτό το γεγονός ο Deter απαίτησε τον πλήρη έλεγχο της ΕΕΠΚ.

Αργότερα, ο ίδιος ο Deter χαρακτηρίστηκε ως εγκληματίας πολέμου¹⁴⁰. Λόγω των καλών σχέσεων με τον Μποδοσάκη, τα χρέη του Μποδοσάκη προς την ΕΤΕ πληρώθηκαν από την ΕΕΠΚ, κατόπιν εντολής του Deter. Έπειτα, ο Deter αποφάσισε, πως δεν θα ακολουθούσε τα γερμανικά στρατεύματα, γιατί θεωρούσε, ότι δεν είχε κάνει κάτι κακό και πίστευε, ότι λόγω της φροντίδας που είχε επιδείξει προς την επιχείρηση, θα προστατευόταν. Παρ' όλ' αυτά, ο Deter δεν κατάφερε να απαλλαγεί από τις κατηγορίες και φυλακίστηκε για 5,5 χρόνια. Μετά από μερικά χρόνια, αποφυλακίζεται και πηγαίνει στην Ελβετία για να συνεχίσει το έργο του.

Στις εγκαταστάσεις της ΕΕΠΚ υπήρχαν σημαντικές ποσότητες σε εκρηκτικών και άλλων υλικών, που χρειάζονταν για να κατασκευαστούν βλήματα για το πυροβολικό και βόμβες για την αεροπορία και χιλιάδες άλλα τμήματα για αεροπορικές βόμβες 30, 100, 300 και 500 λιβρών. Ανάμεσα σε αυτές τις ποσότητες εκρηκτικών

¹³⁹Κ. Ν. Καρκάνης, *ό. π.*, σ. 397. Στο διάστημα της Κατοχής ήταν επιτετραμμένος των γερμανικών αρχών σε 16 μεγάλες ελληνικές εταιρείες, μαζί και στο συγκρότημα Μποδοσάκη. Ο ίδιος κατηγορήθηκε, γιατί απόσπασε από την Εθνική Τράπεζα 41.416 μετοχές του Πυριτιδοποιείου και Καλυκοποιείου, γιατί έκανε επιτάξεις πρώτων υλών και προϊόντων για λογαριασμό των γερμανικών αρχών, και τέλος γιατί άρπαξε σε λεία πολέμου 9 εκατ. οκάδες κρασί από την εταιρεία Οίνων και Οινοπνευμάτων.

¹⁴⁰Κ. Ν. Καρκάνης, *ό. π.*, σ. 400.

βρέθηκαν 10.850 κιλά εκρηκτικών από την Σερβία και 1.680 από την Ιταλία, πράγμα το οποίο υποδηλώνει, πως οι Γερμανικές Δυνάμεις πιθανότατα μετέφεραν πρόσθετες πρώτες ύλες για την συνέχιση της πολεμικής παραγωγής της ΕΕΠΚ. Επιπλέον, στις εγκαταστάσεις βρέθηκαν ακόμα μεγάλες ποσότητες πυρομαχικών χωρίς γέμισμα, καθώς και μεγάλες ποσότητες πυρομαχικών για μικρά όπλα.

Παράλληλα με τα πυρομαχικά, παράγονταν και μεγάλες ποσότητες εκρηκτικών στην ΕΕΠΚ. Στο εργοστάσιο Μελτσινιώτη, σύμφωνα με πληροφορίες, έφτανε ημερησίως τους 20 τόνους παραγωγής εκρηκτικών. Τα εκρηκτικά αυτά, προορίζονταν για την εσωτερική αγορά, αλλά και για την χρήση τους από τις Γερμανικές Δυνάμεις κατοχής. Οι μεγαλύτερες ποσότητες εκρηκτικών πηγαίνουν στο γερμανικό ναυτικό και την αεροπορία και λιγότερες ποσότητες σε Έλληνες ιδιώτες.

6.2. Το εργοστάσιο ΚΕΑ και η ΕΕΕΣ

Το Κρατικό Εργοστάσιο Αεροσκαφών (ΚΕΑ) θεωρείται μια από τις πιο ιστορικές εταιρείες παραγωγής αεροσκαφών και αρχικά ήταν γνωστή ως Εργοστάσιο Αεροσκαφών Φαλήρου. Το εργοστάσιο (ΚΕΑ) δημιουργήθηκε το 1925, αλλά η απόφαση για την ίδρυση του πάρθηκε το 1917¹⁴¹. Η έδρα του βρισκόταν στο Φάληρο και ο πρώτος τύπος που κατασκευάστηκε ήταν το Blackburn Velos, το οποίο σχεδιάστηκε από Βρετανική Εταιρεία.

Το 1927, σχεδιάστηκε το πρώτο αεροσκάφος με Ελληνικό σχέδιο, το Χελιδών, στρατιωτικού χαρακτήρα και πολλαπλών ρόλων¹⁴². Για το ελληνικό ναυτικό είχε κατασκευαστεί μόνο ένα, γιατί θεωρούνταν κατώτερο των εναλλακτικών τύπων. Αργότερα κατασκευάστηκαν διάφορων τύπων αεροσκάφη, με ρυθμό που άγγιζε τα 7 αεροσκάφη τον μήνα κατά το έτος 1940.

Το 1938 κατασκευάζονται στην Ελλάδα 30 έως 40 ολισθητές Zoegling-Stamer από το ελληνικό εργοστάσιο αεροπλάνων του Γερμανού αεροναυπηγού Antonio Raab, ο οποίος είχε φύγει από την Γερμανία. Ένας από τους μηχανικούς του

¹⁴¹ Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας, *Ελληνική Αεροπορία, Συνοπτική Ιστορία 1908-1944*, σ. 64. Η ατυχήs έκβαση της Μικρασιατικής Εκστρατείας έδωσε προτεραιότητα σε άλλα πιο ζωτικά θέματα και ανέκοψε τις διαδικασίες και τον ρυθμό κατασκευής του εργοστασίου. Για την επίτευξη των εργασιών μετέβη στην Βρετανία επιτροπή, για να επιλέξει τον κατάλληλο τύπο αεροσκάφους, που θα κατασκευαζόταν. Την 1^η Ιουλίου 1925 άρχισαν οι εργασίες για την παραγωγή στην Ελλάδα του πρώτου διαθέσιμου τωπιλοπλάνου τύπου T.3 A "Βέλος".

¹⁴² Π. Οικονομάκος, *Η Ελληνική Αεροπορία (Μέχρι του 1941)*, Αθήνα 1970, σ. 118. Πριν τον πόλεμο του 1940, υπήρχαν 182 αεροπλάνα διάφορων τύπων και κατά τον πρώτο μήνα του πολέμου κρατήθηκαν 63 μονοκινητήρια και 59 ως εκπαιδευτικά. Όλα τα υπόλοιπα χαρακτηρίστηκαν ως τελείως άχρηστα και ακατάλληλα για χρήση.

Raab ήταν ο ανεμοπόρος Γεώργιος Παγκάκης. Τον Αύγουστο του 1939, γίνεται στην Σκύρο ανεμοπορική κατασκήνωση¹⁴³.

Τον Οκτώβριο του 1940, είχε δοθεί παραγγελία κατασκευής 90 αεροσκαφών στο εργοστάσιο ΚΕΑ, όμως λόγω της έναρξης του ελληνοϊταλικού πολέμου δεν ολοκληρώθηκε ποτέ. Στο εργοστάσιο αυτό, δεν παραγόταν μόνο αεροσκάφη αλλά και διάφορα άλλα πολεμικά αγαθά, όπως βόμβες, εργαλεία και ανταλλακτικά¹⁴⁴. Κατά την περίοδο της Γερμανικής Κατοχής στην Ελλάδα, οι εγκαταστάσεις του ΚΕΑ χρησιμοποιήθηκαν από την Luftwaffe ως υποστήριξη τεχνικών προβλημάτων, ενώ οι εγκαταστάσεις που χρησιμοποιήθηκαν στον χώρο του αεροδρομίου, αποτέλεσαν στόχο για συμμαχικούς βομβαρδισμούς.¹⁴⁵ Μετά την λήξη της σύμβασης, που είχε υπογραφεί με το Δημόσιο, οι βρετανοί τεχνικοί εξακολουθούσαν να παρέχουν τις υπηρεσίες τους, μέχρι και το 1941.

Οι ελληνικές κυβερνήσεις θεωρούσαν το εργοστάσιο ΚΕΑ ένα σημαντικό μέσον, το οποίο θα βοηθούσε οικονομικά την χώρα. Το 1938 γίνεται επανάκτηση της διοίκησης του εργοστασίου και ταυτόχρονα επεκτάθηκε ο μηχανικός εξοπλισμός του. Πολλά από τα μηχανήματα του εργοστασίου αγοράστηκαν από την Γερμανία, διότι, την εποχή εκείνη, η χώρα της Γερμανίας ήταν ο μεγαλύτερος εισαγωγέας μηχανημάτων. Έτσι, από τις γερμανικές εταιρείες αγοράστηκε εξοπλισμός πολλών εκατομμυρίων δραχμών.

Έτσι, με την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου δημιουργήθηκαν αρκετά παραρτήματα ΚΕΑ, δηλαδή στο Ελληνικό, στο Μοσχάτο, στις Τζιτζιφιές, στην Καλλιθέα, στην Λεωφόρο Συγγρού και στον Πειραιά.

Εξίσου σημαντική υπήρξε και η Ελληνική Εταιρεία Εναερίων Συγκοινωνιών (ΕΕΕΣ), η οποία είχε ιδρυθεί το 1930. Η Εταιρεία Εναερίων Συγκοινωνιών δεν ιδρύθηκε ως πολεμική εταιρεία, αλλά κατά την περίοδο της κατοχής συντέλεσε στην

¹⁴³ Π. Κ. Πικρού, *Ανεμοπορία και πολεμική Αεροπορία*, Αθήνα 2012, σ. 11. Το 1938 ο Πεσκέ, ο οποίος συνεργαζόταν με τον Παγκάκη, οργανώνει στην Σκύρο μια ανεμοπορική ομάδα. Εκεί, κατασκευάζει το πρώτο ανεμόπτερο με μονοθέσιο εκπαιδευτικό ολισθητή Zoegling.

¹⁴⁴ Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας, *ό. π.*, σ. 76.

¹⁴⁵ Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας, *ό. π.*, σ. 82. Η τεχνογνωσία του ΚΕΑ προερχόταν από την βρετανική εταιρεία Blackburn Motor and Aircraft Company. Στην αρχή η Blackburn είχε και την διοίκηση της μονάδας ΚΕΑ, όπου απασχολούνταν και Άγγλοι τεχνικοί. Την δεκαετία του 1920 το εργοστάσιο κατασκεύασε ένα μικρό αριθμό αεροσκαφών από την Blackburn βασισμένη σε βρετανικά μοντέλα, χωρίς να έχει βέβαια ιδιαίτερη επιτυχία. Έπειτα, το εργοστάσιο προχώρησε σε ένα πιο εξελικτικό στάδιο και κατασκεύαζε εκπαιδευτικά υδροπλάνα και άλλα αεροσκάφη, για να καλύψει τις ανάγκες των ένοπλων δυνάμεων.

επισκευή αεροπλάνων της Luftwaffe. Το 1936, ο έλεγχος της Εταιρείας είχε περάσει στο μετοχικό ταμείο του στρατού.

Η ΕΕΕΣ είχε προκαλέσει από την αρχή το ενδιαφέρον των Γερμανικών Δυνάμεων και έτσι, το 1936 υπογράφηκε σχετική συμφωνία για την αντιπροσώπευση της από την Deutsche Luft Hansa (DLH). Ως αντιπρόσωπος της DLH ορίστηκε ο Ryssel, ο οποίος φρόντισε να αλλάξει αμέσως το νομικό πλαίσιο, ώστε να μεταβούν οι μετοχές της εταιρείας στους πλέον Γερμανούς ιδιοκτήτες της. Ωστόσο, λόγω του πολέμου είχε γίνει παύση των εργασιών στην εταιρεία και πολλά αεροσκάφη δεν μπορούσαν να πετάξουν λόγω της ελλιπής συντήρησής τους. Έτσι, λόγω της απώλειας αεροσκαφών και της κακής συντήρησής, η εταιρεία δεν μπόρεσε να συνεχίσει το έργο της.

Επίσης, τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης της Εταιρείας είχαν εγγυηθεί, πως δεν θα γινόταν απόλυση των εργαζομένων, κάτι το οποίο τελικά δεν ίσχυσε. Τον Οκτώβριο του 1941, είχε ήδη απολυθεί μεγάλο ποσοστό εργατικού δυναμικού και αυτή η κατάσταση συνεχίστηκε μέχρι και τον Ιούλιο του 1943¹⁴⁶. Στο κομμάτι της μισθοδοσίας οι πληρωμές γίνονταν είτε από το Δημόσιο, είτε από την ΕΕΕΣ. Τελικά, η ΕΕΕΣ θεωρήθηκε σημαντικός εχθρός για την χώρα, λόγω του ότι ελεγχόταν από την DLH, και το 1946 διαλύθηκε οριστικά.

6.3. Το Γερμανικό ναυτικό στην Ελλάδα

Σημαντική υπήρξε και η δράση του γερμανικού ναυτικού στην κατεχόμενη Ελλάδα. Τον Απρίλιο του 1941 στην Ελλάδα δεν υπήρχαν σχεδόν καθόλου ναυτικές συγκοινωνίες, καθώς τα λιμάνια και οι ακτές της χώρας ήταν γεμάτες από ναυάγια και τα περισσότερα σκάφη είχαν διαφύγει για το εξωτερικό. Έτσι, την περίοδο εκείνη, οι ένοπλες Γερμανικές Δυνάμεις προχώρησαν στην επίταξη των σκαφών και ύστερα, αποφάσισαν να παρουσιαστούν στο λιμάνι του Πειραιά. Τέλος, απαγορευόταν η εξαγορά πλοίων από αλλοδαπούς.

Ωστόσο, ο αριθμός των πλοίων δεν ήταν επαρκής για τις ανάγκες του πληθυσμού της χώρας και έτσι, ξεκίνησε η ανέλκυση και επισκευή ναυαγισμένων πλοίων. Για την διεξαγωγή αυτών των δραστηριοτήτων χρειάστηκε η επέμβαση των

¹⁴⁶Χ. Χρηστίδης, *ό. π.*, σ. 405. Στις 26 Ιουλίου ο ελληνικός λαός έζησε τις σημαντικότερες και πιο ευτυχισμένες ημέρες της ζωής του. Η πτώση του Μουσολίνι δίνει στον λαό ασύλληπτη χαρά, ανακούφιση και δυναμισμό.

ελληνικών επιχειρήσεων. Οι ελληνικές αρχές από την μεριά τους αποδέχτηκαν να βοηθήσουν την κίνηση αυτή χρηματικά, αλλά και με την χορήγηση γερανών και πολύτιμων εργαλείων για την μεταφορά των πλοίων στην Ελλάδα. Πράγματι, οι εργασίες ξεκίνησαν σύντομα με τις αντίστοιχες αμοιβές, ώστε να βοηθήσουν τις γερμανικές και ιταλικές δυνάμεις κατοχής στο έργο ανέλκυσης¹⁴⁷.

Την εποχή εκείνη, μια από τις μεγαλύτερες εταιρείες ήταν η Βερνίκος-Μάτσας. Αναφέρεται, πως ήταν μια εταιρεία, η οποία έπαιξε σημαντικό ρόλο στην οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας. Ο ίδιος ο Ν. Βερνίκος είχε διατελέσει υπουργός και διευθυντής των Σιδηροδρόμων Αθήνας, Πειραιά και Πελοποννήσου. Η εταιρεία Βερνίκος-Ματσάς ασχολήθηκε ακόμα και με θαλάσσιες μεταφορές για λογαριασμό των δυνάμεων κατοχής. Αξίζει να σημειωθεί, πως οι σχέσεις του Βερνίκου και Ματσά με τις δυνάμεις κατοχής δεν ήταν εξαιρετικές. Το 1945, η εφορία με σχετικές αποδείξεις επέβαλε στον Βέρνικο και Ματσά ειδική φορολογία πλουτισάντων και ύστερα, συνελήφθησαν, προφυλακίστηκαν και δικάστηκαν ως οικονομικοί δωσίλογοι.

Με το πέρασμα του χρόνου, πολλά από τα ναυαγισμένα πλοία επισκευάστηκαν και πέρασαν στην υπηρεσία των Γερμανών ή τα διέλυσαν για να χρησιμοποιήσουν οι βιομηχανικές μονάδες το μέταλλο τους, ώστε να εξυπηρετήσουν διάφορες ανάγκες του στρατού. Τα μέταλλα αυτά βρέθηκαν, τόσο στο στόχαστρο των Γερμανών, όσο και των Ιταλών¹⁴⁸. Οι Γερμανικές Αρχές θεωρούσαν από την αρχή, πως ό,τι υπήρχε μέσα στα βυθισμένα πλοία, αλλά και το ίδιο το μέταλλο των πλοίων, αποτελούσε λεία πολέμου. Έπειτα, οι Γερμανοί αποφάσισαν να δώσουν στους Ιταλούς προς αγορά τα φορτία που είχαν ανασύρει, με όρο ότι θα πλήρωναν για το κόστος ανέλκυσης τους.

Ωστόσο, το γερμανικό ναυτικό κλήθηκε να αντιμετωπίσει πολλές δυσκολίες προκειμένου να επισκευάσει τα ναυαγισμένα σκάφη. Σύμφωνα με αυτό, οι ναυπηγικές εργασίες συνάντησαν πολλά προβλήματα, δηλαδή, η άνοδος του πληθωρισμού, η κατάρρευση του δικτύου μεταφορών, η πείνα και η εξανέμιση των μισθών, δημιουργούσαν σημαντικά προβλήματα στην παραγωγική εργασία των υπαλλήλων¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Σ. Βουρλιώτης, *Το Γερμανικό Ναυτικό 1936-1945*, Αθήνα 2009, σ. 56.

¹⁴⁸ Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου (1940-1941)*, Αθήνα 1985, σ. 32. Τα σκάφη αυτά χρησιμοποιούνταν για αλιεία ναρκών, ανθυποβρυχιακές έρευνες και περιπολίες. Ωστόσο, πολλά από τα πλοία αυτά, ήταν παλαιά και πλησίαζαν το όριο της ζωής τους.

¹⁴⁹ Ε. Μπουρνόβα, *ό. π.*, σ. 68. Με τον ναυτικό αποκλεισμό που επέβαλαν οι Βρετανοί, διακόπηκαν οι εισαγωγές σε τρόφιμα. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν να αποκλεισθεί η τροφοδοσία, όχι μόνο στην

Ακόμα, ορισμένοι από το εργατικό δυναμικό ήταν, είτε ανίκανοι για εργασία, είτε προτιμούσαν να ασχοληθούν με την αγροτική παραγωγή, το μικροεμπόριο ή την μαύρη αγορά.

Τον Μάιο του 1942 δημιουργείται γραφείο Επιτρόπου Ράιχ για την Ναυσιπλοΐα, για να επιβλέπονται οι θαλάσσιες μεταφορές του Ράιχ. Κύρια αρμοδιότητα του Επιτρόπου ήταν η οργάνωση των ναυτικών μεταφορών. Τον Νοέμβριο του 1943, ιδρύθηκε μια νέα εταιρεία, η Ναυτιλιακή Εταιρεία Μεσογείου, με σκοπό να εξυπηρετεί τον Άξονα και οικονομικά και στρατιωτικά. Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι για το γερμανικό ναυτικό πρόγραμμα στην Ελλάδα ξοδεύτηκαν σημαντικά χρηματικά ποσά για την ναυπήγηση ξύλινων και τσιμεντένιων πλοίων¹⁵⁰.

Τα πρώτα χρόνια η δυνατότητα κατασκευής μεταλλικών πλοίων ήταν περιορισμένες και έτσι, οι Γερμανοί είχαν στραφεί στην κατασκευή τσιμεντένιων σκαφών από μπετόν αρμέ. Κύριο επιχείρημα τους ήταν το χαμηλό εκτιμώμενο κόστος και η δυνατότητα μιας μαζικής παραγωγής τσιμεντόπλοιων. Μετά την κατασκευή των τσιμεντένιων σκαφών, ακολούθησε και η πρώτη κατασκευή τάνκερ από μπετό αρμέ.

αγροτική ενδοχώρα, αλλά και στο εξωτερικό. Ήδη από το φθινόπωρο του 1941, η έλλειψη τροφίμων στην αγορά έγινε δραματικά αισθητή. Τον Νοέμβριο ξεσπά η μεγάλη πείνα και άνθρωποι ξεχύνονται νεκροί στους δρόμους.

¹⁵⁰ Σ. Βουρλιώτης, *ό. π.*, σ. 77.

Επίλογος

Επί τρεισήμισι έτη ο Ελληνικός λαός υπέστη την πιο απάνθρωπη μεταχείριση από τους βάρβαρους κατακτητές. Δεν υπάρχει καμία δικαιολογία για όλα αυτά τα ανήκουστα εγκλήματα που συνέβησαν στον πληθυσμό της χώρας. Σεβόμενος ωστόσο, την πανάρχαια ιστορία του, το ελληνικό έθνος κατάφερε να διατηρήσει την εθνική συνείδηση, την ανεξαρτησία και την ταυτότητα του.

Όπως είναι γνωστό, κανένας άλλος λαός δεν υπέφερε περισσότερο, όσο ο ελληνικός. Ψυχικές και άψυχες υλικές φθορές ήταν το αποτέλεσμα που άφησαν πίσω τους οι επιδρομείς της κατοχής. Άνθρωποι πέθαιναν καθημερινά από την πείνα, τις σφαγές, τις ωμότητες και τις κακουχίες, στις οποίες είχαν υποβληθεί. Η Ελλάδα λοιπόν, ήταν επικεφαλής από όλα τα κράτη, η οποία ταλαιπωρήθηκε οικονομικά και ανθρωπιστικά.

Εύλογα μπορεί κανείς να διερωτηθεί, πως τέτοια κράτη που ήταν πολιτισμένα και χριστιανικά μπόρεσαν να προξενήσουν τόσα δεινά σε ολόκληρο τον ελληνικό πολιτισμό; Η απάντηση σαφώς σε όλο αυτό, έχει να κάνει με την σύγκυση που δημιουργήθηκε μεταξύ του υλικού πολιτισμού και του πνευματικού. Πίστευαν λοιπόν, ότι αρκούσε κάποιος να χαρακτηρίζεται ως χριστιανός με αντίστοιχες αρχές, αλλά η πραγματικότητα ήταν τελείως διαφορετική.

Η εμπειρία της ζωής διδάσκει, ότι ο τεχνικός πολιτισμός και τα υλικά αγαθά δεν φέρνουν πάντα την αληθινή πρόοδο της ανθρωπότητας και την ηθική και ψυχική βελτίωση του ανθρώπου. Ένας νοήμων άνθρωπος, προς τον οποίο απευθύνεται η γνώση, τον ολοκληρώνει ως προσωπικότητα και δεν δύναται να επηρεάσει την καρδιά του, η οποία είναι η έδρα του συναισθήματος. Έτσι, λοιπόν, ιδιαίτερη σημασία έχει στην ζωή των ανθρώπων να σημειώνεται ηθική και πνευματική πρόοδος, η οποία και διαπλάθεται δια μέσου του χριστιανισμού.

Ο χριστιανισμός βέβαια, δεν μεταδίδεται δια μαγείας στους ανθρώπους, αλλά αντίθετα είναι μια υπερκόσμια δύναμη που απορρέεται από αυτήν η πηγή της ζωής και που βασική προϋπόθεση για να την κληροδοτήσουν οι χριστιανοί είναι η πραγματική θέληση και η συγκατάθεση τους. Άλλωστε, όσα από τα κράτη πραγματοποιούν αντιχριστιανικές εκδηλώσεις, διακρίνονται από ειδωλολατρία και υλική βία, τάσεις που χαρακτήριζαν κυρίως τα κράτη του Τρίτου Ράιχ.

Η χριστιανική πίστη αποτελεί φραγμό προς το κακό, συγκρατεί την αποσύνθεση της κοινωνίας και δίνει το κίνητρο προς το ύψιστο αγαθό. Μέσα από

αυτήν, ο άνθρωπος κατευθύνεται, ώστε να γίνεται στην ζωή του πιο στοργικός, εύσπλαχνος και δίκαιος, γεμάτος αγάπη για αυτοθυσία. Από την άλλη μεριά, η έλλειψη πραγματικής πίστεως, αφήνει ανεξέλεγκτα τα ένστικτα της κακίας, της αδικίας, της πλεονεξίας και της υλικής βίας, έχοντας ως αποτέλεσμα την αποσύνθεση μιας ηθικής κοινωνίας.

Και πως ήταν δυνατόν να μην συμβούν τα όσα συνέβησαν στα χρόνια της κατοχής, όταν το ναζιστικό καθεστώς και οι ιδεολογίες του αποτέλεσαν ίνδαλμα ολόκληρου του γερμανικού λαού. Η έλλειψη λοιπόν, πραγματικού ηθικού και πνευματικού πολιτισμού ήταν τα κύρια αίτια του εκφυλισμού των δύο μεγάλων κρατών, δηλαδή της Γερμανίας και της Ιταλίας.

Διερωτάται για μια ακόμη μια φορά κάποιος, γιατί όλα αυτά τα δεινοπαθήματα στο ελληνικό έθνος; Διότι, υπήρξε σύγκρουση της πνευματικής ελευθερίας με την υλική και τεχνική βία, και ήταν τόση μεγάλη η δύναμη και η υπεροχή της, που κατάφερε να σκορπίσει την θλίψη και τον θάνατο σε χιλιάδες αθώες ψυχές. Υπάρχει βέβαια, και μια άλλη εκδοχή και ερμηνεία, που αφήνει να εννοηθεί, πως όλα αυτά τα δεινά, συνέβησαν, για να δοκιμαστεί η πίστη προς την πνευματική και ηθική αξία, ώστε να οδηγηθούν σε κάθαρση και εξαγνισμό και να δημιουργηθούν χαρακτήρες με περισσότερη συνείδηση.

Και ήρθε κάποια στιγμή η ημέρα της Απελευθέρωσης του Έθνους μας και οι καμπάνες σήμαναν το χαρμόσυνο μήνυμα της Εθνικής Ανάστασης. Άνθρωποι ταλαιπωρημένοι και καρδιές ψυχικά κουρασμένες ξεκινούν να απολαμβάνουν την γλυκιά θαλπωρή της χαράς και της ελευθερίας. Αρχίζουν να βλέπουν πάλι το φως και την ελπίδα. Το έθνος επιδίδεται σε περισυλλογή και επούλωση πληγών.

Έτσι, σταδιακά επήλθε η κοινωνική δικαιοσύνη και τα φοβερά εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας παίρνουν λήξη. Η Ελλάς γίνεται και πάλι κέντρο πνευματικής ακτινοβολίας και φορέας χριστιανικού πολιτισμού, ο οποίος θα λάμψει μέχρι τα πέρατα της Μεσογείου και των Βαλκανίων. Τα δεινά λοιπόν, της κατοχής αλλά και όλες οι δοκιμασίες αποτέλεσαν παιδαγωγικό μάθημα, ενισχύοντας την πνευματική δύναμη στις καρδιές των ανθρώπων.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

Διαδικτυακές Πηγές

<https://www.academia.edu/8310837/%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%A7%CE%97?sm=b> (12/10/2022)

https://www.academia.edu/19507705/%CE%A4%CE%9F%CE%A0%CE%99%CE%9A%CE%97_%CE%99%CE%A3%CE%A4%CE%9F%CE%A1%CE%99%CE%91_%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9D_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%A7%CE%97?sm=b (14/10/2022)

B. Βιβλιογραφία

Αγγελόπουλος Θ. Άγγελος, *Το οικονομικό πρόβλημα της Ελλάδος θέση και αντιμετώπιση*, Αθήνα 1945

Ανεστόπουλος Α. Α., *Η Ιστορία του Ελληνικού Έπους εις την αιματοβαμμένη γην της Βόρειο Ηπείρου*, Θεσσαλονίκη 1971

Βουρλιώτης Σ., *Το Γερμανικό Ναυτικό 1936-1945*, Αθήνα 2009

Γασπαρινάτος Γ. Σ., *Η κατοχική περίοδος μέχρι την απελευθέρωση*, Αθήνα 1998

Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας, *Ελληνική Αεροπορία, Συνοπτική Ιστορία 1908-1944*, Αθήνα 1985

Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου (1940-1941)*, Αθήνα 1985

Γκοτζμάνης Σ., *Κατοχικόν Δάνειον και Δαπάναι Κατοχής*, Θεσσαλονίκη 1954

Γλέζος Μ., *Η Μαύρη Βίβλος της Κατοχής*, Αθήνα 2006

Δερτιλής Β. Π., *Τα έξοδα ιδίως των Γερμανικών Αρχών Κατοχής και η Σύμβασις της Χάγης*, Θεσσαλονίκη 1965

Αγαπητού Ε. Β. – Καραμπέλα Φ. Κ. , *Το Μπαρουτάδικο του Αιγάλεω στον χώρο και στον χρόνο*, Αθήνα 2016

Ηλιαδάκης Μ. Τ., *Οι επανορθώσεις και το Γερμανικό Κατοχικό Δάνειο*, Αθήνα 1997

Ιωακείμ Γ. Ιωακείμ, *Ιωάννης Μεταξάς, Η Ανοδική πορεία του από την στρατιωτική στην πολιτική δράση*, Αθήνα 2005

Ιωαννίδης Β. Γ., *Έλληνες και Ξένοι κατάσκοποι στην Ελλάδα*, Αθήνα

Καρκάνης Κ. Ν., *Οι δοσίλογοι της κατοχής-δίκες-παρωδία(ντοκουμέντα, αποκαλύψεις, μαρτυρία)*, Αθήνα 1981

Κούκουνας Δ., *Η Ελληνική οιονομία κατά την Κατοχή και η αλήθεια για τα κατοχικά δάνεια*, Θεσσαλονίκη 2012

Κούκουνας Δ., *Ιστορία της Κατοχής*, τ. 1, Αθήνα 2013

Κούκουνας Δ., *οι Έλληνες Πολιτικοί- Ιστορικό Βιογραφικό Λεξικό*, τ. 2, 1926-1949

Κούκουνας Δ., *Τα ένοχα μυστικά της Κατοχής, Προπαγάνδα και χειραγώγηση*, τ. 2, Αθήνα 2015

Κωνσταντινάκου Δέσποινα-Γεωργία, *Πολεμικές οφειλές και εγκληματίες πολέμου στην Ελλάδα*, Αθήνα 2015

Κωστόπουλος Τ., *Η αυτολογοκριμένη μνήμη- Τα τάγματα ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνοφοροσύνη*, Αθήνα 2011

Λογοθετόπουλος Κ., *Ιδού η αλήθεια*, Αθήνα 1948

Μαγκριώτης Ι. Δ., *Θυσίαι της Ελλάδος και Εγκλήματα Κατοχής κατά τα έτη 1941-1944*, Αθήνα 1980

Μαρκυδημήτρης Α., *Οι Υπουργοί των Εξωτερικών της Ελλάδος 1829-2000*, Αθήνα 2000

Μπουρνόβα Ε., *Από τις νέες Κυδωνίες στο Δήμο Αιγάλεω- Η συγκρότηση μιας πόλης στον 20^ο αιώνα*, Αθήνα 2002

Οικονομάκος Π., *Η Ελληνική Αεροπορία (Μέχρι του 1941)*, Αθήνα 1970

Παπάγος Α., *Ο πόλεμος της Ελλάδος 1940-1941*, Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, Αθήνα 1945

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 25 (1922-1967)

Περράκης Σ., *Το ζήτημα των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων στην Ελλάδα*, Αθήνα 2012

Πικρού Π. Κ., *Ανεμοπορία και πολεμική Αεροπορία*, Αθήνα 2012

Πλουμίδης Γ. Σ., *Το καθεστώς Ιωάννη Μεταξά (1936-1941)*, Βασική Ιστορική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016

Πολυμέρης Β., *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή 1941*, Αθήνα 2010

Ραφαηλίδης Β., *Ιστορία του Νεοελληνικού Κράτους 1830-1974*, Αθήνα 1993

Στεφανίδης Σ. Δ., *Το κοινωνικό ζήτημα υπό το φως του γερμανικού εθνικοσοσιαλισμού*, Αθήνα 1939

Τσοτσόρος Σταθ., *Η συγκρότηση βιομηχανικού κεφαλαίου στην Ελλάδα*, τ. 2, Αθήνα 1993

Τσουδερού Ι. Ε., *Ο Επισιτισμός 1941-1944*, Αθήνα 1946

Χέρμαν Φρανγκ Μάγερ, *Από την Βιέννη στα Καλάβρυτα- Τα αιματηρά ίχνη της 117^{ης} μεραρχίας καταδρομών στη Σερβία και την Ελλάδα*, Βιβλιοπωλείο της «ΕΣΤΙΑΣ», Αθήνα 2004

Χρηστίδης Χ., *Χρόνια Κατοχής 1941-1944, Μαρτυρίες Ημερολογίου*, Αθήνα 1971

Χρήστου Θ., *Τα σύνορα του Ελληνικού Κράτους και οι διεθνείς συνθήκες (1830-1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757- 1798) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1941)*, Αθήνα 2001

Χρήστου Θ., *Ο ρόλος των Νέων στο Μέτωπο, την Κατοχή και την Αντίσταση (1940 - 1944) - Τα πολιτικοστρατιωτικά τεκμήρια*, τ. 1-2, Αθήνα 2016-17

Mazower Mark, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ-Η εμπειρία της Κατοχής*, Αθήνα 1994

Milward S. Alan, *War, Economy and society 1939-1945*, April 1980

Περίληψη

Στην περίοδο της Κατοχής και της Αντίστασης διαπράχθηκαν φοβερά και αιματηρά εγκλήματα στον ελληνικό λαό. Εγκλήματα, που αφορούσαν τόσο την οικονομία της χώρας και την οικονομική πολιτική της, όσο και εγκλήματα ηθικής και δικαίου κατά του ελληνικού πληθυσμού. Η ναζιστική Γερμανία και η φασιστική Ιταλία προκειμένου να επέμβουν στα οικονομικά πράγματα της χώρας και να κυριαρχήσουν, χρησιμοποίησαν διάφορους τρόπους, ώστε να υποτάξουν τον λαό και να πάρουν οτιδήποτε μπορούσαν για να ενισχύσουν οικονομικά τα κράτη τους. Δημιουργώντας λοιπόν, ένα σύστημα οικονομικής πολιτικής κατόρθωσαν να κυριαρχήσουν στον ελληνικό χώρο. Ήταν τόσο φοβερά τα εγκλήματα αυτά, που άγγιξαν τα όρια του σαδισμού.